

DOM in SVET

List
s podobami
za leposlovje in znanstvo.

Leto XIV. * *

Štev. 9. * * *

V Ljubljani 1901.

Vsebina.

	Stran
Dr. Janez Gregorij Dolničar. Spisal <i>Viktor Steska</i>	517
Spomini. Zložil <i>Anton Medved</i>	526
Od hiše do hiše. Povest iz našega kraja. — Spisal <i>Podgoričan</i> . (Dalje.)	527
Bršljan in bodičje. 16., 17., 18. Zložil <i>Anton Medved</i>	535
Oranže in citrone. Pod italijanskim nebom utrgal <i>Fr. S. Finšgar</i> . (Dalje.)	536
Marko Marulić. Napisal <i>prof. Ivan Steklasa</i>	543
Nade. Zložila <i>Ljudmila</i>	549
Sam. Zložil <i>Leo Levič</i>	549
Zvečer. Zložil <i>Anton Medved</i>	549
Konture. Spisal <i>F. S. Pavlétov</i> . (Konec.)	550
Želja. Zložil <i>Anton Medved</i>	554
Drobnogled in drobni svet. Spisal kanonik <i>Ivan Sušnik</i> . (Dalje.)	555
Na skrajnih mejah vročine in mraza. Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic</i> . (Dalje.)	559
Ponesrečena eksistenca. „Moderna“ zgodba. — Spisal <i>I. M. Dovič</i>	563
O šahovi igri. Sestavil <i>E. I.</i> (Konec.)	568
Književnost	572
<i>Slovenska književnost</i> . Zaščitnikom Levčevega pravopisa v preudarek. —	
Spomenica desetletnice slovenske župnije Sv. Jožefa v Jolietu, Illinois. —	
Prvi listi. — <i>Hrvaška književnost</i> . Knjige „Matiče Hrvatske“ za god. 1900.	
Pusto ognjište. — Na obali Bosne. — Osvrt na kritiku druge hrvatske umjet-	
ničke izložbe. — Prešernov „Krst pri Savici“.	
To in ono	579
Štiridesetletnico itd. — Vladimir St'astný — Jubilej pisateljice. — Nemško	
slovstvo. — Rusko šolstvo. — Kako se množe Madjari. — Brzjavljenje	
brez žic. — Sestavine zraka. — O. Anton Petrušević. — Etnografični kon-	
certi.	

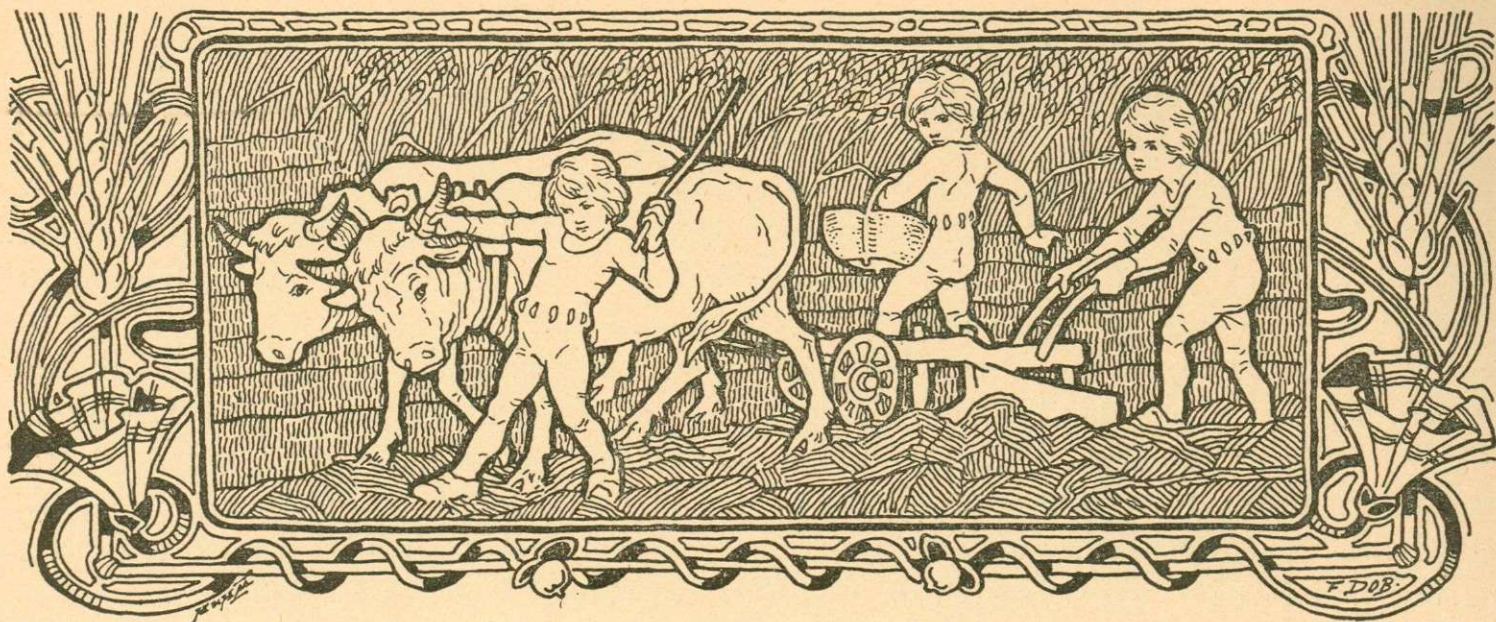
Slike.

	Stran
Janez Jurij Thalnitscher pl. Thalberg	519
Ženski portret. Risal <i>A. Koželj</i>	525
Vinjeti	526, 558
Angel varih. Kip <i>Iv. Zajca</i>	533
Napravljanje neveste. Slikal <i>Anton Koželj</i>	540
Vodnikova koč na Velem polju. Fotogr. <i>Lergetporer</i>	557
Levi napadajo žirafa	560
Mačja godba	573

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: *dr. Mihael Opeka* za leposlovje, *dr. Evgen Lampe* za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: *Marijanišče*. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 8 K 40 h, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2 dol., za Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark. Sprejemlje *lastništvo in upravlništvo v Marijanišču*.

Dr. Janez Gregorij Dolničar,

kranjski zgodovinar.

Spisal Viktor Steska.

Kakor prijetna idila se mi zdi v naši zgodovini življenjepis Dolničarjeve rodbine. Preden se pa ozremo na Janeza Gregorija, čigar ime nosi ta spis, pogledjmo nekoliko v življenje njegovega očeta Janeza Krstnika, ki je dovolj zanimiv pojav v naši zgodovini.

I.

Condit in aevum.

Dolničarjev rek.

Janez Gregorij je imel modrega, dobrega očeta, ki se je povzpел do tedaj najvišje časti v ljubljanskem mestu, do županstva. Rojen Ljubljančan je doma dovršil latinske šole pri jezuitih in se potem odpeljal na Dunaj iskat službe. Odslej si je važnejše dogodke svojega življenja sam zaznamoval v svojo spominsko knjižico.¹⁾ Svoje prvo

¹⁾ To spominsko knjižico mi je blage volje posodil za uporabo naš zgodovinar P. pl. Radič, ki je pisal o istem predmetu v „Mitth. des hist. V. für Krain“ l. 1860. in v „Blätter aus Krain“ l. 1863. Za uslugo mu izrekam tu srčno zahvalo. Naš spis se v prvem oddelku večkrat naslanja zlasti na poslednji življenjepis, ki je natančno sestavljen in spisan v domoljubnem zmislu.

potovanje opisuje tako: „L. 1646. dne 5ega junija sem se odpeljal iz Ljubljane na Dunaj, kamor sem prišel 18. junija. Pet tednov sem bil brez službe, potem sem pa vstopil v službo pri dr. Hallerju in ostal pri njem eno leto. S seboj sem vzel 40 goldinarjev, ki mi jih je dala moja gospa mati. 18. avgusta sem si izposodil devet goldinarjev, ki jih je poplačala gospa mati. 9. septembra sem si izposodil 12 goldinarjev. — 9. novembra ob šestih zvečer me je poslal moj gospodar dr. Haller, blagajniški prokurator, s pismom k gospodu Putzu, solarju. Ko sem se vračal domov, me napadejo v bližini jezuitskega doma štirje dijaki, mi vzamejo klobuk in plašč, ki sem si ga kupil za 25 goldinarjev in sem ga nosil šele sedem tednov, ter me ranijo na vratu. 4. julija 1647 sem bil z gospodom doktorjem v Korneuburgu, ko so Švedi izročili mesto generalu Buchhaimbu. Zadnjega septembra sem se odpeljal z doktorjem v Marijino Celje. 15. t. m. sem se poslovil od doktorja in bil tri tedne brez službe, potem pa sem vstopil v službo pri gospodu Putzu, solomercu. V decembru sem se z gospodarjem peljal v Marijino Celje in 21. decembra v Klosterneuburg, Traismauer,

Krems, Stein, Thuln in Korneuburg. 30ega decembra sem prejel 30 goldinarjev, torej polovico svoje plače. Iglav so vzeli 8ega decembra. 19. decembra mi je pisal gospod Morburger, da se je moja gospa mati, vdova, poročila s Cvekom 25. novembra, na dan svojega godu. — 14. aprila 1648 sem se z gospodarjem odpeljal v Požun. Zadnjega marca sem od doma dobil 20 goldinarjev. 3. maja je bil v stolnici sv. Štefana Te Deum, ker je cesar zopet dobil neapolsko kraljestvo. Prago so Švedi 25. julija zjutraj ob štirih napadli, prav ko so se odprla vrata. 4. novembra sem se povrnil v Ljubljano.“

V Ljubljani se je kmalu zopet udomačil. Želeč si ustanoviti lastno ognjišče, pošlje 20. svečana 1649 dva znanca k županu Ludoviku Schoenlebnu snubit njegovo hčer Ano. Župan odgovori, da bo teden dni stvar premišljal. 9. marca pa so že praznovali v županovi hiši zaroko s hčerjo Ano. Za doto so ji določili 300 goldinarjev, za vdovščino 300 goldinarjev in letnih 60 goldinarjev, za priboljšek 300 goldinarjev in nekaj srebrnine. Poročil je zaročenca generalni vikarij 22ega rožnika 1649. Pol leta pozneje umrje Dolničarju mati, in zopet pol leta pozneje dobi prvo hčerko Ano Katarino. V spominsko knjižico je zapisal oče: „Vsemogočni ji daj, da bo pobožno in v strahu božjem vzgojena!“ Razen te hčerke je dobil še več otrok: Magdaleno l. 1652., Gregorija 1655, Friderika 1657, Rozalijo 1658 in Antona 1662. Vsakemu otroku je kaj zapisal v spominsko knjigo. Friderik je že leto star umrl. Beležka se glasi: „Naj prosi Najvišjega za uboge stariše, brate in sestre!“

Ljubljanski meščani so kmalu spoznali Dolničarjevo značajnost in razsodnost. Leta 1653. ga izvolijo v zunanji svet, sv. Jakoba dan l. 1656. v notranji svet. L. 1654. je postal mali špitalski oskrbnik, l. 1660. višji mestni blagajnik, l. 1663. mestni sodnik. Tej časti se je odpovedal l. 1665. L. 1672. so ga izvolili za župana, kar je ostal malone do svoje smrti. L. 1674. se je poklonil dvornemu kancelarju s sodnikom in pisarjem. Istega leta je bil izvoljen za vodnika Mari-

janski kongregaciji in je pripomogel, da se je pričela zidati cerkev sv. Florijana. Zadnji dan l. 1688. ga povzdigne cesar v plemeniti stan s priimkom pl. Thalberg.¹⁾ 12. kimavca 1689 se je vpisal v Dizmovo bratovščino, kamor so se mogli vpisavati le plemenitniki in doktorji.

Najstarejši sin mu je bil Janez Gregorij, ki se je porodil 10. sušca 1655. Oče je zapisal v spominsko knjižico, da je bil tega dne rojen „moj ljubi sin Janez Gregorij, kateremu Bog daj rasti k pospeševanju Njegove slave.“

Dolničarjeva hiša je stala na mestnem trgu poleg Schoenlebnove in ta poleg mestne hiše. Ko je zgorelo na trgu dvanajst hiš, se je vnela tudi streha Dolničarjeve hiše; k sreči so ogenj kmalu pogasili. Ob prihodu cesarja Leopolda I. v Ljubljano je oče nosil baldahin in je vso slovesnost, prirejeno cesarju na čast, nadrobno popisal, kar je Valvasor pozneje porabil.

Najstarejši sin, naš Janez Gregorij je v tem času vstopil v jezuitske latinske šole in se pridno učil. Ko dovrši ljubljanske šole, se odpelje v Gradec nadaljevat modroslovje. Kot dvajsetleten mladenič odide 4. listopada 1675 v Ingolstadt učiti se prava. Oče mu dá na pot 80 goldinarjev, v Solnogradu dobi še 50 goldinarjev. Dolgo ne ostane v tem mestu, ampak želja po solnčni Italiji ga odvede v Bologno, kjer postane 21. rožnika 1679 doktor obojega prava.

V oni dōbi je bila navada, da so sinovi plemičev in tudi drugi bogati mladeniči šli potovat, ko so dovršili svoje nauke. Ogleдали so si nekoliko svetá, izpopolnili znanje in obogatili svoje izkušnje. Gregorja je veselila najbolj zgodovina, saj je bil tudi njegov ujec Schoenleben imeniten zgodovinar. Poleg zgodovine je posebno ljubil umetnosti. Kje bi torej imel nadarjeni mladenič lepšo priliko, da se izvežba podrobneje v teh strokah, kakor v cvetoči Italiji? Štiri leta je preživel v tej deželi in si polnil duha in srce

¹⁾ Odtlej se Dolničarji podpisujejo Thalnitscher von Thalberg.

z zakladi, kakršnih tudi knjige podati ne načrti za prihodnjost se povrne v ljubljeno
morejo. Z bistrim očesom je motril napredek Ljubljano l. 1683. Kmalu po vrnitvi si izbere

Janez Jurij Thalnitscher pl. Thalberg.

Avtotipija, natančno posneta po bakrorezu v kranjskem deželnem muzeju „Rudolfinu“.

italijanske vede in umetnosti, pa tudi pre-
mišljeval, kakó ljudje živé, kako delajo in
bogaté. Z bogatimi izkušnjami in mnogimi

nevesto. Sam piše v očetovo spominsko
knjigo: „26. decembra 1683 sem jezdil z
gosp. Jožefom pl. Gajanzl snubit gospodično

Marijo Viktorijo Zanetti-jevo v Loko.“ Zaročila sta se 27. prosinca 1684. Pri tej priliki jima je napravil dr. pl. Erberg, višji rudniški sodnik, lepo napitnico. V Loki sta bila oklicana trikrat, v Ljubljani samo dvakrat. Poroka se je vršila v kapelici Ajmanovega gradu v starološki fari. V gradu je tedaj stanoval baron Lamprizhaim, stotnik loške gosposke Silen mraz je bil 13. svečana, ko se je petnajst svatov peljalo tja. Loški župnik ju je lepo nagovoril in dal piti ženinu šentjanževca, ta pa nevesti. Nevesta je bila ob poroki stara devetnajst let.

Veselje je zasijalo v Dolničarjevo hišo, ko je dobil Janez Gregorij 5. mal. srpana 1685 prvega sina. V spomin tega dne je oče zapisal: „Vsemogočni Bog mu daj veselo rasti, napolni ga z Duhom modrosti in razuma, da bo doživel mnogo let v korist sveti katoliški cerkvi in ljubljeni domovini, sorodovini pa v čast“ Otroka so krstili na ime Aleksija Sigismunda. Za tem je dobil Gregorij še šest otrok.

L. 1689. postane tajnik kranjskega vicedomskega urada.

Veliko žalost mu je provzročila materina smrt. On sam piše: „29. oktobra 1691 ob pol 5ih je umrla moja preljuba mati, gospa Ana Marija Dolničar roj. Schoenleben, po dolgotrajni bolezni. Prejela je zjutraj svete zakramente za umirajoče, katere ji je podelil moj g. brat Anton, generalni vikarij, njen pravi sin, ob sedmi uri. Poslovila se je od vseh svojih otrok in jim podala roko. Njeno slave vredno življenje popisati bi bilo dolgo delo; le eno pripomnim, da je vsak dan do zadnjih štirih dni molila Materi božji na čast „duhovne ure“, da ni pila ob sobotah vina, in da je pribežala ob vsaki bridkosti po tolažbo k Tomaža Kempčana „Hodi za Kristusom!“

Pokopali so jo 31. vinotoka v kapeli sv. Rešnjega Telesa. Hvalnico je prevzel dr. Burger, razpravljajoč o pravem prijateljstvu, ker je živela 41 let v lepi slogi s svojim možem. Oče ni dolgo preživel te izgube. Preden je minilo leto, se je tudi on preselil iz solzne doline. „Legel je 17. oktobra;

19. oktobra ga je izpovedal jezuit o. Schwarz, obhajal in s sv. oljem mazilil pa njegov sin Anton. Potem mu je nekoliko odleglo. Zavedal se je do zadnjega trenutka popolnoma. Dan pred smrtjo je dal kakor nekdanj Abraham in Izak sinovoma blagoslov, hčeri pa je dal poljubiti roko. Umrli je 24. vinotoka 1692 vpričo svojih otrok. Zvečer ga je prišel kropit župan Eder pl. Edenburg s svètniki notranjega svèta. Tolažil nas je in prav lepo govoril.“ Dva dni pozneje ob štirih popoldne so ga pokopali v stolnici poleg njegove žene. Sprevod je bil veličasten. Meščani so se kar gnetli, da bi izkazali poslednjo čast svojemu dolgoletnemu županu. V polnem številu se je udeležilo pogreba starejšinstvo in množica drugih oseb vseh stanov. Govoril je dr. Casimiri, deželni sodni odvetnik, po reku: „Mors ultima rerum linea.“ Drugi dan so po cerkvenem opraviu vsi svètniki spremili žalujoče sorodnike domov.

Gregorij se po očetovi smrti preseli v očetno hišo na trgu. V spominsko knjižico zapiše: „An Gottes Segen ist alles gelegen. 11. decembra 1692 sem se preselil v očetovo hišo na trgu po očetovi oporoki.“ Mesec dni pozneje kupi od sestre očetovo pristavo v predmestju sv. Janeza za 1400 goldinarjev.

Gregorij poprosi l. 1694. za službo mestnega notarja. Skoraj ni pričakoval, da jo dobi, ker je bilo sedem prosivcev. A sreča mu je bila mila. Dobil je službo 8. listopada. Kot uradnik je bil sila vesten in si je sestavil knjigo raznih pisarniških uzorcev, kakršne je rabil pri svojem poslu. — L. 1703. dobi službo zapriseženega sodnega odvetnika in l. 1713. ga sprejmó plemenitniki med deželane.

Vrstili so se v njegovem življenju veseli in žalostni dnevi. Veselil se je s svojo hišo, ko je dosegel ženin sorodnik v tretjem kolenu, avguštinec o. Henrik Noris, l. 1695. kardinalsko čast. Velika žalost ga je prevzela, ko so mu umrli v letih 1696 do 1698 kar trije otroci. Zložil jim je lepe nagrobne napise. Hčerki Rozi Angeli je napisal: „V tem marmorju zaprta leži Angela; toda kaj pravim: Angela ne leži tu, ampak hiti nad

zvezde.“ Sinčku Antonu Volku Tobiju je zložil vrstice: „Ave, sladka dušica, vedno hrepenenje svojih starišev, veselje bratov in sestrâ; spominjaj se nas!“

Najhujši udarec ga zadene, ko mu umrje nenadoma žena, stara šele 34 let, dné 27 ega rožnika 1699. Dva dni pozneje so jo pokopali v stolnici. V veliki bridkosti ji je zložil nagrobni napis v latinskem jeziku, ki se pričenja: „*Mariae Victoriae natae de Zanetti, conjugii incomparabili, venustissimae, pudicissimae, sanctissimae J. G. Thalnitscherus infelix, suo decori, solatio, quod sibi ab illa fieri optaverat, multis cum lacrimis F. C.*“

Odslej je živel le za tri še žive otroke in za vedo. Lepo je gojil svoje otroke želeč, da bi se olikali po srcu in umu.

Brat Anton je postal l. 1700. stolni dekan. Takoj je pričel misliti na zgradbo nove stolnice. Gregorij pa je ohranil podobo in floris stare stolnice, in ko so novo stolnico zidali, je sproti zaznamoval imenitnejše stvari. S tem nam je ohranil množino za našo umetnost in zgodovino važnih beležek. Ustanovila se je knjižnica, in tedaj je pričel zbirati snov za slovstveno delce, opisujoče domače pisatelje in umetnike. Poleg stolnice je opisal tudi zgradbo novega semenišča (*Collegium Carolinum nobilium*).

Ko so zidali stolnico in semenišče, je dal vzidati v zid rimske kamene z napisi in druge stare spomenike. S tem jih je ohranil in napravil vsakemu dostopne. Zbiral je pa tudi vse druge grobne in javne napise v Ljubljani in drugod, zapisaval dogodke svoje dōbe in spisal kroniko od l. 1660. do 1718.

Njegova hči Eleonora Konstancija je vstopila 12. vel. srpana 1704 v ljubljanski samostan sv. Klare z imenom Marija Aleksija.

Umrta mu je žena, in Dolničar je zakrival svojo žalost. A ko mu dojde poročilo, da mu je umrl v tujini najstarejši sin Aleksij, ni mogel bridkosti zatajiti. Aleksij se je že doma pridno učil in zanimal za zgodovino in krasoslovje, kakor njegov oče. Oče ga pošlje nadaljevat študije v Perudžo na Italijanskem. Ondi je tedaj bival v samostanu sv. Filipa Nerija prejšnji ljubljanski škof

Sigismund Krištof grof Herberstein, prijatelj dekana Dolničarja. Aleksij se je tu učil prava in dosegel doktorsko čast. Hkrati je obiskoval risarsko šolo in se tako pridno učil, da jo je dovršil z najboljšim uspehom. Potem odide v Rim. Tu postane ud učene družbe „*Academia Arcadum*“, kakor so ga nekoliko prej sprejeli v ljubljansko „*Acad. Operosorum*“. Iz Rima odpotuje v Neapol, kjer zboli za mrzlico in umrje 6 vinotoka l. 1708. Oo. dominikanci so ga pokopali v svoji cerkvi sv. Katarine. Ondi čakajo vstajenja njegovi telesni ostanki, kjer počiva tudi naš rojak, 150 let pozneje umrli Ignacij Knoblehar, ki je umrl v Neapolu 13. mal. travna 1858.

Oče je dolgo žaloval za ljubljanim sinom. Bridko mu je bilo, da je umrl sin tako daleč, da še na njegov grob ni mogel iti molit in jokat. Da bi imel spomin na njegovo smrt, je dal vzidati ploščo v novo sezidano kapelico sv. Rozalije ob ljubljanskem gradu in vrezati genljivi napis: „*Flori in flore aetatis praemature deciso*“ i. t. d. to je: „Cvetki v cvetu mladostnem prezgodaj zamrli“ i. t. d.¹⁾

Iz Aleksijeve pisateljske ostaline spoznamo, da je legel v rani grob prav biser krščanskega, delavnega in modrega mladeniča.

Povzemimo nekoliko dogodkov iz njegovega mladega življenja. L. 1703. je bival Aleksij v Gorici. Tu ga obišče oče in vzame s seboj v Benetke, da bi 18 letni mladenič videl pustne igre, ki so se ondi vršile z veliko slovesnostjo. Iz Gorice se napotita v Benetke 8. svečana. Aleksij si vsak dan sproti zapisuje spomine in tuintam tudi kaj nariše. Čez tri dni prideta v Benetke. Najprej si ogledata imenitne zgradbe, zlasti cerkvene, potem se udeležita pustne veselice, prirejene na čast novemu dožu. Aleksij opisuje slovesnost tako-le: „Na Markovem trgu se zbere velikanska množica ljudi. Vsa okna naokrog zastirajo glave veljavnejših oseb; na trgu so postavljeni odri, odkoder gledajo prizore drugi ljudje. Tri ure pred solnčnim

¹⁾ Ves napis glej tudi v „*Mitth. des historischen Ver. für Krain*“ 1860, str. 48.

zatonom pridejo izprevodi na trg. Vsi obmolknejo; oči vseh radovednežev se obrnejo proti prišlecem. Prihajajo pa kovači, po dva in dva, noseč zastave, bobne in nekateri tudi velike, svetle meče. Nekateri imajo pozlačene in barvane palice z nasajenimi podobami beneškega leva. Naposled privlečejo vola, da bi ga potem zaklali. Vsi se ustavijo pred doževim sedežem. Potem pride izprevod mesarjev in strelcev, vsak s svojim volom. Ko se dá znamenje, vole mahoma zakoljejo. Vse zadruge čestitajo mesarjem. Potem se prične sedem ali osem parov našemljencev pri nalašč zato zgrajenem slavaloku sukati, vrteti in skakati, kar se vrši kaj spretno in zabavno. Zmrači se. Stotine umetnih luči zažaré. S stolpa sv. Marka so napeljane vrvi. Na spodnji vrvi se nekdo spusti z zvonika v lesenem labodu in plava po zraku do ladje. Prične se iznova ples. S stolpa, še više nego poprej, se pa spusti drug glumač z zastavo v roki in kakor ptica zdrsne po zraku. Za njim pride mož, oborožen s sulico in mečem, in zdrči z visočine za svojim prednjikom proti ladji. Zopet se posveti umetni ogenj in švigne v obliki bliščečih palic po zraku. Topiči pokajo, da se v daljavo razlega.

Iz Benetk sta šla še v Padovo in se povrnila domov.

Ko se je učil Aleksij risati, je spisal celo knjigo: „*Horologia selecta ex gnomica universalis Joannis Peterson Stengel Sueci*“ z mnogimi risanimi vzorci in „*Elucubrationes optico-architectonicae*“, kjer nazadnje opisuje več klasiških kipov, recimo Laokoonta, Apolona, znamenitega konja Marka Avrelija na Kapitolu. Ko je študiral l. 1707. v Perudži je popisal to mesto in napravil o njem čeden črtež. Isto leto je govoril v kolegiju Gregorijanskem 12. sušca o sv. Gregoriju Velikem. Spisal je še več drugih drobnih spisov.

Oče njegov je živel še do l. 1719. Umrl je 3. vinotoka okoli sedmih zjutraj na Viču. Pokopali so ga drugi dan v Ljubljani v nekdanji frančiškanski cerkvi.¹⁾ Njegovo po-

dobro je v baker vrezal Elija Baek l. 1700. Z njegovim sinom je izumrlo moško pokoljenje plemenitih Dolničarjev. Njegov sin Josip Dizma Anton je namreč umrl 25. mal. travna 1759 v 70. letu svoje starosti in bil pokopan v kripti sv. Rešnjega Telesa. Njegovo imetje je torej po oporoki strica Antona pripalo kolegiju Karlovemu. Znašalo je l. 1785., ko je zavod jenjal, 20.270 gld.

Gregorij Dolničar je bil blag značaj. Svojo domovino je ljubil iz vsega srca; najbolj se mu je pa omililo rodno mesto Ljubljana.

Po šegi tedanjega časa je pisal večinoma latinski, nekoliko tudi nemški. Latinščina mu gladko teče. Podpisaval se je Thalnitscher von Thalberg. Na svojem vrtu je imel napis: „*Intensae mentis procul hinc discedite curae, / secessus villae postulat esse suum, / Thalnitscherus herus genio sacravit amici, / ut possit secum commoditate frui.*“

Dolničar je bil pobožnega srca, kakor vsa njegova rodbina in sploh vsi tedanji olikani Ljubljancanije. Navedimo nekatere zglede. Gabriel Eder, ljubljanski sodnik in pozneje župan, je sezidal stolp pri sv. Florijanu l. 1680., je šel vsak dan k lavretanskim litanijam in je mnogo daroval cerkvam.

„*Mitth.*“ 1862, p. 42. — Quisquis ades seu incola seu accola heic clauditur urna Joannes Gregorius Thalbergius Carnioliae patritius, Aemona oriundus; natale solum praeclari calami beneficio perpetuo sibi demeruit, rerum antiquarum indagator sagacissimus, pervigil in commune bonum, pene incurius sui: patriae ac optimarum artium amantissimus, quae regnarunt in vivo, deplorarunt in mortuo, hic emeritis virtutis praemiis caeloque maturus, concidit in autumnu sexagenario major. V. Nonas Octob. CDDCCXIX. Huic hospes fer opem, quam paulo post ipse petes: pauca petit, multa tibi precatus. — Svoje zasluge pa si je sam zapisal na listek, dasi sebi ni hotel spisati življenjepisa, ko jih je vendar toliko sestavil. Tu pravi: Cultum Patronorum Gentis Carnioliae, Vieniae, Austriae annuali festivitate induxit. Societatem Nobilium S. Dismae strenue promovit. Odaeum Divae Rosaliae honori in monte suscitavit. Matris Dolorosae honori aeternum addictus. Ultimo supplicio affectos ad sepulturam laudabili charitate velata facie comitandi morem instituit. Rem litterariam animo indefesso coluit. Operosorum Academiam propagavit.

¹⁾ Grobni napis je prepisan v Erbergovem izvodu „*Epitome*“ na listu pred naslovom. Glej tudi

Najslavnejši kranjski zdravnik, dr. Marka Grbec, je osnoval bratovščino sv. Kozma in Damijana. Janez Mugerle pl. Edelheim, ki so ga šteli med najboljše sodne zagovornike, je častil posebno Brezmadežno Devico in bil tajnik bratovščine, njej na čast ustanovljene. Advokat dr. Andrej Mugerle je molil z nekim duhovnikom vsak dan brevir in dal sezidati na svoje stroške prvo kapelico, posvečeno Jezusovemu Srcu na Kranjskem. Anton Jožef pl. Zergollern, cesarski svetnik, (1665—1710) je molil brevir in delal vsako leto tri dni duhovne vaje pri jezuitih. Janez Jurij pl. Werthenthal je spremljal l. 1684. po naročilu cesarja Leopolda I. znanega pridigarja o. Marka Avijanca z Dunaja v Rim. Cesar mu je za to uslugo podaril zlato verižico.

II.

Emona, qui te viderit
Et non amarit intime,
Is caret amandi sensibus
Et odit omnes gratias.

Dolničarjeve besede.

Gregorij Dolničar se je zanimal za vednosti že izza mladih let. Slovstveno je začel delovati kmalu potem, ko se je povrnil iz Italije domov. Najprej še sam ni vedel, česa naj se loti. Prepolna mu je bila glava raznih načrtov. V svoj zapisnik je zapisal te svoje misli in načrte. Iz vseh odseva neizmerna ljubézen do domovine posebno do Ljubljane.

Najprej želi, da bi podrli mestno hišo, starodavno poslopje in že napol porušeno, in sezidali lepo novo višje poslopje s šestimi stebri po načrtu nekega Holandca. V Ljubljani naj se napravi osrednja vlada za Kranjsko, Trst, Gorico in Reko; prav tako bodi nadškofija v Ljubljani za Kranjsko, skupno Primorsko, za celjski in beljaški okraj, torej nekako za vse Slovence. V Ljubljani naj se zida vseučilišče ¹⁾ ali vsaj akademija. Zida naj se nasproti jezuitskemu kolegiju ob Ljubljani. Pri tleh naj bodo štiri učne sobe, v

prvem nadstropju pa dvorana za shode. Dobro bi bilo, ko bi sezidali sirotišče, kakor v Gradcu, in sicer v Krakovem ali pri Vodnih vratih. Pri Nemških vratih naj se napravi zavod za trideset dečkov, ki naj bi bili oblečeni v vijolične talarje; ali pa naj se v Šiški ustanovi Collegium Bartholomitense za dvanajst dečkov. Mah ali močvirje naj se izsuši. Vodo naj odvodijo po Ljubljani veččaki iz Nizozemske. Poklicati treba dve Italijanki, da bosta učili deklice delati metle, omela in razne pletenine itd., kar bi vrglo zlasti začetkom mnogo dobička. Zunaj Nemških vrat naj se napravi po dunajskem zgledu prisilna delavnica, ker je tudi v Ljubljani dosti postopačev. Ti naj opravljajo ročna dela.

Napravi naj se lep in velik bakrorez ljubljanskega mesta in popiše v latinskem, nemškem, laškem in francoskem jeziku. Vrežejo naj se tudi vse noše, koledarji, slike svetnikov, kranjske čudodelne podobe in podobice za kongregacije. Dalje naj se tiska knjiga vseh ljubljanskih pobožnosti, in popišejo čudodelne slike in podobe. Ljubljanske tedenske pobožnosti našteva sam: „Nedeljo imajo povsod pobožne vaje; pri avguštincih posebe sv. rožni venec in litanije. Ponedeljek molitve za duše v vicah pri avguštincih in diskalceatih. Torek v kapeli sv. Antona pri frančiškanih. Sredo pri klarisinjah v čast sv. Mihaelu in pri sv. Florijanu sv. Ivonu na čast. Četrtek v kapeli sv. Rešnjega Telesa v stolnici. Petek pri sv. Jakobu v spomin Kristusovega trpljenja. Saboto peta maša v Lavretanski kapeli.“

Želeti bi bilo, da bi sezidali v Ljubljani cerkev sv. Ivona, patrona advokatov, z altarem nedolžnih otrok; o prazniku bodi sveta maša, in dečki naj pojó; kapelo sv. Pelagija in sv. Maksima na gradu, kjer je smodnikov stolp; kapelo Matere božje; na Ljubljani ob bolnici (lazaretu) kapelo Odrešenika sveta; pod Rakovnikom nekje za procesijo kapelo Matere božje Tolažnice in pri Vodnih vratih kapelo Matere božje ali sv. Maksima.

Pokličejo naj se v Ljubljano dominikanci ali uršulinke, ker poučujejo mladino, k svetu Florijanu; usmiljeni bratje na Poljane v

¹⁾ Obširneje sem opisal njegov načrt o ljubljanskem vseučilišču v „Katol. Obzorniku“ l. 1899. str. 76—79.

pristavo cesarskega špitala, da bodo oskrbovali dvanajst ubožcev. Za dohodke naj se jim poskrbi. Pavlinci, ki želé priti v Ljubljano, in ki imajo dovolj denarja, naj se naselijo pri sv. Krištofu; karmeličanom naj se prepusti Šmarna gora.

Ko našteva cerkve, imenuje tudi kapele sv. Ahacija v deželni hiši, v Zatiškem dvorcu, v palači kneza Turjaškega, Egenberga in Portija in v „stari šoli“.

Bratovščin je bilo v Ljubljani tedaj dvanajst ustanovljenih, in sicer: 1. Na križu trpečega Kristusa, ki je štela petnajst tisoč udov. 2. Sv. Rešnjega Telesa, ki je štela cesarje, cesarice in kardinale med svoje ude. 3. Zveličarja Kristusa, imenovana italijanska, ki vsako leto obdaruje dekleta in mladeniče. 4. Jezusa, Marije in sv. Jožefa, ki je najnovejša in se je pričela šele ob kugi; njej se pripisuje zasluga, da je bila dežela rešena tega zla. 5. Brezmadežnega Spočetja Marije Device, imenovane kongregacija. 6. Blažene Device Vnebovzetja — latina major. 7. Marijinega rojstva, latina minor. 8. Svetega Rožnega venca. 9. Večne molitve za umrle ude. 10. Karmelska. 11. Sv. Frančiška Ser. in 12. Sv. Antona Padovanskega.

Zaznamoval si je tudi, kake lastnosti ljudje pripisujejo posameznim krajem. Ljubljančani so mu prijetni, Kranjci lepih šeg, Ločani nadarjeni, Novomeščani ukoviti, Kamničani pevci, Vipavci pivci, Radoličani plesavci, Kočevci pohajkovavci, Višnjani lepi, Kropenčani črni, Posavci delavni, Ribničani ročni.

Že 1. 1680. je prevel pravila beneške družbe „Lesina“, ustanovljene 1. 1613. Takrat torej je že nameraval ustanoviti v domovini kako družbo. Šele 1. 1688. se je poglobitno po njegovem naporu osnovala Dizmova bratovščina ali „Societas Unitorum“. Ta bratovščina je imela v stolnici svoj altar in je dala pozneje slikarju Juliju Quagliu napraviti sliko sv. Dizma, ki se še nahaja v ljubljanski stolnici. Namen te bratovščine je bil povzdigniti krščansko nravno življenje in spominjati se udov tudi še po smrti. Napravili so si lepo vpisno knjigo imenovano: „Theatrum

memoriae nobilis almae societatis Unitorum.“ 1688. — V to knjigo so vpisavali ude, Dolničar jim je pa prideval življenjepise. Vrhutega so udje dajali slikati svoje grbe, večinoma na pergament, in zato ta knjiga ni le zgodovinske važnosti, ampak tudi dragocena v umetniškem oziru. Ti grbi so krasno, drobno delo večinoma domačega umetnika Simona Volbenka Grahovarja, pristava deželne registrature. Krasil je knjigo do 1. 1767. Drugi umetniki, ki so slikali grbe, so Prenner, jezuit Höger, Leopold Wiser in Jožef Hübner 1. 1770.

V to bratovščino so vpisavali le doktorje in plemenitnike. Vpisani so po vrsti, kakor so se oglasili. Kot ustanovnik je vpisan Volk Sig. pl. Künpak, ki je bil hkrati prvi predsednik. Podpredsednik je bil Frančišek Jakob pl. Erberg in tajnik Gregorij Dolničar, ki je bil duša podjetju. Sam je spisal življenjepise udov svojega časa in predlagal, naj se vsi ti življenjepisi izdadó, ko število naraste na 120, in sicer naj se to zgodi v četvorki, kakor je storila „Academia Gelatorum“ v Bologni, ki je izdala 1. 1672. knjigo: „Memorie impresse e ritratti di Signi Academici Gelati.“ Škoda, da se ta nasvet ni izpolnil. Izdali pa so knjižico kot molitvenik 1. 1708., ki ima na koncu od str. 151 dalje imenik udov.¹⁾ Po zaznamkih je Dolničar vsaj 97 udov vpisal v bratovščino.

Iz udov te bratovščine se je 1. 1693. ustanovila „Academia Operosorum“²⁾, ki je toliko storila za kulturni napredek zlasti v Ljubljani. Vse pa, kar vemo o tej družbi, nam je ohranil edino le Gregorij Dolničar.

Snoval je nadalje družbo risarjev („Academia Incultorum“), čije udje naj bi se v zimskem času štirikrat na teden zvečer učili risati. Poleti čas ni bil določen. Ali se je sploh to društvo oživilo, ali ne, mi ni znano.

Spisal je pravila za „Vežbalno družbo plemenitnikov“ („Ac. Nobilium exercitiorum“),

¹⁾ Rudolfinum hrani to knjižico naslovljeno: „Disma - Philologia, das ist Liebes - Eyffer zu den Büssenden Schächer den Heiligen Dismas“ etc. 1708. Mayr. etc.

²⁾ Glej „Izvestja“ m. dr. 1900.

Ženski portret.

Risal *M. Koželj.*

ki je bila namenjena samo plemenitnikom. Imenovala bi se tudi „Ac. Reconditorum“.

Nekaj let pozneje je mislil zopet na novo družbo z enakim namenom, kakor ga je imela „Ac. Operosorum“. Zakaj neki? Tega nisem mogel dognati. Imenoval je družbo „Ac. Insertorum“ ali „Incisorum“. Namen tej družbi bodi: čast božja, gojenje in napredek v vednosti. Patron naj bi bil sveti Pelagij, ki bi ga praznovali 22. prosinca z zborovanjem, v avgustu pa s shodom v novem semenišču. Simbol je bilo posekano drevo z vsajeno sekiro. Ob shodih naj bi udje čitali ali narekali svoje sestavke.

Za društveno življenje je brezdvomno mnogo storil, čeprav ni vsega dosegel, kar je želel. Upal je tudi napraviti umetniško

društvo, ki bi podpiralo napredek obraznih umetnikov. Tuintam je zanetil ogenj, da so se jeli gibati duhovi in uporabljati svoje moči.

Sam je bil ud raznih učenih družeb, na primer „Academiae Gelatorum“ v Bologni z imenom: „Il sequace“ in rekom: „Vestigia ducunt“; ljubljanske „Ac. Operosorum“ od l. 1693. z imenom „Providus“ in rekom: „Condit in aevum“; rimske „Ac. Arcadum“ od l. 1709. z imenom „Custos Coloniae Aemonaе“; v Forliju od l. 1710. „Ac. del onore letterario“; beneške od l. 1711.; v Folignu „Ac. d. Rinvigoriti“ z imenom „Informis“ in rekom: „Nocturnas largitur opes.“

(Konec.)

Spomini.

O družba, o petje, o lepe noči!
Kam šli ste, tovariši moji?
Na vas le prijazni spomin me hladi
v življenja pekočega znoji.

Pa bili smo drzi mladenci nekda,
in vina so bila vsa bolja;
mi svoj smo si znali ustvariti raj,
prešla nam je hitro zla volja.

Veselega lica, iskrenih oči
pod lipo zvečer smo se zbrali,
prinesti si dali majolike tri,
na travi krog njih poležali.

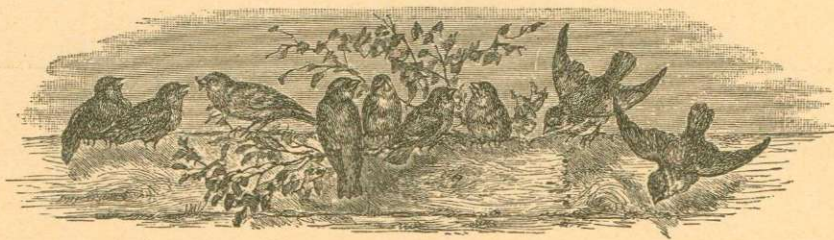
Ko prvi smo lahko pogledali dno,
zardelo nam živo je lice,
iz duše veselja napolnjene smo
popevati jeli zdravice.

Ko drugo smo prazno postavili v stran,
stojé smo svečano prisegli,
da vsákdo ostane Slovenec, Slovan —
in zopet na travo smo legli.

Ko tretja je žrtev mladeniških grl
na travo bila položena
brez roča, ki bil se je v naglici strl,
vse misel prevzela je ena . . .

Utihnili smo; le vzdihnil je vsak,
da težko domov se bo vračal...
Oštir nas pogledal je pisano: „Vrag!
kam greste že! Kdo bo pa plačal?“ —

Anton Medved.

Od hiše do hiše.

Povest iz našega kraja. — Spisal *Podgoričan*.

(Dalje.)

III.

„Tako, danes bodem pri vas!“

S temi besedami se oglasi Barbič nekako o polpoldne Lazarici, ki se je nosila z velikimi, črnimi lonci pred pečjo.

In Barbič je pozneje pripovedoval:

— Pogledala me je, in ko me je videla v paradi, je potegnila s predpasnikom po prižastem obrazu in si popravila ruto, da se ji niso usipali lasje po čelu... Zasmejala se mi je — ej veste, nekdanj, ko je bila še mlada in ni imela tega Lazarja, je imela zame eno oko in pol — kakor staremu znancu. „Prav, prav, mi boš kaj povedal“, je rekla in mi primeknila stol. Jaz sem kmalu spoznal, da žena ne vé, po kaj sem prišel... Povedal sem ji, da bom njen gost dva dni... Prestrašila se je tega in mi očitala, zakaj nisem prej prišel in se jezila na moža, da ji kaj tacega ni povedal... Potolažil sem jo, da sem z vsem zadovoljen. Ej, kako je bila vesela zaradi tega in se radovedno ozirala na moje prsi, kjer sta tako lepo blesteli moji svetinji... In zmenila sva se to in ono. Rekel sem ji potem, da je srečna, ker ima Lazarja. Nasmehnila se je nekako tako, da se mi je vsiljevalo mnenje, da pa morda le ni srečna... Nekako žal mi je bilo zánjo...

Opoldne je prišel domov Lazar. Na rami je prinesel motiko, pod pazduho mlade koruze. Bil je bos, srajco na prsih je imel odpeto, rokave zavihane in po rjavi koži mu je lil pot, da se je svetil, kakor star baker. Širok slamnik mu je senčil itak resni in temni obraz.

Motiko je postavil v kot, svežo koruzo je razgrnil v senci. Nato je pogledal v hlev. Otroci, ki so prišli ž njim, so se brž lotili dela. Poznalo se jim je, da so vajeni delati, da imajo ostrega očeta. In potem je prišel Lazar v vežo. Že pred hišo se je odkril in

si brisal potno glavo. Ko me je ugledal, je osupnil in videlo se mu je, da bi me rad vprašal, česa iščem — a spomnil se je morda, po kaj sem prišel in je molčal. Obraz pa mu je postal še bolj teman.

Sedel je na tnalo, na katerem se je sekala zelenjava, in hladil se je pihljajoč si s slamnikom sapo.

„Zakaj mi nisi povedal, koga dobimo danes k mizi?“ mu spočitne ona. „Skuhala sem kakor po navadi.“

On se je pa zasmel porogljivo in me zaničljivo pogledal.

„Mar sem vedel, da bode zadela našo hišo taka čast, da bode Barbič najprvo stopil pod našo streho?“...

„Zakaj pa imaš prvo številko?... Sem mar jaz kriv?“ ga zavrnem jaz.

On se je pa ugriznil v ustnice in nekaj zamomljal. Zdelo se mi je, da je malo zaklel.

Jaz se nisem zmenil zato, ampak mislil sem si: Možje ste, mora biti že prav tako, kakor ste ugenili — pa sem gledal njegovo hčer, ki se je bila precej pripravila pomagati materi. Bila je hči taka, kakor mati nekdanj, dokler je ni preobrazilo trpljenje. Vse mi je bilo všeč na nji: zagorela lica, ponosni nasek, temni lasje, ki so se svetili kakor svila, polni život, ki je pa bil vendar vitek in gibčen. Tudi ona je gledala moje svetinje, na katere sem pa v tistem trenutku jaz skoraj pozabil. Gledala je moje ponosno navihane brke, in meni se je zdelo, da ji ugajam, zakaj oči so se ji zadovoljno smejale in vedno zopet uhajale proti meni.

Ta ga bode lahko dobila, sem si mislil, in dejal Lazarju: „Dekle je pa kakor zarja.“

Zadel sem bil pravo struno, ki je prijetno zvenela in božala očetov ponos. Gube na njegovem obrazu so se pogladile in turbojni mrak je zbežal z njegovega obraza.

Spoznal sem takoj, da sem dobil prave vojke v roke in sklenil sem, da jih ne izpustim iz rok, dokler bom živel vsled županove modrosti ob Lazarjevi milosti.

„Punca ni nič boljša, kakor druge“, je odvrnil oče navidez malomarno.

„Ej, je pa gorša!... Jaz to vem, ki sem videl že dosti sveta in dosti deklet.“

„Si bil cvet!“ me je zavrnil on. Dekle me je pa tako hvaležno pogledalo, da bi se bil skoraj zjokal od veselja. Vsa zardela je pograbila skledo na ognjišču in jo nesla na mizo pod zeleno jablano.

„Pa kar tako očito se deklina ne hvalijo“, se oglasi ona. A tudi njen veseli glas je pričal, da ji je bila hvala vseč...

Potem smo šli za njo, za skledo pod jablano. Ko smo pomolili in je bilo treba zajeti, je meni manjkalo žlice. Zato sem obse del in gledal v skledo.

„Viš ga, kako se drži!... Ali ni zate?“ zareži Lazar. Tudi ona me sili: „Zajmi vendar!“

„Ko bi imel žlico“, sem opomnil skromno.

„Kaj, še žlico!...“ zagrmil Lazar. „Tako ni uganjeno. Dva dni te moram prehraniti, a o žlici ni bilo nobenega pomenka.“

„Brez žlice vendar ne bodem jedel.“

„Kaj meni mar! Bi jo bil pa s seboj prinesel.“

Tako brž ga je bila premagala umazanost in sirovost. A ona je tarnala: „Jeh!... Jeh!... Tone, kaj si boš mislil“... In je pogledala hčer, ki je napravljala na mizo in pozabila, da bodem tudi jaz sedel k mizi. Zardela je do las, položila žlico in zdirjala v kuhinjo. Lazar je pa še vedno godrnjal, da ga je morala ona krotiti, češ: „Nikar ne golči, ne, kaj si bode kdo mislil.“

„Naj misli, kar hoče... Jesti mu moram dati, žlice pa ne. Nihče me ne more prisiliti“...

Meni je bilo seveda težko, da bi bil najrajši izginil. Mislil sem si: — Oh, če bode zmeraj tako! — Ko si nisem vedel drugače pomagati, sem mu pa zagrozil: „Oh, ko bi to-le vedel moj general!“

„No, kaj bi bilo potlej?“ me zavrne prezirljivo in oblastno...

„Kaj? Bi že videli, kaj! Preteknil bi te!“ sem mu dejal resno in ga srdit pogledal.

On je pa kar poskočil in vpil:

„Kaj? Mene preteknil, mene, tvoj general? Koliko ga pa je, koliko?“...

Kar pihal je váme, ki si nisem znal pomagati.

„Ni ga dosti več — je že umrl“, sem mu dejal, in takrat je prinesla hčerka žlico

„Nisem mogla najti druge nego leseno.“

A predno jo je položila predme, se je premislila, obrisala svojo in jo dala meni, sama je pa zajela z leseno.

Ta ljubeznjivost me je kar očarala, da sem vzkliknil:

„Oh, ko bi vedel za to punco moj general!“

„I, kaj neki bi bilo?“ poizveduje Lazar radoveden, jaz se pa odrežem: „Kar snubil bi jo!... Gotovo bi jo snubil moj general.“

„Če bi mu jo hotel dati“, se ponese Lazar... „Saj to pa še rečem: Toliko bode že moral biti tisti, ki jo bode hotel imeti, kot je kakšen general.“

Udaril sem se na prsi in pogledal kvišku, občudujoč velikansko misel Lazarjevo in sem rekel:

„O, saj v Dolgem selu je dosti generalov.“

Lazarica je menda čutila, da sem njega malo potegnil, pa se ji je zasmilil in je hotela govorico zasukati: „Ali se nimata o čem drugem razgovarjati?“

Toda on se ni dal ustaviti in je pripovedoval, kakšen bode moral biti tisti, ki bode dobil njegovo hčer. Jaz sem mu kimal, a v resnici sem se mu smejal. Hči se mi je pa smilila. Vsa rdeča je bila, in solze so ji igrale v očeh. Zdelo se mi je, da jo je sram in da je name jezna, ker kimam njenemu očetu. Zato sem molčal in še hitreje zajemal, da nadomestim zamujeno...

Ko smo se nosili z drugo jedjo — Lazar je še vedno govoril, kakšen bo njegov zet — pride mimo po stezi tropa koscev. Zadnji — Gornikov — se ustavi in pozdravi: „Bog blagoslovi!“

Pogledal sem ga in videl, da ga prav nič ne skrbi, kaj imamo v skledi, pač pa

da bi fant rad videl Ančkine oči, katere je pa ona sramežljivo povešala ... Samo enkrat ga je pogledala, pa tako iskreno, da je bilo meni takoj jasno, kaj je med njima ...

„Danes je pa vroče“, je izpregovoril potem Gornikov, samo zato, da je mogel še nekaj hipov gledati Ančko.

„To ste pa iskali sence!“ je odvrnil Lazar.

„Kaj? ... Kadar smo na dnini, se sami ženemo, da nas ni treba priganjati“, pravi fant ponosno.

„Hahaha ... Saj se poznamo! ... Kar vas je v Kozjem repu, ste pridni samo pri skledi ...“

„Kaj?“ ... je vzkipeel fant in hotel zavrniti zasmeh, a videč proseče Ančkine oči, se je premislil in šel. Ko se je oddaljil nekaj korakov, je pa zaukal, da se je razlegalo po vasi. V ta krepki glas je vlil ves srd, ki ga je povzročilo kmetovo zasmehovanje, pa tudi vse veselje, da je videl Ančko. Kadar je človek vesel in srečen, mu hoče raznesti prsi in dati mora duška svojim čutilom ...

Lazar se je pa pobahal:

„Ali ste videli, kako je molčal, ko sem mu očital lenobo ... O, ti Kozjerepci! Kadar je treba govoriti ali zajemati iz sklede, jih ne užene nihče v kozji rog, pri delu niso pa nikdar prvi.“

Jaz sem mu ugovarjal in zagovarjal Kozjerepce, da so dobri delavci, kadar hočejo, a Lazar je pihal jezen okrog sebe in ni našel nobene dobre lastnosti na mojih rojaki. Čimbolj sem mu ugovarjal, v tem večjem ognju je bil in naposled je potegnila tudi hči z očetom ...

Ostrmel sem, ko je dejala: „Ta Gornikov je pa ravno tak, kakor so drugi!“

Izkušal sem ujeti njene oči, da bi videl, zakaj govori tako; pa je gledala samo v skledo ali pa na mizo in pritrjevala očetu, ki je klestil po Gornikovem.

Premišljeval sem, zakaj vendar dekleta tako govori o fantu, o katerem sem jaz prvi hip razsodil, da ji je pri srcu ... Ali sem se jaz motil? Ali se hoče dekleta s tem potajiti? Ali pa hoče s pritrjevanjem potolažiti očeta, da

bi ne kipeel, da bi ne govoril še dalje slabega o njenem izvoljencu? Tega nisem mogel premotriti in ves ta dogodek mi je ostal kakor zanimiva, pa težko razvozljana uganka, ki mi ni hotela iti iz glave.

Jaz se menda nisem motil ... Tiste žareče oči tu in tam ... Tisto veselje na licu, ko se je oglasil Gornikov ... Ne, ne ... Ta Ančka in ta Gornikov — sem si mislil — nekaj je!

Že sem hotel spesniti eno in jo potočiti pred Lazarja, pa se mi je zdelo, da me dekleta prosi in zato sem obmolčal.

Cela dva dneva sem bil pri Lazarju na hrani. Slabo se mi ravno ni godilo, prijetno pa tudi ni bilo. — Lazar, saj ga poznate, kako je stisnjen — me je gledal od strani; samo takrat se je nekoliko premagal, kadar sem ga kaj pohvalil ... No ona bi mi bila rada kaj postregla, ko bi bila mogla in smela — pa se je bala njega, ki mi je obgodrnjal vsak grižljaj.

Zadnji večer je pa ona vendar smuknila za menoj in mi zavalila velik kos kruha, proseč me:

„Tone, ná spravi! ... Pa nikar nič ne reci, kako slabo smo ti postregli. Tone, saj veš!“ ...

„Mica! ... Nič se me ne boj! ... Saj me poznaš!“

Tako sem jo potolažil.

Pri dekliču sem se bil pa že prej poslovil. Popoldne sem sedel pred skednjem v senci in sem ravno prav premišljeval, ali je kaj ljubezni med Ančko in Gornikovem, ali ne, ko prinese mimo procko plevela.

Zapazila me je in potočila procko po travi, da se je plevel razsul, potlej pa stopila k meni v senco.

„Strašno je vroče“, je vzdihnila, potegnila ruto z glave ter sedla.

Govorila sva to in ono. In ko sva se dalje časa pogovarjala in sem bil govor prav napeljal, sem pa dejal: „Ančka, jaz pa poznam tistega.“

„Katerega?“ je vprašala osupnjena in rdečica jo je oblila.

„Hehehe, tistega, ki ga imaš rada!“

Pri teh besedah poskoči prestrašena in pravi v zadregi: „Jaz imam katerega rada, jaz?“

„Ti, ti, Ančka, ti! ... Gornikov je tvoj!“ sem ji dejal in se smejal. Izpustil je pa nisem iz oči, ker sem jo hotel pogruntati. Pa na mojo vero, da sem jo!

„Uh!“ ... je zavrisnila in zbežala. Pa se je vendar še ozrla in mi dejala: „O, štramec stari!“ ...

Jaz sem ji pa samo zažugal s prstom in si mislil: „Imaš ga! ... Prav gotovo ga imaš!“

Sedaj me pa samo skrbi, kaj bode dejal Lazar, kadar izvé.

IV.

— Ej, bolje je, da gre človek od hiše do hiše in je skoraj vsak dan pri drugih ... Tako nekaj vidi pa dosti izvé ... Samemu je pa dolgčas. Od hiše do hiše sem nosil sedaj vedno svojo žlico s seboj, da bi ne prišel še kje v zadrego in bi mi zopet kdo ne oponašal posojene žlice ... Pa Lazar je menda samo eden na svetu ... Ko sem pri Rožanu omenil, da imam žlico s seboj, mi je dejal:

„Kaj? ... Ako ti dam jesti, dam ti tudi žlico.“

„O, s tako žlico, ki je nisem jaz pomila, ne boš brbal po naši skledi!“ je rekla ona.

„Kaj misliš, da je jaz ne pomijem?“

„Ti jo pa znaš! Kaj si ženska?“

„Ali nisem bil vojak?“

„Bodi! ... Tisto-le pod nosom bi bil pa tudi strani vrgel!“

„To-le?“ ... sem se začudil in potegnil brke.

„Tisto, tisto! ... Uh, kako se meni gabi.“

„Zato, ker tvoj nima tacega, kajne?“

„Pa meni, da bi ne mogel imeti“, vzraste Rožan.

„Veš, prav precej bi ti jih populila“, ga poseka ona.

Jaz sem se zasmel, a on jo je pogledal srdit.

„Ako bi le hotel ... Mar bi tebe vprašal?“ se zagrozi.

Ona se je pa samo nasmehnila, češ: — Bi ti že pokazala! — da sem se ji moral tudi jaz nasmehnuti.

„Ko bi ti ne imel brk, bi bil nekaj vreden.“

„Ho-ho — Rožanka, ti se motiš ... Jaz si upam dekletu bolj dopasti z lepimi brkami kakor s polnim žepom denarja.“

„I-jov! ... Ti si neumen.“

„Jaz? ... Jaz ti tako rečem: Ko bi bil jaz tako mlad kakor nisem in bi imel take brke kakor jih imam, pa prazne žepe kakor zmeraj, pa bi še Lazarjevo Ančko dobil“ ...

„O, za pet ran!“ vzklikne ona, vrže žlico na mizo in tleskne z rokami. „Ta bi te pa marala!“

„Ko bi bil dovolj bogat“, dostavi on.

„Tako bi me rada imela, kakor tistega, ki ga ima sedaj rada ... Tudi tisti nima kdove koliko več v žepu kakor jaz, brke pod nosom pa še manjše.“

„Lazarjeva Ančka ima kakšnega rada? Ta, ki je bogata in sem jaz njena teta? Pa praviš, da ima tacega, ki ne premore ničesar.“

„Tacega! ... Tacega! Nič denarja, samo brke in pa zal je.“

„Kaj bo pa Lazar dejal?“

„Jaz bi rad vedel ... Fant je od fare ... Pa saj ga Lazar pozna“ ...

„Pa meni nič ne pove?“

„Saj še sam ne vé“ ...

„Kateri pa je tisti, kateri?“

Skoraj bi bil izbleknil ime Gornikovega, pa sem se vendar še o pravem času spomnil, da je treba molčati. Bogve, v kakšno zadrego bi spravil Ančko in Gornikovega, če bi bil to na dan zvlekel, kar onadva še skrivata. Rekel sem samo:

„Iz naše vasi je.“

„V Dolgem selu da bi bil tak, ki bi bil za Lazarjevo dober? ... V Dolgem selu, kjer noben fant nič prida ni?“ je zaregljala ona.

„Veš kaj, naše fante pa ne boš tako v nič devala, vsi so pri enem koritu zrasli, fantje in dekleta naše vasi.“

„To pa že rečem: Noben iz naše vasi je ne bo dobil, tak pa celo ne, ki ne premore ničesar!“

„To pa ni naša stvar!“

„Naša! Naša!... Tak, ki nima nič, da bi jo dobil, tak? Cigav pa je?“...

Jaz sem molčal, on je pa rekel:

„To si se pa lepo izmislil ti, Barbič. Tak kalfoktor si še, kakršen si bil.“

Pomežiknil sem jima in si mislil svoje.

Gornikova koča je zadnja v Kozjem repu, že tam daleč, kjer se Dolgo selo začne vzpenjati v breg, da se izpred koče lahko gleda preko vasi. Vrtič s kamnito ograjo ni velik, pa je lepo obdelan. V gredi pod okni se vzpenja po zidu vinska trta, sicer pa rastejo in cvetó na nji raznobojni maki, krške rože, primožki, potonike, georgine in podobne cvetice, ki se ponašajo z velikim, očitnim cvetjem, ki ni toliko za nos, kakor pa za oči. V nasprotnem koncu vrta je pa majhen zelnik, ob katerem je nasajen fižol na koleh. Gospodarskega poslopja ni drugzega na vrtu. Staja za dve kravici je naslonjena h koči zadaj, skonca je pa nekaka lopa, ki je shramba za voziček, koše pa tudi za listje. Več se pa tudi ne potrebuje, ker velikih njiv ni pri koči, samo nekaj majhnih ograd je, kjer se prideluje malo krompirja in repe, včasih tudi pest ječmena, in se med kamenjem nakosi nekaj trave, ako je suša ne pokonča. H koči pa spada tudi pravica do skupne paše in do drv v gozdu. Zato so pa morali Gornikovi še vselej vzeti kako njivico v najem, da so več pridelali, in pa na dnino so hodili h kmetom. Ker Gorniki niso bili zapravljivi, a Gornica pa prav gospodarna, zato so lahko shajali in imeli po dve kravici v staji in, če je bila letina, da je rastlo korenje, so zredili tudi kakega ščetinca. Tako so nekaj priredili, nekaj pridelali, drugo so pa prislužili — pa so se preživili skromno seveda, pa vendar zadovoljno... In Gornikov Anton ni bil prav nič manj ponosen in vesel nego sin prvega kmeta v vasi.

Aj, Gornikov Anton je bil res fant, tako možki, da ga ni premotilo vsako krilce, da ga ni zapeljalo zvonko smejanje šegavih deklet, ki so se ozirale za njim in so hrepele po njem. Anton je bil lepe, primerne

postave. Zagoreli obraz je bil čeden, pod nosom so rastle brke, katere se je navadil vihati pri vojaki, iz oči mu je pa odsevala resnost in razum. O, kadar je pa kaj vzkipelo po njem, takrat so mu oči zažarele, takrat se je lesketala v njih strastna duša, pa neupogljiva, vse osvajajoča.

Vaška dekleta so sicer med seboj govorila, kako mrzel je Gornikov Anton... Kadar dekleta sreča, ne vé, ali bi jih pogledal ali bi se obrnil v stran. Tako je trd, da se človeku smili...

V resnici so se pa smilile same sebi, ker se ta trdi Anton niti toliko ni brigal za nje, da bi se jim vsaj nasmehaval ali jih ogovarjal.

Tudi Lazarjeva Ančka je bila nekako huda in nevoljna, ker se ta Gornikov ni toliko smukal okrog nje — hčere bogatega kmeta — kakor so se drugi fantje iz vasi, katerih pa kar nič marala ni in jih je imela za norca.

„Tak štor!“ je godrnjala Ančka potihem, kadar je bil Gornikov pri njih na dnini, pa se je vendar sukala najrajši okrog njega, posebno, kadar je začel „ta štor“ govoriti. In tako se je nekoč zgodilo, da se je „štor“ zmajal, da je začel po njem kipeti krvavi sok, in se je Ančka vsa ogrela zanj. Dopoldne so kosili travo, popoldne so pa dekleta grabile seno, in fantje so pa odnašali. Ančka je imela posebno piko na Gornikovega — morda se je hotela maščevati — pa je vedno le njega klicala za odnašanje.

„Anton, pojdi, boš odnesel!“

Gornikov je pa komaj čakal tacega vabila in je vselej vzradoščen pridirjal do njenega kupa in ga odnesel. In ko ga je zopet poklicala k nagrabljenemu kupu, je prihitel, pa se ni takoj sklonil, ampak je uprl roke v bok in je z žarečimi očmi pa z razburjenim srcem v prsih gledal Ančko, ki se je zgibala za grabljami. Njena lica so rdela od vročine in dela... V tistem hipu je Anton pozabil na delo, in to se je menda čudno zdelo Ančki, pa se je ozrla za njim... In njegove žareče oči so jo razburile in zmešale.

„Kaj me pa tako gledaš?“ ga je vprašala nekako osorno in uprla oči vanj.

Anton se je stresnil ob tem trdem vprašanju in sram ga je bilo, da je prebledel, pa je vendar odgovoril nekako očitaje: „Ali te ne smem?“

Sedaj je bila Ančka pa še v večji zadregi. Kar si je tolikrat želela, se je sedaj zgodilo: Anton se ji je približal. Pa ji je vendar prišlo to tako naglo in nepričakovano, da ni vedela, kaj bi počela. Vse je v nji vpilo: „Glej me, glej me, kolikor hočeš!“ Vsa njena duša je vriskala od sreče — pa se vendar ni hotela kar tako izdati. Ozrla se je, če sta sama, in mu rekla: „Saj bi se bil že prej lahko kdaj va-me ozrl, pa si tak!... Glej me, kakor hočeš.“

Nato je stegnila zopet grablje za senom, ker se ji je zdelo, da ne more več gledati Antona, da bi ne videl, kako vroče ji je v glavo, kako ji utriplje srce, kako je razburjena.

Razburjen je bil pa tudi Anton, pa vendar še toliko odločen, da se je hotel prepričati, kaj misli ona, h kateri ga vleče srce. Zato jo je vprašal:

„Ančka, ali me imaš kaj rada?“

Zgenila se je vsa preplašena.

„To me sedaj vprašaš, to, pa tukaj - le pri ljudeh, kjer ima lahko vsak grm ušesa? Anton, ti si neumen“ ...

„Ančka“ ...

„Molči, ako ne, te česnem z grabljami. Drugič ti bom to povedala.“

Gornikov se je zadovoljno nasmehnil, njegova duša je zavriskala, pa se je vrgel na pripravljeni kup sena in ga nesel, kakor bi se igral.

Ej, kako je bil Anton naenkrat močan in lahek ...

In drugič mu je pa res povedala, da ga ima tako rada, kakor nobenega več na svetu, on je pa tudi imel samo njo rad, po tem, kar ji je tedaj razodel. To sta pa skrivala sama in sama vedela, dokler ju ni pogruntal Barbič ...

Barbič je naposled po številkah prišel do Gornikovih v Kozji rep.

Že dolgo časa je imel nekaj na srcu. Z Gornikovim Antonom bi bil rad govoril. S tem Antonom, ki je premogel majhno več kakor nič, pa se je vendar razumel s hčerjo prvega kmeta v vasi, bahaškega in prevzetnega kmeta, ki je poznal samo sebe in denar, revežev pa ni mogel trpeti. Barbič je bil že precej star in razumen, zato ga je zelo skrbelo, kaj vendar bo sčasoma iz te ljubezni. Barbič se ni nadejal nič dobrega, ko je bil Lazar taka grča, ki se ne omehča, če bi jo tri zime namakal.

Lazarjeva hči pa Gornikov Anton! — To Barbiču ni šlo skupaj, naj je še tako primerjal in zlagal ... O, seveda, ko bi Lazarja ne bilo, potem bi šla ta dva skupaj tako lahko in lepo, kakor si človek le misliti more ... Ali tako? ... Barbič ni vedel svetovati, pomagati pa še manj. Sklenil je pa bil: Fantu se mora dopovedati ...

Pri Gornikovich so Barbiča gostoljubno sprejeli. Gornica je napravila jedi, kakor bi imela mlatiča ali kosca. „E, revež je, naj se enkrat dobro najé“, je dejala mati in omesila štruklje. „Saj ne bo še vsega konec, ako enkrat kaj boljšega zajamemo!“

„E, kaj konec! . . Bom šel pa zaslužiti! Le postrezite mu, da ne bo rekel, da je bil pri nas najslabše postrežen“, ji je pritrdil sin.

In tako se je zdelo Barbiču, da je prišel v gosti. Prijazni so bili ž njim, kakor bi bil povabljen, ne pa kar tako jim vržen na glavo, kakor je bil v resnici revnim in bogatim. Staremu invalidu se je kar smejalo, ko se je nosil z velikim štrukljem. „O, ko bi bil imel tacega pri Kustoci! Človek bi se še poredil, ko bi večkrat prišel naokoli do vas. Taki-le štruklji! Že dolgo jih nisem videl“, je pravil Barbič.

„O, kaj boš tako govoril in se norčeval! Bogve, kako ti drugod strežejo!“

„Ti misliš, pa nič ne veš ... Sicer pa ni nihče dolžan meni streči, da mi le jesti dá ... Jaz sem z vsem zadovoljen, seveda, kjer je boljše, sem pa še bolj. Pri kmetu je dobro, pri revežu je boljše ... Jaz bolj cenim Kozji rep nego vse drugo selo.“

„Nikar! Nikar!“ ...

„O, jaz sem izkusil, le verjemi mi! ...
Prevzetnost in skopost je doma pri bogatem
kmetu. Saj vama lahko povem ... Pri La-
zarju bi me bili kmalu vun vrgli, ker nisem
imel svoje žlice.“

„I, kaj ga bodo vun metali, saj ne bo ni
česar iskal tam“ ...

Pri teh besedah je pogledal Anton Barbiča,
in na očeh se mu je brala prošnja pa tudi
grožnja, tako da je Barbič pogoltnil tiste
besede, ki jih je imel že na jeziku in je dejal:

Angel varih.

Kip Iv. Zajca.

(Iz knjige: „Spomen-cviece“, izdala „Matica Hrvatska.“)

„Beži, beži!“ se je začudila ona, a Anton
ga je debelo pogledal.

Barbič se je zasmel in rekel: „Da, le
glej me, pa tudi tebe bodo vun vrgli.“

Anton je zardel in pogledal mater.

„Dom in Svet“ 1901, št. 9.

„Ženske so že, ženske Lazarjeve; saj njo
že od prej poznam, in Ančka mi je tudi všeč.
Toda on, Lazar, ta je pa tak, da ne vem,
kaj bi dejal; revežev ne more trpeti.“

In potem je povedal celo zgodbo o žlici.

Anton je gledal Barbiča kakor osa, da bi se zaletel vanj, kadar bi bila najlepša prilika, in je ugibal, ali Barbič vé, da sta si z Ančko tako, ali pa je zinil tjavendan, samo da ni molčal.

„Mene vun vrgli, mene?“

Tako se je grozil potihoma in samo čakal, da bi z Barbičem govoril. Skrbelo ga je, kako bi začel, da bi ne povedal morda več, kakor Barbič ve. Začel pa je sam Barbič, ko je ležal v senci pod jablano in je prišel k njemu Anton.

„Anton, ti si pa tak, kakor šestnajstletno dekle, ko se vpričo nje zmenijo, za katerim obrača oči ... Jaz ti bom dejal — Tonček.“

„Reci, kakor se ti zdi, samo ne natolcuje ne, kadar nič ne veš!“

„Hehehe ... Tonček, ali veš, koliko sem star?“

„Me nič ne briga.“

„I, seveda, saj imaš dovolj drugih skrbi. Pa vedi, da sem že toliko star, da take ptičke, kakor si ti, poznam. In slep bi moral biti, da bi ne vedel, kaj ti je kri pisala na obrazu. Ves rdeč si bil, ko sem omenil Lazarjeve in povedal, da te bodo vun vrgli, kader prideš snubit ...“

„To si dejal?“

„I, rekel nisem, pa ti si to čutil ... Hehehe ... Za Ančko smrkaš!“ ...

„Jaz, jaz?“ ... je poskočil Anton, in vsa kri mu je pritekla v obraz. Jeza ga je obšla, da ni mogel gladko odgovoriti in je samo jecal, a naposled je vendar-le spravil iz sebe: „Kaj pa to komu mari? To ni nikomur nič mari, pa tudi ti molči, če hočeš živeti!“

Jezno je gledal Barbiča in se tresel, stiskal pesti in škrtal z zobmi ... O, to ni bil več Tonček ...

Barbič je resen nadaljeval:

„Ali pa bo mogoče vedno molčati? ... Jaz sem vaju pogruntal, ko sta molčala, in pogruntali vaju bodo tudi drugi. Potlej bo pa vrag!“ ...

„In če je res vrag“ ...

„Ko bi bil samo vrag, naj bi bilo ... Toda tudi punce ne bo.“

„Bom videl.“

„Boš videl ... Fant, ubogaj me, pa to punco pusti! Ta ni za te, prebogata je, drugih se loti!“

„Nikoli!“

Fant se je zleknil vznak po travi in si z rokami zakril oči.

„Anton, umiri se in dobro premisli“, mu je velel starec in potem pripovedoval o Lazarju in hčeri ... Povedal mu je, kdaj je spoznal, da je ljubezen med njima in potem mu je pa razodel tudi svoje spoznanje, da Lazar nikdar ne bo dal hčere takemu nemanicu, — njegova kočica in ograda ni nič — kakor je Gornikov Anton. Povedal mu je, kako misli Lazar: da bode moral biti njegov zet vsaj toliko, kakor kakšen general. Prosil ga je, naj odneha, sedaj ko je še vsa stvar tajna in bi ne bilo nobenega govorjenja, nobene jeze in preklinjevanja, pa tudi nobenega posmehovanja. Da bi svojim besedam dal večjo veljavo, ga je spomnil, da sta si v rodu po očetu, menda že v petem kolenu, in da mu vest ne dá miru, da mora odvrniti to sramoto od svojega sorodnika.

Anton ga je še precej mirno poslušal, samo včasih je udaril z nogo po tleh, kakor bi hotel nekaj streti. In ko je čakal Barbič odgovora, je Anton vstal in dejal:

„Jaz nisem vedel, da sva si midva v rodu. Prav je, da ste mi to povedali, vsaj vem, kaj vam odgovorim, ker drugače ne vem, kako bi se še menila ... Lejte, tam gori na zadnji veji jabolko prav na koncu ... Vidite, jaz sem tak, da hočem ravno to doseči, kar želim. Ako bi si zaželel ono-le jabolko, počakal bi ga, da bi samo palo doli ali bi ga pa sklatil; in če bi ga ne mogel, mislite, da bi ga ne dobil?“ ...

„Hehehe ... Ni gotovo!“

„Gotovo! ... Drevo bi podrl, da bi dobil jabolko ... Sedaj veste!“

„Hm! ... Ali fant, če bi pa drevo nate padlo?“

„Čeprav! ... Jaz nisem izmed tistih, ki pred vsakim plotom postojé in premišljajo, ali bi ga prelezli ali preskočili; jaz ga tudi poderem, ako je treba ... Tako, sedaj veste, da bo Ančka moja!“

Obrnil se je in šel v stran, a Barbič je dejal:

„Mene pa to res skrbi.“

„Mene pa prav nič ne, pa tudi vas ni treba. Pa tega ne pravite nikomur, prav nikomur, da si ne bodo ljudje po nepotrebem belili glav.“

Po teh besedah je Anton šel proč. Zaželel si je samote, da sam premisli o vsem, kar mu je povedal starec.

Barbič je pa dejal sam pri sebi:

„O, ta ti je stanoviten! . . . Jaz nisem bil tak, pa tudi zanj bi bilo morda bolje, da bi ne bil. Hudo sta se zagledala, ta dva“ . . .

(Dalje.)

Bršljan in bodičje.

16.

Ko sem se jaz na solzni svet rodil,
ministrski predsednik bil je Giskra.
Dobrot sem malo ali nič užil,
sok mlatil sem iz ilnatega piskra,
dokler ni materi — zdaj mrtva spi —
duha razžarila nenadna iskra
Velela je: Študiral bodeš ti! —
In šel sem ž njo in nekaj znal sem kmalu
in vedno več . . . Čez leta trikrat tri
že vedel sem o vsakem nemškem kralju,
o hribih in dolinah, zraku in vodah,
o tem in takem modroslovskem stalu . . .

Zdaj poučujem druge po gorah,
pesmarim zdaj, odmekniti izkušam
do tajnosti stoterih trd zapah.
Vse nič! Zastonj si uma meč nabrušam.
Kaj videl bi, da se zapah odpre?
To spet, kar skrito je človeškim dušam.
Nič več? Nič več! To vse bi bilo? Vse! —
Potem gorim od želje ene same:
Čas, vrni ure davno mi prešle,
ko sok sem mlatil, ne pa prazne slame . . .

17.

Preljubeznive te razmere naše!
Mi kar zijamo žejni zadnji čas.

In vendar se ponujajo nam čaše
opojnosti, nesmrtnosti na glas . . .
Lahko bi pili vsi. — Pa saj pijemo —
le ne odžejajo vse berivo nas!

Nesmrtni smo takrat, kadar umremo,
a kadar pride živostrašna smrt,
takrat mrljivost vseh stvari umemo.
Rodil je pesnika poseben vrt:
Preslavljeni dôbe čaka tam nesmrtni,
a postaren, bolehen in potrt
pošilja tu nam vzdihljaje predsmrtne.

18.

Govôri jasno mi srce, zakaj
ne znaš, ne moreš, ali nočeš morda
pozabiti nekdanjih časov raj?

Oh, ti in svet sta bila mi akorda,
ubrana kakor angeljski napev,
ki večni Bog mu sam prečist izvor da.

Pozabi ali ne! Strt je moj gnev.
Umrlo prs je vzdihovanje glasno.
Blesti spoznanja ranega odsev
razumu mojemu tako prejasno:
Globoko sta različna ti in svet.
V življensko službo sem prišel začasno
z nalogo tiho — mislit in trpet.

Anton Medved.

Oranže in citrone.

Pod italijanskim nebom utrgal *Fr. S. Finšgar*.

(Dalje.)

X. S. P. Q. R.

S srepim, mogočnim in kraljevim pogledom sta me pozdravila egipčanska leva iz črnega granita. „Pomni, kam greš!“ Tako je govoril ta pogled. Na Kapitol staviš nogo! Na stoletja staro glavo davnega Rima greš, na glavo, pred katero so poklekali narodi vesoljnega sveta, na glavo, katere povelja so donela preko Alp do Britanije, preko morja do Libijske puščave in do egiptovskih piramid. Človeka spreleta nekaka groza, ko se poraja pri vsakem koraku po zložnih stopnicah mnoga nova, veličastna, mnoga grozna slika mrtve Rome. Živa volkulja me pogleda ob levi, ki nezadovoljno in vrto-glavo šeta po kletki pod lavorom in pinijo ter zdeha v vročini robstva po zlati svobodi. Jetnica mora buditi žalostne spomine na prošli narod. Njen ustanovnik je sesal volčje mleko in z njim presadil in prelil v žile mogočnega naroda neukrotljivo bojevitost, vladohlepje in veselje ob krvavih prizorih. Kraljevi orel v drugi gajbici na taisti strani poveša otrple peroti, pobit in zamišljen, ker ne more rezati sinjega zraka in se voziti nad škrbinami gora kot kralj in strah gorskih živali, kot ropar nežnih mladičev, morivec in zmagavec slabjših, ki jih odeva isto krilo kot njega, ki jih nosi pod solnce isti drzni polet na perotih, kot njega. Živa — bridka podoba, da je strt strah narodov, strt — rimski bojni orel.

Na vrhu stopnic! Skoro zastane noga, in ne bi se skoro upal prekoračiti vhoda na ravnico vrhu Kapitola. Kolika gigantska moč odseva z leve in desne s soh Kastorja in Poluksa in njunih mogočnih divjih žrebcev, ki sta pripravljena v besnem skoku pomandrat in streti vse, kar bi se protivilo rimski kohorti! In znak, da ni le prazna

igra ta vpodobljena moč, izpričujejo vojne trofeje Trajanove, izklesane takisto velikan-sko in na levi in na desni postavljene vrh Kapitola.

Sredi terase me pozdravi s konja Mark Avrelij. Pogled na krasno delo, ves izraz pravega Rimljana, njegova zapovedujoče dvignjena desnica — vse to te prisili, da ne vidiš modernih stavb, ki obkrožajo najsve-tejše in nedotekljivo mesto nekdanjega Rima. Kjer jaha ponosno Mark Avrelij bojnega konja, tam je bil nekdanj hrastov log, od pamtiveka najvarnejše utočišče Rimljanov, obdano krog in krog s ciklopskim zidovjem, obkroženo s templji, kjer se je dvigalo kadilo malikom, kjer so padale hekatombe, sipalo se zlato in biseri — pred vojno in po vojni. In zdi se človeku, da se ob levi dviga grad olimpskega kralja, prvaka bogov. Svetijo se stebri iz najboljšega marmorja, blešči se pozlačeno zidovje, tlak se izpre-minja v mozaiku dragih kamenov. Sredi templja pa sedi on, brezčuten, z zlato krono venčan, ogrnjen v škrlatno toga, v levi sulico, v desni blisk. In njegovo kamenito oko gleda po arkadah in lozah marmornih stebrov, po katerih visijo zmagoslavna znamenja mogočnih Rimljanov — vplenjeno orožje premaganih vojev raznih narodov.

Tu so galske čelade in sekire, razsekani škiti, skrhani meči, konci kartaginskih ladij, ligurski buzdovani, medvedje kože Germanov.

Ti spomini so me siloma tirali proč od modernega Kapitola, in poiskal sem dokaj zvito in skrito pot na Tarpejsko pečino. Vrh nje je majhen vrtiček. Nikogar ni bilo na vrtu. Samota ugaja človeku, samote zahteva duh, če hoče misliti, če se mu zbudi želja, da se nasloni ob deblo in razveže peroti spominu in domišljiji.

Rupes Tarpeia! Še si strma dandanes in precej visoka. Ali stoletja so zakrila tvojo grozoto, navali narodov, razvaline požarov in vojskâ so nasitili tvoje brezdno in potisnili Tiberio od tebe proč. Neznatne hiše so posejane po tem brdu, v katerih biva bedno ljudstvo, ki se niti izdaleka ne zaveda, da spi nad propadom, ki je oškropljen s krvjo mnogih vrlih junakov, ki jih ni strmoglavila v propad lastna grehota, marveč zelena zaviš in podlo kovarstvo. Kako grozna smrt! Na stotine osti je štrlelo iz tega brezdna, ki so brezčutno mesarile telesa obsojencev, pehale jih druga drugi na ostrino, dokler ni zašumela Tibera in s svojimi valovi zagrnila nečloveški prizor — — —

Sedel sem na klop. Hladna senca oleandrov in duh citron sta mi objela živce. Gledal sem pod seboj prostorno, dokaj umazano dvorišče, po katerem so se preganjali bosopeti, raztrgani otročaji. Sedel sem nemo in mirno. A njih črne oči so me zapazile; zakričali so in dvigali suhe roke kvišku ter prosjčili: „Un soldo! un soldo!“ Imel sem slučajno poln žep težkega laškega drobiža, ki za potnika nima druge vrednosti, kakor da se otepa z njim sitnih beračev in pocestnih vagabundkov. Začel sem metati težke bakrene desetice — solde — s pečine na dvorišče. Mislil sem, da bom storil dobro delo, a povzročil sem pravcati pretep. Skozi razna vrata so prišli odraščeni ljudje, umazani, razmršeni. Matere so odložile dojenčke in se spustile v živi svitek, ki je kričal, lasal se, pretepal in valjal po tleh ter pulil drug drugemu iz roke ujeti soldo. Skoro mi je bilo žal. Ali sodil sem napačno. Ko ni več priletel noben novец mednje, razšli so se smeja in vriskaje z ujetimi penazi na trg kupovat karkoli.

Komedija! Krik in vik, jok, boj, kletvina — vse sama komedija! Panem et circenses! Kruha in komedije hoče ljudstvo. Tako je danes, kakor je bilo nekdaj.

Ta divji krik in ta gneča sta mi privabila v spomin ob pogledu na razvaline Fora valovanje in življenje na tem svetovnem trgu, ki je igral stoletja odločivno ulogo in

sodil usode narodov. Podolgasta dolina pod Kapitolom, med Viminalom in Palatinom, je tisti najslavnejši zgodovinski prostor, o katerem se je največ pisalo v svetovni povesti, katerega proučujejo učenjaki že stoletja, a jim rovnica in lopata odgrinjata vedno novih nepoznanih čudes in umetnin slavne Rome.

Forum Romanum!

Zagledal sem se v razvaline. Oživele so. V polsnu sem zrl pod sabo pestre slike — ki so se dvigale kot sence mrličev iz grobišč.

Tempelj ob templju, krog in krog vrste stebrov, krasne bazilike, sohe najumetnejšega dleta, po tleh marmor in mozaik, govorniški oder, komicij in miliarium aureum, bel steber z zlato kroglo na vrhu, od katerega vodijo ceste s fora na vse strani sveta, po katerih korakajo čete Rimljanov, podjarmljat mirne narode, in po katerih dovajajo zmagoslavno v verigah okovane kneze in kralje. Forum Romanum — srce vsega sveta, in ceste s trga — same žile dovodnice, dovodnice zlata, bogastva, plena in — zasluž-njenih narodov! — — —

Solnce je precej visoko. Z vseh koncev mesta se zliva na Forum ljudstvo. Svetijo se kakor sneg bele toge, na tej in oni zardi okrasek škrlata. S Fora se dviga omamni duh najfinejših istočnih dišav. Dragocene nosilnice se rahlo zibljejo, kot bi plule po zraku komaj črevelj od zemlje. Pod kolonadami krog Fora šetajo trume elegantnih bogatašev. Praška ni na togi, lice čisto obrito, kot bi nikdar še ne bila pognala na njem dlačica, lasje kratko ostriženi in bogato maziljeni. Hoja mladih mož je sicer še ponosna — toda pozna se ji umetnost, prisiljenost. Krog oči zakrivajo sledove razkošne noči umetne barve, izza katerih sevajo strastni pogledi. Pomenkujejo se o krasni Grkinji, katero je kupil njih prijatelj za deset tisoč sesterce, prisegajo pri Jovu in Afroditi, da niso še videli finejšega lica, krasnejše polti, a drugi iz nagajivosti in nevoščljivosti tajé in zanikajo njeno lepoto, citirajo filozofe in pesnike, da bi izpodbili trditev prijateljev. — Za njimi gre previdno, samozavestno zbor veljakov: patriciji in senatorji. Vsakdo ima

doma celo vrsto soh v peristilu — samih slavnih pradedov. Na licih imajo brazde, čelo zgubano, mnogim gleda izpod tunike na prsih dolga brazgotina, katero celo nalašč kažejo kot častno svetinjo, privojevano daleč kje med barbari. Možje govore o politiki. Bližajoča se vojna je njih predmet. Hvalijo vrline vojskovodja, rešetao njegove napake in sklepajo o uspehih.

Na stopnicah bazilike Opimia sedi sivo-brad starec — Grk-filozof. Ob njegovih nogah je zbrano precejšnje število mladeničev. Vsi si podpirajo glave in gledajo z živimi očmi v starca, ki jim navdušeno tolmači Platona, vpleta vmes lastne opazke, iz katerih doni neizmerna ljubezen do domovine, katero je podjarmil Rim sicer z mečem, a Grk je podjarmil Rimljana z duhom. Sredi bazilike Aemilia se je utaboril žid Ahasver. Zlate zapestnice, zalasnice, koralde, zrcalčka iz jekla, amuleti, slonokoščene igle — razne zaponke in lišp za ženske, posodice iz najfinejšega stekla in jantarja za dišavo in mazila — a poleg tega zavoji pergamena, na katerem je prepisana „Ars amatoria“ za lahkotivce — vse to vabi gruče mladih gledavcev, ki ogledujejo in kupujejo, da si s tem blagom priboré milost oboževank.

Naenkrat nastane večja živahnost na trgu. Ljudstvo se pozorno ozira proti kraju, kjer stoji curia Julia in pred njo rostrum. Mlad govornik je nastopil — danes prvič. Vse hiti krog rostra, zvonka beseda, elegantne geste, kipeča mimika, najdovršenejši jezik, retorične oblike — vse to ljudstvo navdušuje, vleče, in kot vihar se dvigne plosk po dovršenem govoru, in retor se ponosen vrača mimo poslopja secretarium senatus, odkoder mu blagohotno kimajo ponosite glave starešin.

„Hic est, hic est!“ Tako zašumi med množico. Tesnozavito togo, nekoliko povešene glave, prihaja po sveti cesti (via sacra) slavni pesnik. Ljudstvo ga ogleduje s svetim spoštovanjem, prerok, videc ga nazivajo, lavorike mečejo za njim, mladi pesniki ga pozdravljajo, kosajo se za prijazno besedo, prosijo ga nasvetov, po sili mu berejo naj-

novejše verze — on gre pa mirno dalje, dokler ne sreča tovariša, s katerim se prijazno pozdravita in, ne meneč se za množico, izgubita v daljavi — — —

Da, to je bil vsakdanji, delavniški Forum Romanum. Toda bili so prazniki, bile močnejše slovesnosti, ko je bučalo vzklikov, šumelo in se gnetlo vojakov, ko so se vile v nepopisnem navdušenju, v pijanem zmago-slavju krdela vojsk v gromkem triumfu preko Fora na cesto kapitolsko. „Io, triumphe!“ je kričalo vsako grlo, konji so razgetali, cvetje in palme so deževale na pot, venci palm so leteli na voz zmagovavcev, šleme, oščepe, sulice, meče, loke in tulce so nosili pred vozom triumfatorja, fanfare so trobile, plamenice so širile vonj kadila in timiana — Zadao so pa rožljale verige zmaganih knezov, in solze ujetnikov so škropile rože na cesti. Že so prekoračili Forum s trudno, krvavo nogo. Tedaj so pristopili rablji — confectores — odklenili so od voz in konj kneze in voje — dospeli so do kapitalske ceste (clivus capitolinus), ki vodi na Kapitol, in tega ni smela oskruniti noga barbara. Sprevod se je pomikal dalje, ponosne kneze, vrle vojvode so pa pehali proti Tarpejski pečini, tam jih porinili čez mal mostič in slednjič pehnili v globoko Mamer-tinsko ječo, in iz te jih spustili v še nižjo — robur Tullianum. Tam so jim strgali obleko z života, počenjali grozodejstva z njimi, potem pa jih ročno podavili ter naznanili na Kapitol: „Actum est! — Ni jih več!“ Takrat je triumfator daroval prvo zrno na altar Jupitrov. Nekateri so umrli v tej grozni ječi gladi. O Jugurti pripoveduje Plutarh: „Odklenili so numidijskega kralja od voza triumfatorjevega in ga vlekli v ječo. Potoma so se topli za kosce njegove obleke. Ušesa so mu raztrgali, ker so se pulili za zlate uhane. Ko so ga vrgli v grozno, iz skale Tarpejske pečine izsekano jamo, je zakričal Jugurta: „Mehercle, mrzle so vaše toplice!“ Umrli so šest dan gladi.“

To je bila usoda — sojena na rimskem Foru — usoda mož, ki so branili naroda pravico in svobodo; njih krivda je bila, da

niso hoteli biti hlapci, da so raje dali kri, kot pedenj zemlje krivičnemu nasilniku.

Ob takih zgodovinskih spominih se človek zveseli, neki sladek čut maščevalnosti prepluje dušo, ko zagleda nad Forom razvaline Palatina. Kake gore zidovja! Kako gigantske stavbe! Cel hrib od dna do vrha — vse delo rok, sužnjih rok, ki so ustvarile palače carjem, mogotcem, kjer so pasli nenasitno bohotnost, živeli samo Veneri in Baku, radovali se ob krvi nedolžnih, uničili milijone bitij, sebe obožavali, sebi zahtevali kadila, a vse, kar se jim je protivilo, tirali v areno levom in meču. Najbolj zastrupljena in umazana domišljija je sirota, da bi si izslikala in zamislila nečiste propade in kalenje, po katerih so bredli s cesarji vred vsi tedanji rimski bogataši. V ječah so davili krepotne in nepomehkužene kralje narodov; ko so se kopala mrtva telesa nesrečnikov v Tiberi kot hrana ribam in golazni, pretezali so njih sodniki svoja izmozgana telesa po raznih toplicah — po termah Karakalovih, Titovih, Dioklecianovih. Celi izprevodi sužnjevi so nosili sinove slavnih Scipionov in Grakov v kopeli, kjer je bil dom največjega bleska, udobnosti, poltenosti in propalosti. Sam satan je mogel zamisliti vso propalost, ki je bujno cvela v gnilem Rimu. Satan je izsesal zadnjo kapljo človečanstva iz src rimskih krvolokov, da so dušili in davili, ropali in jemali vsem narodom naokrog, da so mogli jesti iz zlatih skled, kopati se v srebrnih toplicah, šetati po tlaku iz žlahtnih kamenov in skrivati gnilobo živih teles v purpur in bisus.

Pač zato je morala zapisati roka večne Pravice nad vse te stavbe: „Actum est!“ Prišel je galilejski ribič, z njim čednost in krepot. Zatrli so sejavca, bičali so ga na Foru v komiciju, v Mamertinsko ječo so ga vrgli — a seme krepoti Kristove je kalilo in doneslo tisočerni sad in razprostrlo je mogočne veje, ki so se skrčile v železne prste in zmlela je luč, resnica in pravica Forum in Palatin, posula jih v groblje, strmo-glavila bogove in bogičaje s templji vred. Nanje pa je zasadila križ, pod katerim se

daruje enemu in živemu Bogu in slavi Mati svete ljubezni — Kraljica mučencev. — —

Zapustil sem Kapitol. Kupola sv. Petra je žarela v solncu. Moja duša je molila psalm: „Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat? — — —“

XI. Pod svetovno kupolo.

Prelepo pomladno jutro je bilo. Mogočna vodometa na trgu sv. Petra sta ponosno šumela in orjašno brizgala proti jasnemu nebu ogromne curke vode, ki se je razpršala v solnčnem svitu v blesteče kapljice in kot bela meglica močila in hladila daleč naokrog kameniti tlak. Tistega jutra se mi je zdelo vršenje vode bolj svečano, nedeljsko.

Pred cerkvenimi stopnicami, ki se zložno dvigajo s trga in vodijo k veličastni cerkvi sv. Petra, je stal tesno vojaški kordon. Vse ulice, ki vodijo proti cerkvi, so kar izlivale trume ljudstva. Vsak je hitel in podvizal korake, z lic je sijalo nepopisno hrepenenje, in vkljub množicam ni bilo čuti mnogo govorjenja in krika. Brezkončna reka ljudstva je izginjala — val za valom — pod mogočno kolonado v cerkev sv. Petra.

Prav blizu konfesije pod kupolo sem stal. Nad menoj velikanski obok, simbol veseljstva, po oboku krasne, mogočne slike, po stenah okraski, sohe — vse najlepši marmor — vse velikansko — a vkljub temu tako harmonično, da se niti ne zavedaš velikosti gigantov, ki te gledajo z altarjev in sten.

V cerkvi je skrivnostno vršalo. Več kot eno uro sem že stal, reka narodov se ni hotela osušiti. Preprosto ljudstvo se je zgri-njalo ob straneh. Vsi jeziki Evrope so tu šepetali; bela obleka Slovakov in Slovakinj se je stikala z narodno nošo Kranjcev, Italijani so stali med Nemci, širokopleči Jugoslovani so bili pomešani med Mažari, navadni Španci so kazali kretnje domače „grandezze“ in se družili finim Francozom — vsa Evropa — od severa do juga je bila edina — edina v koprnjenju in čakanju tistega, ki je edini in pravi pastir narodov — pravi naslednik Kristov.

Ko smo že stali in čakali tisoči in tisoči se ti odprli prizori, kot bi bile naenkrat pod obokom, so zašumele ekvipaže s trga. odprte vse palače in dvori cele Evrope. Videl

Slikal Anton Koželj.

Napravljanje neveste.

(Iz knjige „Spomen-cviece“, izdala „Matica Hrvatska.“)

Prihajali so velmožje, odličnjaki po stanu, knezi cerkveni in posvetni, učenjaki, boga- sem španskega „granda“ — plemiča, strmel in hkrati verjel opisom, ki slikajo p o n o s n o taši, plemenite gospe in gospodične. Tu so špansko „grandezzo.“ Imel je morda kakih

trideset let. Obraz skoz in skoz gosposki — a nič nadutosti, umetnosti ni bilo na njem.

Krasno mu je pristajala črna, žametasta obleka; vrat je obkrožal širok venec — pravi srednjeveški kolar. Ob boku mu je visel pozlačen meč.

Kako se je gibal ta mladi mož, tega ne morem popisati. To ni bila hoja gizdalinov, ne sukanje aranžerjev pri četvorkah — ne, nič tega. Bilo je — recimo — pristno špansko vedenje. Z največjo ponosno gracioznostjo je sprejemal prišlece, vodil jih na tribune, vračal se naproti drugim — tako mirnih in lahkih korakov, kot bi se ne dotikal tal. In velmožje so prihajali brez konca in kraja. Zveneale so ostroge ogrskih magnatov, zazvenčala rahlo sablja generala, svetili so se zlati lanci prelatov, škofov in drugih dostojanstvenikov, šumela je črna svila elegantnih dam, na kateri je zažarel tuintam briljant ali diamant.

Napolnile so se tribune. Vsi evropski narodi, vsi stanovi, učenost in preprostost, siromaštvo in bogastvo, plemiči in ratarji, gospodje in sluge — vsi smo bili eno. — Tu sem gledal uresničeno zadnjevečerno molitev velikega duhovnika — Kristusa: „Ut omnes unum sint — Da bi bili vsi edini!“

Dve celi uri je prihajala neprenehoma četa za četo v cerkev. Bilo nas je do petdeset tisoč.

Tedaj se zapró vrata. Nad vso to velikansko množico počiva nekaj neizrecnega, nekaj skrivnostnega, kar se ne da izraziti. Bili smo kakor velik ocean, ki pričakuje nenavadnega dogodka — viharja, orkana. Ogledaval sem obraze.

Niti eno lice ni bilo malomarno, niti ene vsakdanje poteze nisem zapazil. Vse je bilo napeto, nestrpno, koprneče. Srca so nam utripala hitreje, oči so žarele in iskale nekoga, — katerega so želele videti — a njega ni bilo. Bučno valovanje, šum in govor — vse je potihnilo. Bil je trenutek, ki ga ne doživi vsakdo, ki v človeku napne vsak živec, ki mu vzame vse predsodke in pomisleke in rodi edino sodbo: Da, zares, vesoljna si!

Naenkrat se pojavi nekak nemir, šepet med ljudstvom. Glave se dvigajo, oči napeenjajo — toda nič še ni.

Prišel je slavnoznani sikstinski pevski zbor ter se uvrstil krog altarja nad grobom sv. Petra. Ali to je že toliko elektrizovalo množico, da je bilo čakanje še bolj nestrpno. Nobelgardisti s helebardami, odeti v znano slikovito obleko, so se mirno postavili na določena mesta — jasno znamenje, da se ima vsak trenutek prikazati veliki papež Lev XIII.

Tedaj je zagromelo po cerkvi! Tisoči grl so hkrati klicali navdušene pozdrave prihajajočemu poglavarju katoliške cerkve. Kar nas je bilo pod kupolo, še nismo vedeli, kaj se godi. Vladal je še molk, kot pri velikanskem zboru, ki upira oči v dirigenta in čaka prvega udarca, da zaori mogočno himno. Stopali smo na prste, in nastavljali kukala. In zagledal sem ga!

Dobro vem, da mi je mraz spreletel celo telo, da sem se tresel razburjenosti in navdušenja, ko sem videl še daleč sredi cerkve belo podobo, ki je rahlo plavala nad občinstvom. Zazdelo se mi je, da prihaja duh, mogočen duh z onega sveta, pred katerim hočeš nočeš — moraš kloniti glavo.

Nisem še razložil potez, ne dvignjene desnice, ki je blagoslovljala trume. In ko se je bližal sredini cerkve, tedaj je nastal nepopisen prizor navdušenja, spoštovanja, ljubezni in brezmejne vdanosti. Kakor veliko vzburkano morje je donelo pod svodom. Vsi evropski jeziki so klicali v bučnih glasovih: „Slava! Živel Leon XIII!“ — da se je tresel vzduh in so drgetala stekla v oknih. Nepregledno jezero rok je vihtelo robce, mahalo s klobuki, tleskalo z rokami. — Prinesli so papeža prav pod kupolo. Toda nosivci so šli na desni strani, da ga Slovenci nismo mogli videti od blizu. Ko so postavili nosivnico na tla, je šel sveti oče prav krepkih korakov po odpetih litanijah Matere božje pred altar. In kakor je bilo prej velikansko navdušenje, krik in nemir, tako je zavládala brez ukaza in povelja nakrat grobna tihota, ko je dvignil Leon vele roke in s krepkim

glasom blagoslavljal vse navzoče. Istinito véliki duhovnik! Toliko tisočev je klečalo in bilo srečnih, da jih blagoslavlja devetdesetletni starček! — Ne, ne, to ni le spoštovanje do starčka, ampak to je ona večna, nadnaravna moč cerkve Kristusove, vera in v tisočletjih kot v ognju izkušena zavest in prepričanje, da ne verujemo praznim bajkam. Ta nadnaravna sila je upognila kolena, ta je lila tista sveta čuvstva v srca, ki jih umeva otrok in starček, prostak in veleum, a jih ne rodi noben kraljevski dvor, noben bakanal, nobena veselica.

Po blagoslovu so se papežu poklonili zastopniki raznih narodov in korporacij. Med tem se je prepevalo po cerkvi. Vrstile so se nemške, laške, francoske, belgijske, mažarske in slovenske pesmi. Prvič je takrat donel pod kupolo sv. Petra slovenski zbor, prvič se zavestno uvrstil med druge — in ne samo to, bil je celo najboljši izmed vseh. Vse je izpopraševalo, kdo so ti ljudje, in vse se je zanimalo — a odgovora menda niso dobili pravega. In če se jim je reklo, da smo Slovenci, zmigavali so z rameni, ker še nikdar niso čuli o tem narodu. Tužna nam majka!

Koncem homagija je zasel Leon XIII. zopet prestol, katerega so dvignili nosivci in ga nesli po drugi strani konfesije — prav tam mimo, kjer sem stal. Ponavljale so se taiste burne ovacije, navdušenje je bilo podvojeno, a vendar je stiskala naša srca neka tesnoba. Prej snidenje — sedaj že ločitev!

Ko sem bil komaj dva koraka od velikega Leona, opazoval sem ga lahko natančno.

Njegova oseba je sila skromna in šibka. Bela obleka pada v bogatih gubah po majhnem izsušenem telesu. V obrazu ni videti trohice krvi. Lasje so beli kot sneg. Vsa oseba je tako izredna, da bi lahko dvomil, jeli to res umrljiv človek, ali je že davno brez življenja in je le utelešen duh. Toda vkljub tej navi-

dezni trhlosti nosi njegovo lice najmarkantnejše poteze, iz katerih seva neizmerna miloba krog ustnic, z visokega čela pa dostojanstvo in neupogljiva moč kralja vesoljnega sveta.

Ali vse te poteze so podobne mrzlemu marmorju; najvedrejše in najduhoviteje življenje pa seva iz njegovih oči. Majčkene so, skrite pod visoko čelo, ali to sta dve žarnici, ki gledata tako živahno, duhovito, vabljivo in milo, a tudi prodirata tako globoko v dušo, v katero se ozreta, da en sam pogled človeka očara in mu izvabi gorko ljubezen in hkrati neomejeno pokorščino. Dobro pomnim, kako so se ujele najine oči; en trenutek so me zrle in pomnil jih bom do groba. Začutil sem dve gorki kaplji na svojih licih, katere sem ročno obrisal. Sram me je bilo solz, ker se ne spominjam, koliko let že nisem imel rosnih oči. Ko sem se pa skrivoma ozrl, sem videl vsako oko solzno. — Bila je bridka ločitev otrok — od očeta. Počasi so šli nosivci mimo nas, Leon XIII. se je dvigal na stolu, blagoslavljal nas in se poslavljal — morda od vseh — za vselej na svetu. Kaka čuvstva! Viharno pozdravljanje se mi je zdelo kot jek neskončno ranjenega srca, ki mora ostaviti najdražje — skoro gotovo za vselej. To ni bil vzdih enega, ne vzdih družine — to je bilo ječanje vesoljstva, porojeno v srcih, kipečih vroče ljubezni.

Polagoma se je oddaljevala bela podoba. Še nekaj bučnih valov v pozdrav, še toliko in toliko tisoč vzklikov — in Leon je izginil v vatikansko zidovje.

Množice so hitele iz cerkve. Na velikan-skem, najmogočnejšem trgu celega sveta, se je zibalo jezero narodov. Na prazno cerkev so gledale iz kupole v jasnem svitu visokega poldneva mogočne črke besed proroka — ustanovitelja cerkve: „Non praevallebunt!“

(Dalje.)

Marko Marulić.

(1450—1524)

V spomin štiristoletnice umetne hrvaške književnosti.

Napisal *prof. Ivan Steklasa.*

I. Marulićeva dôba.

Hrvaški narod je živel v drugi polovici XV. in na početku XVI. veka jako nemirno življenje. Vedne borbe s Turki in neprestani prepiri velikašev med seboj, s kraljem in z bližnjimi sosedi bosenskimi, benečanskimi in nemškimi so kalili moč plemstva in siromašnega naroda, ki se je v svojih nadlogah večkrat sam dvignil proti svojim strogim gospodarjem.

Hrvate je v tem času vzdržala v edinstvu le vera, za katero so se odločno borili proti Islamu. V tem času se je proslavilo največ hrvaških junakov. Narodne zavesti pa navzlic temu hrvaški narod vendarle ni imel; manjkalo mu je misli za skupni napredek in za samostalnost. Po navadi je vsak velikaš skrbel za svojo lastno korist.

Tudi pravega reda v državi ni bilo, ker se velikaši niso ozirali niti na kralja niti na zakon. Večji red je bil v onih primorskih mestih in okrožjih, ki so spadala pod benečansko vlado; zato so prebivavci teh krajev takrat rajši ostali pod Benečani, kakor pod hrvaškimi velikaši. Tudi so bili varnejši pred zunanjimi sovražniki, posebno pred Turki; kajti Benečani so bili takrat jaki ter so se znali, a tudi mogli braniti. Tako ni bilo samo v Dubrovniku nego tudi v drugih primorskih mestih, od katerih se je marsikatero svojevoljno pokorilo benečanski vladi.

Razume se, da so se Benečani trudili, da svoje podložnike popolnoma združijo s svojo državo. Vsa njihova oprava je bila tako urejena. Za upravitelje so imeli v teh mestih le svoje ljudi in so gledali, da so tudi vse ostale službe dobivali le Benečani. Domačinom so dopuščali le malo svobode pri mestni upravi, a še to le navidezno, kajti

opravo je vodil benečanski upravitelj ter je spravil sčasoma vanjo mnogo svojih ljudi, katerim so domačini odstopali dragovoljno svoja mesta ter se celo ravnali po njih, sprejemali od njih italijanski jezik in italijanske običaje. Le seljak se je držal še vedno rajši svojih hrvaških velikašev, dasi so nekateri izmed njih bili silovitejši od benečanske gospôde; vendar pa je stanje kmetskega ljudstva ostalo žalostno pod tem in onim gospodstvom.¹⁾

Med mnogimi mesti, ki so spadala pod benečansko oblast, je bil tudi Splet, rojstno mesto Marka Marulića. Znano je, da je bil Splet za časa narodne hrvaške dinastije z okolico pravzaprav srce cele hrvaške kraljevine, ker je bil središče vse državne in cerkvene uprave. Pod ogrsko in benečansko vlado je izgubil Splet svojo znamenitost in na njegovo mesto je stopil Zader. Splet je upravljal benečanski knez z mestnim svetom, v katerem so sedeli sami mestni vlastelini; uradniki so bili pa Benečani. Sodilo se je po posebnem statutu ali tudi po slovanskem pravu. Uradni jezik je bil latinski ali italijanski, razglašali pa so se ljudstvu vsi sklepi in odredbe tudi v hrvaškem jeziku. To je dokaz, da je bila večina prebivalstva v Spletu takrat hrvaška. Še nepobitnejše dokaze za to pa je priobčil Kukuljević²⁾ iz spletskih mestnih zapisnikov, iz katerih je dokazal, da je bilo v Spletu v letih 1412

¹⁾ Stari pisci hrvatski. Na sviet izdaje „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.“ Knjiga prva. U Zagrebu 1869. Pjesme Marka Marulića. Skupio Ivan Kukuljević Sakcinski. Na sviet izdala „Jugoslavenska akademija znanosti i umejnosti.“ U Zagrebu 1869. Predgovor Jagićev. Str. 12. Str. LXXVII. in 339.

²⁾ Tam, str. VII—X.

do 1492, torej v 80. letih, poleg 328 hrvaških le dvajset tujih italijanskih rodbin. Tudi hrvaška noša se je ohranila večinoma. In dasi so domači vlastelini prav radi italijanili svoja hrvaška imena, so vendar pri vsem tem pospeševali rajši hrvaško knjigo kakor tujci. Celo nekateri pravi Italijani so se jim pridružili. Benečansko poročilo nam zatrjuje, da so v Spletu še l. 1553. smatrali hrvaški jezik za materinski, in ne italijanskega. Le v tem so bili Benečani krivični Spletčanom, da so zavrgli dogovor iz l. 1420., po katerem so imeli duhovniki in meščani pravico, da so si volili svoje kneze in nadškofe. Benečanska vlada je pošiljala od l. 1426. po dogovoru z Rimom svoje ljudi za cerkvene poglavarje v Splet.¹⁾ Le-ti so začeli hud boj proti staroslovenščini v cerkvi in so jo hoteli iztisniti na veliko škodo hrvaškega naroda po celi Dalmaciji. Seveda pri tem niso vzpeli popolnoma.²⁾ Splet je bil koncem XIV. veka prav napredno in bogato mesto. Poleg razširjene trgovine je krasno napredovala tudi obrtnost, in ker je bilo blagostanje splošno, sta se krepko razvijali umetnost in književnost.³⁾

Dolgo časa so mislili, da je začela hrvaška književnost cvesti najprej v Dubrovniku; toda zdaj je dokazano da gre prvenstvo v tem Spletu. O tem piše Ljubić:⁴⁾ „Toda razen narodnega pesništva se je bilo razvilo tudi umetno pesništvo v Spletu in Hvaru malo poprej nego v Dubrovniku. Marko Marulić Spletčan, ona prejasna zvezda za celi tedanji svet, zasluži brez dvoma, da ga priznamo za očeta hrvaškega pesništva. Njegov glas je bil v narodu že dobro znan, ko se je začelo v Dubrovniku šele daniti na književnem polju. Pesnik P. Hektorović (1487 do 1572), veliki spoštovatelj in prijatelj Dubrovčanov, pripisuje vendarle Maruliću za slugo, da je rešil hrvaški jezik ter ga prvi

očistil in povzdignil do časti književnega jezika.“ — Pa tudi Marulić sam priznava, da so bili v Spletu že pred njim narodni pesniki, katere imenuje „začinjavce“.¹⁾ In tako je moralo tudi biti, pravi Kukuljević²⁾, kajti drugače ne bi mogli razumeti, odkod je ono bogastvo v jeziku, odkod ona večja ali manjša pravilnost v slogu in v ritmu, ki jo vidimo v pesmih Marulićevih. Slednjič ne najdemo niti pri Maruliću niti pri njegovih vrstnikih niti najmanjše vesti o dubrovniških pisateljih. Šele po Luciću (1480—1530) in Hektoroviću bi se dalo soditi, da je imela šola Marulićeva zelo velik vpliv na razvoj dubrovniške književnosti. Splet s sosedom Starim gradom je torej prava zibel hrvaške narodne književnosti.

Hrvaški narod ob Jadranskem morju, med Uno, Kolpo in Dravo se je tako povzdignil v drugi polovici XV. in početkom XVI. veka, torej v dobi M. Marulića, da je bil najbolj izobražen narod ne samo med sorodnimi sosedi, ampak med vsemi narodi takrat silne ogrske države pod Matijem Korvinom. A to je bilo takrat, ko je že turško kopito pogazilo sosedno srbsko, bosensko-hercegovsko, arbanaško in bolgarsko zemljo ter grozilo tudi že Hrvatoma s smrtnim udarcem. In vendar je Hrvat v eni roki z mečem, v drugi pa s peresom deloval za prosveto ter se v tem času proslavljal ne samo s svojim velikim junaštvom, ampak tudi z učenostjo.

Ni dvoma, da je dobil hrvaški narod to svojo omiko iz Italije, ki je bila takrat prerojena po grški umetnosti. Z Italijo so bili Hrvatje v tesni zvezi po isti veri, po benečanski vladi in po trajni trgovini. Zato so pohajali Hrvatje tudi italijanske šole, odkoder so se vračali domov polni znanja, ali so pa ostajali sami kot učitelji na italijanskih šolah.³⁾ Tako se je tedanja prosveta

¹⁾ Tam, str. XI. Opazka o jeziku.

²⁾ Tam, str. XI.

³⁾ Tam, str. XII.

⁴⁾ Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži nacrtao prof. Sime Ljubić. Knjiga II. Riečki 1869. Str. 351.

¹⁾ Tam, str. 352. Marulić imenuje „poete“ one pesnike, ki pojejo latinsko, a one, ki pojejo v domačem jeziku, imenuje „začinjavce“ (začinjati = zabeliti = v prenesenem smislu „pesem nakititi“).

²⁾ Pjesnici hrvatski XV. veka od Ivana Kukuljevića Sakcinskog. II. Sv. U Zagrebu 1858. Str. 4.

³⁾ Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Stran XVIII.

širila po Dalmaciji, a odtod po ostalem Hrvaškem in celo po Ogrskem, kjer je umni kralj Matija Korvin zbiral okoli sebe na svojem sijajnem dvoru največje učenjake in umetnike. Ni čuda, da je bilo med temi možmi največ Hrvatov.¹⁾ Ti učenjaki so pisali seveda latinsko, saj je bil ta jezik v srednjem veku strogo znanstveni jezik; pri Hrvatih je pa veljal tudi kot državni jezik celo do 19. veka. Tuja oblika pa ni še tuja stvar, in kdor piše o hrvaški književnosti, se mora ozirati tudi na latinska dela, da more soditi o pravem znanstvenem napredku pri Hrvatih.

Znano je, da je hrvaški narod rabil v cerkvi in v javnem življenju t. j. v upravi in v zakonodajstvu, dva jezika, namreč latinskega in hrvaškega. Z obema se je od najstarejših časov širila omika med Hrvati. Kukuljević pravi²⁾, da je težko prav natančno določiti, v katerih strokah so pisali hrvaški književniki v latinskem, in v katerih v hrvaškem jeziku. Vendar pa bi se sploh moglo reči, da je v onih hrvaških krajih, kjer se je ohranil slovanski jezik pri cerkveni službi božji, pisano vse, kar spada v bogoslovje, veronauk in sploh med cerkvene predmete, večinoma v hrvaškem jeziku; poleg tega se je tudi v cerkvi prepevalo v hrvaškem jeziku. Pisali so hrvaško tudi marsikaj o domači zgodovini; hrvaščina se je rabila tudi v zakonodajstvu in pri sodiščih v mestnih in selskih občinah v domačem občevanju in v dopisovanju med stanovi, plemeni in rodbinami. V onih krajih pa, kjer je iztisnil latinski jezik iz cerkve slovanščino, so omejili domači književniki hrvaški jezik samo na verouk in na narodno pesništvo. O vseh drugih predmetih se je pisalo z malo izjemo še v XV. in XVI. veku edino v latinskem jeziku, a jako malo v hrvaščini ali italijanščini.

Za hrvaški jezik so se takrat rabile štiri pisave: glagolska, zapadno cirilska, latinska in gotška. Meje se tem pisavam ne morejo

točno določiti; vendar pa se lahko reče, da se je rabila glagolica tam, kjer se je vzdržal v cerkvi slovanski jezik; tam pa, kjer se ni v XV. veku več rabila glagolica, kakor skoraj po vseh mestih, posebno v Dubrovniku in na bližnjih otokih, je bila v navadi latinska in gotška pisava. Cirilska azbuka se je rabila največ v Bosni in Hercegovini, posebno v onih pomejnih krajih, kjer se je mešala grško-iztočna z rimsko-katoliško vero. V vseh hrvaških krajih od morja do Drave je bila razširjena glagolica, in sploh se je pisalo v XV. in XVI. veku večinoma s to pisavo. V primorskih dalmatinskih mestih se je rabila latinica, a hrvaščino so pisali v XV. in XVI. veku z gotskimi črkami, kar dokazujejo do dandanes ohranjeni rokopisi in najstarejše hrvaške tiskane knjige.

Hrvaška književnost ni za M. Marulića zaostajala za književnostjo ostalih narodov zapadne kulture, na primer za Nemce in za Italijane, ki so tudi, kakor Hrvatje, prepevali in pisali pobožne knjige v svojem narodnem jeziku, a za vse druge predmete rabili le latinski jezik. Večkrat se je zgodilo, pravi Kukuljević¹⁾, da so njihovi latinski pisatelji bolj narodno mislili in v bolj narodnem duhu pisali, negoli oni, ki so rabili za svoje duševne proizvode narodni jezik. Kukuljević je z velikim trudom zbral podatke o vseh važnejših hrvaških pisateljih in učenjaki, ki so pisali v latinskem jeziku o raznih strokah človeškega znanja.²⁾ Lepo število jih je, ali pičli prostor ne dopušča, da jih priobčimo. Omeniti nam je tukaj le nekoliko besedi o pesništvu, ki se je ob času Marulićevem razvilo tako lepo, da je nadkrililo vse druge književne stroke.

Tudi Hrvatje so imeli takrat pesnike, ki so rabili samo latinski ali pa hrvaški jezik, nekateri pa tudi oba. Med poslednjimi je bil tudi M. Marulić. Latinski klasicizem in narodni jezik sta se vedno borila za prvenstvo³⁾, in ni se vedelo, kateri bo premagal.

¹⁾ Stari pisci hrvatski. Knjiga prva Str. XVIII.

²⁾ Tam, str. XVIII.—XLIII.

³⁾ Tam, str. XXXVII.

¹⁾ Tam, str. XIV—XV.

²⁾ Tam, str. XVI.

Latinsko se je pisalo za veliki svet in za učene ljudi, v narodnem jeziku za ljudstvo in za žene, ki so takrat govorile le v svojem narodnem jeziku. Na Hrvaškem se je pisalo takrat v narodnem jeziku tudi za glagolaše, ki niso znali latinsko in zato niso dosegli višjega znanja. Karkoli so pisali takrat hrvaški pesniki v latinskem jeziku, vse je višjega poleta in večje znanstvene vrednosti; a kar so pisali v hrvaškem jeziku, to nosi znak narodnih preprostih nauk, a tudi toplejšega čuvstva. Tako je bilo tudi v pesništvu. Epopeje, ode, elegije in epigrame so zlagali hrvaški pesniki večinoma v latinskem jeziku; lirične pesmi, prijateljske poslanice, alegorične in didaktične, dramatične in pobožne pesme, a včasih tudi satire, so peli v hrvaščini.¹⁾

Ne more se dokazati, pravi Kukuljević²⁾, da imajo Hrvatje starejših umetnih pesniških proizvodov od onih iz XV. veka, tudi ko bi se dalo dokazati, da so umetne pesmi nepoznanih pesnikov oni proizvodi, ki so se ohranili v nekih glagolskih in dubrovniško-ilirskih rokopisih XV. in XVI. veka (1468 do 1520), kakor tudi neka v rokopisih ohranjena „Mysteria“ ali „Prikazanja“ od pesnikov, ki so mnogo starejši nego oni rokopisi. Ali ravno te pesmi strogo pobožne vsebine niso niti gledé na poetični vzlet niti gledé na ritem posebno velike cene, in tudi starost „Mysterijev“ ni natančno znana. Zato se mora priznati, da se začenja umetno hrvaško pesništvo šele v drugi polovici XV. veka, in sicer z Markom Marulićem. To se sme trditi toliko časa, dokler se ne najdejo hrvaški pesniški spomeniki onih starih „začinjavcev“, katere omenja Marulić v predgovoru svoje „Judite“, ali pa hrvaški pesmotvori onih od Marulića starejših pesnikov, od katerih poznamo do zdaj samo latinske pesniške proizvode.

A če hrvaški narod ni imel pred drugo polovico XV. veka umetne poezije v hrvaškem jeziku, je imel pa gotovo dovolj sta-

rinskih narodnih pesmi. O tem svedoči mnogo hrvaških pisateljev in pesnikov. Hektorović navaja v svojem delu „Ribanje“ nekoliko takih narodnih pesniških proizvodov, katere imenuje „počasnice“ in „bugarkinje“, a Jurij Šišgorić iz Šibenika (1440—1490) govori v svojem delu „De situ Illiriae et civitate Sibenici“ obširno o teh narodnih pesmih. Narod hrvaški, ki je imel tako krasne narodne pesme, pač gotovo ni bil brez narodnih pesnikov že davno pred Marulićem, saj se sicer ti v drugi polovici XV. veka ne bi bili mogli pojaviti iznenada v toliki množini. Marulićevi vrstniki so bili Hvarani Hanibal Lačić, Peter Hektorović in Franjo Božičević ter Dubrovčani Šiško Menčetić, Gjore Držić, Marin Knističević, Marin Dimitrić in Mihalj Bunić; dalje Mavno Vetranić, Nikola Dimitrić, Štefan Gučetić in Andrej Čubranović, Mario Kaboga, oba Dubrovčana in Peter Zoranić iz Nina.¹⁾

Zanimivo je, kako sodijo o vrednosti tedanjega latinskega in hrvaškega pesništva. Kukuljević pravi²⁾, da se mora dati na vsak način prednost latinskim proizvodom hrvaških pesnikov že zaradi notranje znanstvene vrednosti in zaradi dovršenosti zunanje oblike. Izobraženi in uglajeni latinski jezik s svojim točnim ritmom je bil že izdavnja urejen po strogo pisanih pravilih, katerih ni smel nihče prezirati, če je sploh hotel veljati za pesnika. Vrhutega je imel latinski pesnik velike vzore v starih klasikih in se je lahko ravnal po njih. Računati je mogel tudi na znatno število bravev ter na priznanje in pohvalo vsega učenega sveta, ako je napisal kaj dobrega. Vse drugače je bilo s pesnikom, ki je pel v hrvaškem jeziku. Ta ni imel vzorov pred seboj iz prejšnjih časov, moral se je boriti z jezikom, v katerem še niso bile sprejete splošne postave, niti določena pravila, ki je bil brez pravopisa in brez slovnice; tudi je hrvaški pesnik pisal za jako neznatno število bravev, včasih samo za

¹⁾ Tam, str. XXXVII.—XLIII.

²⁾ Tam, str. XLIII.

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. XLIII—XLVI.

²⁾ Tam, str. XLVII.

svoje najbližje prijatelje, kajti preprosto ljudstvo ni znalo brati, a oni, ki so znali, si niso hoteli prepisovati rokopisov; če je hotel pa hrvaški pesnik izdati svoje delo v tisku, ga je moral poslati na Italijansko, ker doma ni bilo tiskaren z latinskimi črkami. Iz Italije pa je dobival pesnik po navadi knjigo, natisnjeno s tolikimi pomotami, da je večkrat sam ni mogel več razumeti. O kaki slavi ali o priznanju hrvaški pesnik takrat še govoriti ni mogel. Zato ni nič čudnega, če je hrvaška pesem v XV. in XVI. veku zastala za domačo latinsko pesmijo. Zato zaslužijo vsi hrvaški pisatelji in pesniki, ki so se navzlic temu žalostnemu stanju hrvaškega jezika in narodne knjige vendarle lotili dela ter začeli svoje misli priobčevati v narodnem jeziku, največje spoštovanje in hvaležnost. Oni so kmalu odkrili bogastvo hrvaškega jezika, ga opilili ter mu odprli pot med ostale kulturne jezike s svojimi lepimi umotvori. Zato se letos Hrvatje hvaležno spominjajo ter na razne načine poslavljajo Marka Marulića, očeta hrvaške književnosti, kateremu v spomin so napisane tudi te vrstice.

II. Marulićevo življenje.

Marko Marulić, vlastelin spletski, se je narodil v Spletu dne 18. avgusta l. 1450. Njegov oče Nikolaj¹⁾ je bil zelo pameten in častit mož, a mati mu Dobrića, izvrstna in bogaboječa gospa, sestra slavnega viteza in plemiča Janka Lava Albertića. Marko je imel še pet bratov, ki so bili vsi pošteni in ugledni meščani, toda on je vendar vse nadkrilil ne samo s svojo pametjo in veliko učenostjo, ampak tudi z blagim in svetim življenjem. Edina sestra Vice je stopila med spletske redovnice sv. Benedikta ter je postala kesneje redovnica samostana svetega Rajnerja v Spletu. Prvi pouk je dobil Marulić v Spletu,

¹⁾ Marulići so se zvali s početka „Pecinići“ in „Picinići.“ Še-le pod benečansko vladjo so sprejeli ime „Marulići“ ali „de Marulis in Marulo.“ Še Markov oče Nikolaj je v spletskih zapisnikih kot občinski odvetnik l. 1471. zapisan kot „Pecenić de Marulis.“

potem pa je šel po navadi onega časa v Padovo, kjer mu je bil glavni učitelj glasoviti Picentini, ki ga je poučeval tudi v grškem jeziku. Ostali njegovi učitelji so bili še Colla Firmian, Iideo Acciarenini in Hieronim Jenesio.

Mladi Marko je napredoval vrlo dobro v vseh znanostih, posebno pa v latinskem jeziku, v modroslovju, pesništvu in govorništvu. Kot mladenič je pozdravil v imenu dijaškega zbora starega dožda Nikolaja Marcelia s prekrasnim govorom, da so se mu čudili vsi poslušavci. Od prve mladosti do smrti je poleg vse svoje modrosti in plemenitosti govoril prav malo, kakor trdi njegov življenjepisec Natal. Bil je ponižen in sramežljiv ter je svoje znanje bolj tajil, nego odkrival. Ker je bil jako prijazen, so ga ljubili vsi, ki so ga poznali. Nekateri pisatelji trdijo, da je Marulić, ko se je vrnil v svojo domovino, s svojimi prijatelji živel nekaj časa prav razuzdano, a da se je izpreobrn timer po žalostni smrti svojega prijatelja Papalića. To pa ni verjetno, ker ga vsi njegovi vrstniki hvalijo kot pobožnega in jako poštenega moža, dočim je omenjena vest izšla šele l. 1768. v nekem spisu, tiskanim v Benetkah. Sicer pa vemo prav malo iz njegove mladosti. Njegov življenjepisec in vrstnik Natal ne vé nič o nenravnosti Marulićeve, in omenja le, da se je Marulić do smrti svojega najmilejšega brata Šimna († okoli l. 1476.) nosil prav gizdalinsko po navadi tedanjih spletskih vlastelinov; toda po smrti svojega brata je izpremenil nagloma svoje obnašanje ter se začel nositi preprosto, ker je uvidel ničemurnost sveta. Kot najstarejšemu članu v rodbini mu je pripadlo veliko gospodarstvo, ali izročil ga je svojemu bratu Valeru, samo da bi se lažje bavil z znanostimi. Po Valerovi smrti je pa vendar prevzel gospodarstvo, dasi mu je bilo zelo težavno, kakor je sam tožil. Stanoval je v mali, s knjigami in pismi prenapolnjeni sobi, hodil prav malo okoli, a bil vendar skoraj vsak dan v cerkvi sv. Dujma, kamor je dohajal prvi, a odhajal zadnji. Natal pravi, da je Marulić v tej tesni sobici prebival kakih

štirideset let, živel vedno lepo krščansko, se učil iz knjig po dnevi in po noči, pisal svoja dela, pogostoma molil in se po tedanji navadi strogo postil ter delil siromakom vbogaime. Vendar pa je odhajal včasih od doma za dalje časa, ko je preiskoval po solinskih, a na stare dni tudi po rimskih razvalinah latinske napise. L. 1510. torej, ko je bil star 60 let, sklene zapustiti nemirni svet, ter se podá v samostan sv. Petra v Gluhi dolini pri Nečuju na otoku Šolti, dvanajst milj od kontinenta. Že čez dve leti je Marulić zopet zapustil samostan in Gluho dolino ter se povrnil v Splet v svoje poprejšnje stanovanje. Vsi življenjepisci Marulićevi trdijo, da je pobegnil iz samostana zaradi morskih razbojnikov, a nobeden ne omenja, da so odšli tudi menihi. Kukuljević zato misli ¹⁾, da niso bili roparji vzrok njegovemu begu, ampak da Marulić ni našel v tem samostanu zaželenega miru, po katerem je tako hrepenel. Marulić potrjuje to mnenje deloma sam v svojem delu „Dobri nauci“, kjer poje o zavisti, katero je našel tudi med menihi. ²⁾ M. Marulić je umrl dne 5. prosinca l. 1524. v 74. letu v svoji hiši v Spletu tihe in mirne smrti. Nimajo prav oni, ki trdijo, da je umrl v samostanu kot redovnik; resnica je samo to, da je v smislu svoje oporoke pokopan v frančiškanski cerkvi zunaj zidin mesta Spleta. ³⁾ Za izvršitelja svoje oporoke je imenoval Petra Gregorijanića in Alojzija Papića. Ogromno svoje posestvo pa je zapustil večinoma cerkvi in siromakom.

Razume se, da so tako umnega moža, kakor je bil Marulić, po njegovi smrti pro-

slavljali njegovi vrstniki v raznih spisih. Tako ga slavi Peter Hektorović v svojem „Ribanju“, Peter Zoranić v svojih „Planinah“ in Jurij Baraković v svoji „Vili Slovinki“. Vsi trije priznavajo, da je prva zvezda na mladem obzorju hrvaške književnosti. Vsi ga hvalijo zaradi visoke učenosti, zaradi pobožnega in častitega življenja in zaradi velikih zaslug, da je povzdignil hrvaško književnost ter širil po svetu čednostne nauke. Levaković pravi na nekem mestu, da je bil Marulić prva zvezda dalmatinska po svetem Marku. Viljem Eisengrein piše, da je bil prvi modroslovec svojega časa in ga ni nihče nadkrilil v bogoslovnih naukih. Proslavljali so ga tudi Jeronim Makarelić, Frančišek Lucenski, Frančišek Galiani in Vicko Priboević. ¹⁾

Marulić je občeval pismeno v književnih zadevah s prvimi velikaši in učenjaki svoje dobe; dopisoval je s papežem Hadrianom VI., s kardinalom Dominikom Grimanom, Petrom Berislavcem, s hrvaškim banom ²⁾, s Krištofom Marcellom, nadškofom v Krfu, z Bernardom Zanom, nadškofom spletskim, s Tomažem Nigrom, škofom in pisateljem, kateremu je posvetil svoje „Parabole“, s pesnikom Jurijem Šišgorićem, z Hijeronimom Ciepićem, učenim kanonikom spletskim, katerega je priznal Marulić za svojega najboljšega prijatelja; z Dominikom in Hijeronimom Papićem in z Dominikom Bučo, kateremu je posvečeval svoja latinska dela; ter z Dujmom Balistrićem, kateremu je posvetil svojo hrvaško „Judito“ in „Naslidovanje Isusovo“. Nekatero svojih prijateljev je opeval tudi v latinskih pesmih. Zanimivo je, kar pravi o njem njegov življenjepisec Natal, da je bil večč tudi slikanju in rezbariji. Kukuljević tega ni verjel, toda odkar je Rački obelo-

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LI.

²⁾ Tam, str. 105—106, verz 137—146.

³⁾ Tam, str. LI. Kukuljević pravi, da se ne more za gotovo trditi, kje je pokopan M. Marulić, češ da sta zdaj dve frančiškanski cerkvi v Spletu, ena v predmestju, druga pa še dalje zunaj v Poljudih, kjer je videl sam Kukuljević nadgrobni kamen Marulićev z napisom: „Marulorum Progenici ossium pulveres in hac tumba novissima teguntur“; a Kurmanić trdi, da je pokopan v cerkvi sv. Frančiška v Spletu in da je nekoliko let pred tem videl le-tam vrezane besede: „Famiglia Maroli.“

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LII—LIII.; Ljubić. Ogledalo 11. str. 367.

²⁾ Peter Berislavić je podaril Maruliću v znak prijateljstva srebrno uro, katero je v oporoki zapisal Marulić svoji sestri. Oporuka M. Marulića, priobčio dr. Fr. Rački. Starine na svijet izdaje jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Knj. XXV. Str. 152—163. Zagreb 1892.

danil Marulićevo oporoko, je ta Natalova trditev dokazana. Marulić je namreč v oporoki zapisal svoji sestri sv. evangelje s slikami, katero je sam prepisal in okrasil s slikami.¹⁾

¹⁾ Oporuka M. Marulića, priobčio dr. F. Rački. Starine. Knj. XXV. str. 155.

Marko Marulić je bil srednje rasti, širokih pleč, okretnega telesa, čela vedrega in širokega, črnih oči, slokega nosa, lepega lica in rjavkastih las. Tako ga opisujejo njegovi prijatelji, slika njegova pa se nam ni ohranila, vsaj doslej se ni nikjer našla.

(Konec.)

N a d e.

Ubegle so nade —
In ž njimi spomini,
vrstijo se z mano
na tožni pogreb . . .

Rojene zemljanu
v življenju so nade,
da spremljajo zvesto
do groba mu pot!

In kadar se vleže
k počitku na oder,
mu nada poslednja
zatisne oči — —

In kadar počiva
pod tiho gomilo,
vstajenja mu nada
na grobu bedi!

Zato le hitite
ve nade pred mano,
saj skoro, saj skoro
vas jaz — dohitim!

Ljudmila.

S a m.

Sam sedevam prepevaje,
prepevaje, kakor ptič,
sreče plapola mi duša,
nič ne manjka mi, prav nič!

Kaj? Mladenke da pogrešam
s plamenečimi očmi? —
Ljuba mi je cvetna trata,
ki z razkošjem me gosti.

Brez tovarišev sedevam? —
Tu drugove mi poglej:
Speve ljubko žuboreče,
ki mi vró iz prs! . . . Juhej!

Leo Levič.

Z v e č e r.

Že je luna vstajala
na oboku neizmernem,
trta se je majala
v hladnem vetrcu večernem.

Tice so potihnile
nad potokom hitrobežnim,
vame pak so dihnile
pesmi z glasom sladkonežnim.

Stokrat mi pozdravljene
moje hčericice edine,
stokrat bolj pozdravljene
kakor moje bolečine! —

Anton Medved.

Konture.

Spisal *F. S. Pavlétov.*

(Konec.)

10. Kes.

Po daljni ravnini je stopala. Sivkast pesek, tuintam trnje: nekaj vran je preplašenih zletelo pred njo.

Stara je bila, izmučena, trudna. Pri vsakem koraku je postala in gledala za seboj. In v njenih očeh je begala zbeganost, trepet. Ozrla se je proti nebesom. Umazano-rumeni, dolgi oblaki so se širili nad daljno puščavo in tam na zapadu so se poslavljalji zadnji žarki.

In tam daleč proti jugozapadu je temnelo nekaj. Gozd?

Ona ne ve. Ne more vedeti, saj stopa danes prvič po ti poti. In sama je kriva, sama...

Pred davnimi leti je bilo. Koliko? — Ne spominja se.

Hčerko je imela, ki je bila krasno dete. Oči njene, kakor modre vijolice, njen stas kakor stebelce lilije, njena polt kot gladka brezova skorjica. Da, taka je bila. In ona jo je ljubila, negovala. Volja hčerke je bila njena volja. O, da... Žalibog, da. In hčerka je rastla, je procvitala kot razvijajoči se popek vrtnice. O, da... Ona pa ji je puščala vso svobodo, preveliko svobodo. Kako je že bilo? Vojaki so prišli v vas, in hčerka jih je rada videla, občudovala. Vojaki so odšli in — ž njimi njena hčerka...

Kdaj je bilo? Dolgo, dolgo... Ne spominja se več. In čakala jo je, čakala dolge dneve, dolge mesece, dolga leta. A ni je bilo... ni je bilo. In včeraj — je-li bilo včeraj? — je dobila naznanilo, da je — umrla zapuščena v bolnici v Trstu. A ona ni jokala, Nič se je ni prijala vest o hčerini smrti. Nič prav nič...

In šla je dalje po daljni daljini in žarki so izginjali. Gozd pa se ji je vidoma bližal.

Dospela je v gozd. Trudna, upehana je sedla na parobek in se naslonila na mahovito deblo mogočne bukve. In oči so ji lezle skupaj...

Iz gozda se ji je bližala visoka postava. Njena hoja je bila lahka, elastična. Zdelo se je, kakor bi se ne dotikala tal. Oblečena je bila v dolgo, temnordeče oblačilo, ki je bilo potreseno s pepelom. Dolgi, kostanjevi lasje so ji padali na vse strani, in njeno obličje je zakrival sivkast pajčolan. Ko je prispela do starice, obrnila se je k nji in dvignila roke proseče k nji. In takrat se je razgrnilo dolgo oblačilo, in starica je videla pod njim belo, z zlatom prešito oblačilo, ki je je trnje sklevalo na vseh straneh. In starica se je začudila, ostrmela in prijala ono trnje in je začela poljubljati. Ko je je prvič poljubila, začutila je v svojem srcu neko breme, ki jo je težilo, vznemirjalo.

Poljubila je trnje drugič in po njenih licih so se vsule dolgo časa zadržane solze.

Ona postava pa ji je položila roke na glavo. Starici je bilo pri tem, kakor bi se tajala in topila vsa njena mrzla, otrpla notranjost, in neko hrepenenje se je je lotevalo. Njeni uveli ustni pa sta prosili: „Usmiljenje!“

Njena duša se je umivala v kesanju.

In to je hotela ona veličastna žena.

Pripognila se je k starici, poljubila jo na lice in še silnejše so se vlile solze. Nato pa je izginila. Starica pa je zrla skozi solze za njo in nek dobrodejni mir je dihal vanjo.

O da, njena popustljivost je bila kriva... Njena prevelika ljubezen je pogubila hčer...

Iznova so se ji ulile solze, solze, ki niso hotele prenehati — —

Kaj je bilo? Ali je sanjala? Ne, ni sanjala. O tem so pričale solze, ki so ji trepetale na razoranih licih.

11. Čuvajnica št. 733.

I.

Sredi gozda na brežini je stala osamela čuvajnica. Že leta in leta ni bilo notri sledu o stanovalcih. Ni bila velika ta čuvajnica. Dva metra široka, tri dolga. Za njo je stal lesen, podrt hlev brez strehe. Nekaj ročnikov, desak in razpalega tramovja.

Bila je ta čuvajnica ena onih ob južni železnici, ki so v prejšnji dôbi služile čuvajem in njihovim pomočnikom; v sedanjem času pa so jih začeli opuščati. Prazne stojijo tuintam nasejane in veter se zaganja vanje, razdira jim strehe, ropota z razbitimi šipami, dež moči razpokano zidovje in solnčni žarki prodirajo skozi razpokline. Nekaj otožnega, skrajno melanholičnega imajo na sebi te čuvajnice: kakor trhla, gnjila debela hoj in smrek sredi razkošnih, življenjapolnih debel, kakor moralično padli ljudje sredi poštenjakov. Vlak za vlakom se drvi dan za dnem mimo njih in lahno se stresa zemlja pod njihovo težo — a te čuvajnice stojé skoraj vedno enake, neizpremenjene leto za letom.

Ne daleč od čuvajnice, komaj kakih deset korakov je molel iz zemlje velik lipov parobek, nekaj posušenih mladik; gost, bujen mah se je vzpenjal po trohneči skorji, množina sivkastih glivic je rastla po krivi površini.

Nekdaj je bil ta parobek krasno, mogočno drevo, drevo, ki se je z vso silo upiralo viharju, drevo, ki je odbijalo presilno vročino od čuvajnice, drevo, ki je v mladem majniku izstresalo in izlivalo množino balzamičnega vonja nad čuvajnico.

In ta čuvajnica št. 733 je imela svoje dogodke, svojo malo zgodovino —

II.

Bilo je pred petnajstimi leti...

Dan za dnem je sedeval stari čuvaj Česnik pod košato lipo v lepem vremenu. Priljubila se je starcu ta lipa, bila je njegov ponos, njegovo veselje in nanjo ga je vezalo toliko prijetnih spominov.

Takoj prvo pomlad, ko je prišel sem na službo, jo je bil zasadil. Imela je že takrat nad pest debelo deblo. Z veliko skrbnostjo jo je negoval in gojil. In včasih — ko se je bila že razkošatila, sta sedela z ženo v njeni senci in opojen vonj je božal njuni vdani srci. Kako je bilo tedaj prijetno! Kako rad se spominja tistih časov!

In tudi danes je sedel na klopici.

Proti večeru je bilo.

Zadnji solnčni žarki so se razlivali nad šustečimi vrhovi jelk, borov, smrek in bukev, ter prodirali skozi gosto vejevje v dolgih trakovih, zadevali se ob množino z mahom obrastlih debel. Videlo se je, kakor bi dolgi, zleknjeni ognjeni plameni sikali ob srebrnosivem mahu, ki je visel od zastarelih, trhlih vej — —

Čuvaj Česnik je bil majhne, suhljate postave, sivih, redkih las. Na izgubanem, do cela obritem obrazu so mu ležale podolgovate gube, kakor brazde na razorani njivi. Nenavadno dolge, razmrščene so bile sive obrvi in komaj so se razločevale izpod njih majhne oči. — Na vsem obrazu se mu je videlo, da se mu je prikradel v srce ljub gost — tiha zadovoljnost, ki je na tihem šepetala s starčevimi spomini.

Da, vedno je bil zadovoljen, odkar je v čuvajnici št. 733. Že nad štirideset let.

Hà! — Starec se je lahno nasmehnil. Hà, kako so se motili tedaj tovariši, ki so ga pregovarjali, naj bi ne šel tu sem. Število, da je nesrečno. Ena sedmica in dve trojki. Tudi prejšnji, da ni bil srečen. Ženo z otrokom mu je povozil vlak, ko je šla neko noč od sosedu. Hà! — In on že štirideset let — in nič. Zavist, zavist. No, da mu je žena umrla kmalu po porodu — čisto naravno. Saj je bila že prej bolehná. Zato je pa sin toliko močnejši. Trd, prenagel nekoliko, pa ga bode minilo, če se oženi. In on bo zopet sedel pod lipo, igral se bo z zlatolasimi vnučki, pripovedoval jim pravljice...

Oni smehljaj, ki mu je igral prej na ustnah, se je razširil po vsem obrazu, po vseh malih gubicah. — Tedaj pa se je začul iz oddaljenega ovinka šum in ropot. Železna proga se

je lahno tresla, in neka temna točka, ki je od trenutka do trenutka naraščala, se je prikazala v daljini. Ropot in šum se je večal — —

Stari Česnik je vstal. V roko je vzel rdečo zastavico, pokril čapko in godrnjaje stopical proti progi.

„Jojmene, kje je Tone? Lej ga no! Še jaz naj bi bil legel, pa bi bil zlomek! Vlak bi odhitel mimo čuvajnice in nihče bi ne stal na progi! — E, saj pravim, res.“

Hrup in trušč je naraščal hipno, trenutno. Neko divje, besneče sikanje, hukanje, ropot koles, dve živordeči luči, grom, dim, sopara — in vlak je odhitel mimo.

Sopara in dim sta se razpršila, ropot je ponehaval; vlak se je krčil, krčil in izginil v zaseki.

Zopet se je strnil molk nad okolico.

Česnik je stal na mestu in zrl za vlakom, dokler mu niso solze zalile oči vsled napore. Nato pa se je obrnil in počasi kakor je prišel, je odhajal proti čuvajnici — — —

III.

Nekam otožno, megleno je bilo vreme drugo jutro. Megle so se vlačile nizko pri tleh, zavijale mokro vejevje drevja v svoj hladni plašč, spuščale na bilje, na cvetke, na tla, na progo vlažno mokroto in delale skrajno dolgočasen, enakomeren dan.

Česnik je sedel v mali sobi in popravljaj škaf. Trske so letele izpod rezilnika in padale v naročje in po tleh; tuintam je obvisela katera na koščeni, suhi roki in šele odtod padla k ostalim na kup.

Sedaj in sedaj je pogledal starec skozi ozko, z železnimi palicami omreženo okno, zanikal z glavo in se zopet zatopil v svoje delo.

Tedaj pa se je oglasil na strehi signalni zvonec —

Vlak je bil odšel s postaje. Dolgi, zategnjeni zvoki so pretrgali tišino in predramili starca iz zamišljenosti. Počasi je vstal od rezilnice, z roko otresel trščice, ki so se bile prijele modrih, oguljenih hlač, in stopil pred vrata.

Ozrl se je naokoli, del roko na oči in pogledal v daljavo, primaknil roki k ustnam in dolg, zleknjen klic: „Ahoi!“ se je trenutek pozneje raznesel po okolici.

Česnik je pazljivo poslušal. Mir in tišina. Le v dalji se je slabotno oglasil odmev. Iznova je del roki na ustni in silnejši, krepkejši je bil drugi vzklik. Nato pa je zope poslušal.

Še-le za nekaj trenutkov se je začul izza ovinka drug odziv, ki pa je bil močnejši, jasnejši od starčevega.

Starec je pogledal proti oni strani, pokimal z glavo in rekel sam pri sebi: „Gre!“ Nato se je obrnil proti čuvajnici.

Izza ovinka pa je prihajal krepak, širokopleč skoraj tridesetleten mož. Bil je starčev sin, Tone. Dokaj urno je stopal, opiraje se na palico, da ne bi izgubil ravnotežja. Tuintam je postal pri sklepu železnih drogov, pogledal vijake, potrkal s palico po leseni podlagi, brsknil kamen raz progo in hitel zopet dalje.

Njegov obraz je bil robat, kakor iz kamna izklesan, trdih, ostrih potez. Nekam plašno so gledale njegove oči izpod nizkega čela.

Prispel je do čuvajnice. Vrgel je palico iz rok na klopico pod lipo ter stopil v izbo.

Oče je dvignil oči od dela, spustil rezilnik v naročje in čakal, kaj bo sin rekel.

A ta je molčal in še-le čez nekaj časa je vprašal:

„Je že dolgo, odkar je bilo znamenje?“

„Pet minut.“

In zopet je bilo tiho v sobi. Starec je pridno rezal in popravljaj dôge, sin pa je gledal prédse. Videlo se mu je, da ima nekaj na jeziku, da bi rad povedal, a da mu nikakor ne gre iz ust.

„Kje si bil sinoči, Tone?“

Starčev glas je bil navaden.

„Kje neki! Doli sem bil pri Severju.“

Starca ni zadovoljil sinov odgovor. A molčal je. Nerad je videl, da je hodil sin po gostilnah — no, a kaj je hotel. Saj ne uboga . . .

Tonetu pa se je zdelo najbolj primerno govoriti, zato je dejal:

„Kaj menite, koga sem tam dobil? Onega Pivčana, ki pride vsako leto kupovat les.“

„No, in kaj je ž njim?“

„Lipo sem mu prodal.“

„Kaj — kaj?“

Starec je planil pokoncu in zrl sina z velikimi očmi. Njemu se je zdelo nemogoče, kar je ravno slišal. Lipo, njegovo lipo, njemu tako drago, priljubljeno drevo je sin prodal...

„No, kaj me gledate? Drevo je prodano, pa je.“

Še-le sedaj je dobil starec zopet jasnost. Stopil je pred sina, pesti je stiskal, zobje so mu šklepetali in oči so ga zrle divje.

„Kdo, kdo ti je dal oblast, vprašam?“

„Nihče! Saj je ne potrebujem!“

„Misliš?“

„Da!“

„A jaz te bom drugače podučil.“

„Kdo? Vi?“

Starec je zgrabil sina za vrat, njegovi koščeni prsti so se stiskali, skorej pena mu je stala na ustnih.

Tone pa je prijel očetovi roki in ju stisnil, da so prsti, ki so ga tiščali za vrat, takoj odnehali. Divje so mu žarele oči, žile na vratu in na sencih so se mu bile napele. Kri mu je zalila ves obraz. Prijel je očeta za prsi in ga pahnil na stran. Bolestno je zaječal starec, ko je priletel z glavo na trda tla. Še-le po dolgem času se je dvignil. Bil je truden, smrtno truden. Vsi udje so ga boleli, komaj je stal na nogah.

Sin pa je bil odšel vun.

Odslej je zavladal dolgčas v čuvajnici št. 733. Oče in sin se nista pogledala. Molk je vladal med njima. Pač je bil sin parkrat začel govoriti, toda starec mu ni odgovarjal.

Bili so žalostni dnevi, dnevi, ki so legali na srce kakor mōra in je tlačili, dnevi, ki so vedno bolj odtuževali očeta in sina.

IV.

Jeseni je bilo.

Mrzla sapa je vela med drevjem in otre-sala listje z listovcev.

Lipa je stala gola, le nekaj listja se je držalo tuintam na skrajnih vejicah in še to je odpadalo.

Sedaj en listič, sedaj drugi in zopet en listič, in zopet...

Pred čuvajnico je stal Tone s sekiro v roki. Ogledoval je njeno ostrino.

„Bo“, je pokimal zadovoljno in jo odložil. Nato je pristavil visoko lestvico, vzel sekiro in šel proti vejevju. Starega Česnika ni bilo doma. Odšel je bil v vaško gostilno. Odkar sta se bila sprla s sinom, je večkrat zahajal. Včasih ga ni bilo po dva dni domov. Kar si je v prejšnjih letih prihranil, to je sedaj zapravljaj. Sinu ni hotel zapustiti ničesar.

Anton pa je danes porabil priliko. Vedel je, da mu oče ne bo pustil posekati lipe, zato je hotel svoje narediti med časom, ko ga ni doma.

Sekira je zapela, in vejevje se je stresalo pod udarci. Veja za vejo se je z glasnim truščem odtrgala in pala na tla. Antonu je bilo vroče. Znojne kapljice so mu lile po razbeljenem obrazu. A ni počival, ni odnehal. Udarec za udarcem je zadal, veja za vejo je ležala na tleh.

Tedaj pa je prišel stari Česnik po poti iz gozda. Slišal je bil udarce, in hipno mu je šinila misel na lipo. Toda videl je še ni. Hitel je, kolikor so mu pustile stare noge.

Tema se mu je delala pred očmi. Skoraj ničesar ni mogel več razločevati, tako je bil razburjen. Na ovinku je obstal. Svojim očem ni hotel verjeti, ni mogel, saj se mu je zdelo nemogoče, da bi se Tone res lotil lipe. Že je mislil, da je sin opustil misel, posekati lipo, in sedaj? — Robato je zaklel in hitel proti čuvajnici.

Tone ga je zagledal in videl njegovo razburjenost. Zato je ponehal.

„Ustrelim te, kot psa! Gotovo te ustrelim! Meni to! Mojo lipo!“...

Starec je drevil v sobo.

Sinu pa se ni zdelo varno gori. Urno je splezal doli in čakal pred vrati. Oče je prihitel do vrat in gledal proti lipi. V rokah je držal staro enocevko. Oči so mu gorele, divji ogenj, strast in pijača sta govorili iz

njih. Zdelo se mu je, da ne vidi prav, ko ni zazrl sina gori. Hitel je bliže. Tedaj pa je skočil Tone izza ogla in izvil očetu puško. V dolgem loku je odletela med gozdno drevje. Nato pa ga je prijel in pahnil skozi vrata v čuvajnico ter zaklenil.

Mirno, kakor bi se ne bilo nič zgodilo, je iznova pograbil sekiro in hitel po lestvi. Samo tri veje so molele še iznad debla.

In zopet se je oglašal udar za udarom po okolici.

Ena veja je bila že odsekana. Še dve. Tedaj pa se je ozrl proti čuvajnici, kjer je oče razbijal ob vrata, obenem pa je stopil — a namesto na vejo, je stopil mimo in padel...

„O, moj Bog!“ se mu je izvilo iz prsi. Nato je priletel na tla. Vse truplo se je konvulzivno streslo, obraz se mu je napel v bolestne gube, nogi sta zatrepetali in nič več...

V istem trenutku je tudi oče odprl vrata. Videl je sina ravno tedaj, ko je priletel, na tla.

Obstal je na pragu kakor ukopan. Roki sta mu krilili po zraku, obledel je kot krpa in sesedel se je na prag.

* * *

Odtedaj so minula leta in leta. Nekaj let je stalo samo deblo lipovo in poganjalo. Čuvajnica je osamela. Stari Česnik je bil odšel po sinovi nesrečni smrti v vas. Živel je še nekaj časa, a ne dolgo. Zdelo se je, kakor bi mu ona nesreča trgala življenje iz prsi. Nekoč mu je zmanjkalo sape. Umrl je sam s svojim gorjem... Lipo so posekali.

Večkrat je vodstvo ponujalo temu ali onemu čuvaju čuvajnico, a nihče ni hotel ponudbe vzprejeti. Bali so se vsi. Zato so jo opustili. Kmalu za njo so začeli opuščati tudi druge. In tako jih vidite ob južni železnici mnogo, mnogo. Prazne so. A nobena nima tako žalostne, pretresujoče zgodovine, kot čuvajnica št. 733.

Zelja.

Heu mihi! Sit tega sveta
najrajši v ladijo bi sedel
in daleč bi odjadral kam,
da nihče ne bi zame vedel.

Če drugim je, ni meni bog
hladilna pupca, dobra papca,
ljudem se zdim predrzen zdaj,
zdaj zopet preponižna tapca.

Če v knjigah sam doma tičim,
naslov filistra brž zaslužim,
če proste šale govorim,
že družbe pohujšujem, kužim.

Če deklico pogledam le,
Že v njo sem do ušes zaljubljen,
če naredim najmanjši dolg,
čez nekaj dni sem že zarubljen.

Pa da bi takih sodeb glas
vsaj ne prišel takoj do mene,
pa že kdo laskav pride v vas,
da voljo dobro mi prežene.

Zato sem sit tega sveta
do grla, da iz mene gleda;
najrajši bi odjadral kam,
ko bi denar imel — seveda — —

Anton Medved.

Drobnogled in drobni svet.

Spisal kanonik *Ivan Sušnik*.

(Dalje.) ¹⁾

Kako določimo velikost predmetov pod drobnogledom?

Pogosto čitamo ali čujemo, da meri kak predmet toliko in toliko stotink ali tisočink milimetra. Marsikomu se zdi taka vest malo verjetna ter dvomi, da bi bilo sploh mogoče tako malenkostne predmete tako natančno izmeriti. In vendar je to mogoče s pomočjo drobnogleda. Način je dvojen.

Pri popisu najbolj izpopolnjenih drobnogledovih stojač smo omenili, da se dá predmetna mizica s pomočjo jako tanko vrezanega vijaka v vodoravni meri semtertja premikati. S to mizico se nam v obzorju drobnogleda premika tudi predmet. Ako mi je znano, kako nagosto je vrezan vijak, vem tudi, za koliko se je mizica, oziroma predmet premaknil, če vijak enkrat okrog njegove osi zasučem. Na vijaku je nasajeno majhno kolesce, ki ima na obrobju zarisane črte, katere kažejo, za koliko smo vijak obrnili. Ako meri en obhod vijaka n. pr. 0.5 mm , tedaj se je predmet prav za toliko premaknil, ko smo vijak enkrat zasukali. Ako je pa na vijaku nasajano kolesce razdeljeno na sto delov, in zasučemo vijak za eno črto, tedaj se je mizica s predmetom vred premaknila le za 0.005 mm . Navadno rabimo pri tem merjenju okular, ki ima na zaslonki napeto tanko nit, katero tako naravnamo, da se v obzorju ravno dotika predmeta, katerega hočemo meriti. Nato vijak toliko zasučemo, da se predmet navidezno prestavi na drugo stran níti. Iz števila vijakovih obhodov zamoremo natančno določiti velikost dotičnega predmeta.

Mikrometer na vijak mora biti zelo natančno izdelan in je vsled tega tudi primeroma zelo draga naprava. Mnogo cenejši in pri-

pravnejši za rabo je takozvani o k u l a r n i mikrometer, ki je tudi skoraj še zanesljivejši, kot zgoraj omenjeni; zategadelj je tudi poslednji pri novejših drobnogledih skoraj brez izjeme v porabi.

Vzemimo tanko okroglo stekleno ploščico, na kateri so z demantom zelo nagosto vrezane fine črtice, po deset na en milimeter. To ploščico položimo v okular na zaslonko vmes med obe leči. Ako pogledamo zdaj skozi okular v drobnogled, bomo opazili mikrometrove črtice preko obzorja. Vrhnja priročna leča je tako urejena, da jo mikrometru lahko nekoliko približamo ali pa od njega oddaljimo. Na ta način je mogoče mikrometrove črtice spraviti v isto razdaljo, da so za različna očesa dobro in razločno vidne.

Če se nahaja predmet pod drobnogledom, ga vidimo skupno z mikrometrom v okularju in prav lahko in brez truda štejemo, koliko mikrometrovih črtic pokriva predmet. To se zgodi tem lažje, ker okular z mikrometrom v drobnogledovi cevki poljubno zasučemo in na ta način lahko predmetovo velikost na vsako stran zmerimo. Toda s tem še nismo dobili prave velikosti predmetove. Kajti okularni mikrometer nam kaže razdelitev v obzorju vedno enako veliko — naj že rabimo najmanjše ali pa najmočnejše objektivne — ker se nahaja v okularju, ne pa na predmetni mizici. Treba nam je torej še določiti, koliko zavzema v resnici en razdelek v okularju pri raznih objektivih na predmetni mizici.

V ta namen potrebujemo še drugega predmetnega mikrometra, na katerem je milimeter razdeljen v sto delov. Starejši mikrometri so bili večinoma z demantom zarisani v steklo; sedaj jih prav lično izdelujejo fotografičnim potom. Ta mikrometer položimo pod drobnogled tako, da vidimo v

¹⁾ Glej št. 1—6.

obzorju drobnogleda dva mikrometra, katerih prvi se nahaja v okularju, drugi pa pod objektivom. Zasučimo okular tako, da sta obe razdelitvi vzporedni in se krijeta. Prav lahko bomo določili, koliko črtic zgornjega mikrometra pokriva gotovo število razdelkov spodnjega mikrometra. Ako pokriva n . pr. en razdelek v okularju 0.05 mm na predmetni mizici, treba je s to veličino pomnožiti število razdelkov mikrometra v okularju, ki pokrivajo predmet. Pri večjih drobnogledih, ki imajo 3–5 raznih objektivov, je seveda treba to veličino določiti za vsak objektiv posebej; potem pa si lahko napravimo tablo, v katero zaznamujemo te mere, da jih imamo po potrebi takoj pri rokah. S temi mikrometri je možno velikost predmetov na tisočinke milimetra natanko določiti.

Priprava za opazovanje s polarizovano svetlobo.

Za opazovanje s polarizovano svetlobo nam služita dve sestavljeni prizmi, ki se po izumitelju Nicol-u imenujeta Nicolovi prizmi. Prva, „polarizatorica“, se nahaja pod predmetno mizico, druga „analizatorica“, pa nad okularjem ali v okularju. Ako zasučemo okular z analizatorico okrog optične osi, se nam obzorje dvakrat zatemni, potem pa zopet razsvetli in sicer vedno, ako smo okular s prizmo zasukali za 90° , t. j. pravokotno. Ako nad predmet položimo še tanko ploščico iz gipsa ali kremenca, se nam prikažejo zapored prizmatične ali mavrične barve. Te barve pa niso pri vseh predmetih enake, temuč se po vsebini predmetov med seboj razločujejo. Opazovanje s polarizovano svetlobo nam kaže razne kemične in fizikalne lastnosti organskih predmetov, katere bi drugače le s težavo ali pa celo ne mogli doznati. Zlasti je taka priprava mineralogu pri raziskovanju rudnin neizogibno potrebna. Pri mnogih rudninah je namreč pod drobnogledom s pomočjo polarizovane svetlobe mogoče določiti, iz katerih prvotnih snovi so sestavljene.

Zelo razvita je v sedanjem času fotografija. Nepregledna množica amaterjev se bavi s to umetnostjo, in tuintam z najboljšim uspehom. Samo ob sebi je umevno, da so izkušali rabiti fotografijo tudi pri drobnogledu in tako nekako nadomestiti risanje s prosto roko. In res! Možno je fotografični aparat združiti z vsakim boljšim drobnogledom. Komur je navadni fotografični aparat znan, njemu bode stvar takoj jasna. Na cev drobnogleda se pritrdi kamera, katera ima na zgornji strani kaseto s svetločutno ploščo. Ako je predmet zadostno razsvetljen, nam bode podal drobnogled — katerega moramo seveda tako uravnati, da napravlja pravo, realno sliko zunaj okularja — pravo predmetovo podobo na svetločutni plošči. Vse nadaljno delo je popolnoma isto, kakor pri navadni fotografiji.

Mnogo popolneje deluje tu prav nalašč za to prirejeni aparat. In sicer rabijo z najboljšim uspehom objektivne apohromate in pa posebno v to prirejene okularje. Za sliko navadna dnevna svetloba ne zadošča; treba je umetne luči, bodisi že elektrike, plinove ali acetilenove luči; tudi dobra petrolejna svetilka je rabljiva. Da je obzorje enakomerno razsvetljeno, se postavi pred predmet večja vzbokla leča, ki združuje večjo množino svetlobnih trakov in tako svetlobo povečuje. S svetlobo pa raste v gorišču tudi vročina, katera bi utegnila predmet uničiti. Da se to zabrani, vstavljajo pred predmet posodico z vodo, skozi katero morajo svetlobni trakovi prehajati; toplino pa voda vsrkava.

Fotografija z drobnogledom se je v zadnjih letih zelo razvila in nam podala že krasne zbirke najrazličnejših povečanih slik. Vendar pa risanja s prosto roko ne more popolnoma nadomestiti. Fotografična slika kaže namreč le to, kar se vidi v eni optični ploskvi; podobe so premalo plastične. Spreten risar pa ne bode narisal le tega, kar se mu pokaže na eni ploskvi, temuč bode razne vtise združil v eno sliko. Fotografija kaže pač natančno vse, kar se nahaja pod drobnogledom; pri tem pa seveda tudi predmete,

ki ne spadajo k sliki, kakor so prah, smeti itd., kar sliko večkrat pokazi.

Lahko rabimo isti okular pri obeh, objektiva pa se razločujeta v tem, da ima daljnogled

Koblinger, ph. Bp.

Fotogr. Lergetporer.

Vodnikova koča na Velem polju.

Uporaba drobnogleda.

Drobnogled in daljnogled ste si sorodni orodji. Njihova optična sestava je enaka.

zelo veliko, drobnogled pa majhno goriščino razdaljo; s prvim povečamo oddaljene predmete, z drugim pa bližnje. In vendar je vkljub tej sorodnosti način uporabe obeh

orodij tako zelo različen. Za uporabo daljnogleda — izvzemši astronomična opazovanja — ni treba nikakih priprav, nikakih znanosti. Ako je ozračje čisto in oddaljeni predmet dovolj razsvetljen, nam ga pokaže daljnogled povečanega brez vsakih drugih okoliščin. Tudi popolnoma neizobražen človek bode daljnogled rabil prvi hip brez vsake težkoče.

Vse drugače je pa z drobnogledom. Marsikdo, ki si je drobnogled omislil v nadi, da bode opazoval nanj razne drobne zanimivosti, o katerih je morda čital v knjigah, ga je presenečen odložil. Drobnogled mu ni kazal tega, kar je od njega pričakoval, in kar je v raznih knjigah videl naslikanega. In kaj je temu vzrok? Vzrok je ta: ker dotičnik ni umel predmetov tako pripraviti in prirediti, kakor je potrebno. Uporabljati drobnogled, temu se je treba še-le priučiti; tudi je treba nekaj vedeti iz naravoslovja, n. pr. o živalski in rastlinski morfologiji in anatomiji itd. Kakor najboljše godbeno orodje v neveščih rokah nima nobene vrednosti, tako tudi drobnogled ne bode služil neveščemu človeku.

V naravi se nahaja primeroma malo predmetov, katere bi mogli brez vsakega pripravljanja položiti pod drobnogled in opazovati; ogromna večina drobnih stvaric potrebuje različne, dostikrat zelo zamotane manipulacije, preden so tako prirejene, da jih je mogoče opazovati pod drobnogledom.

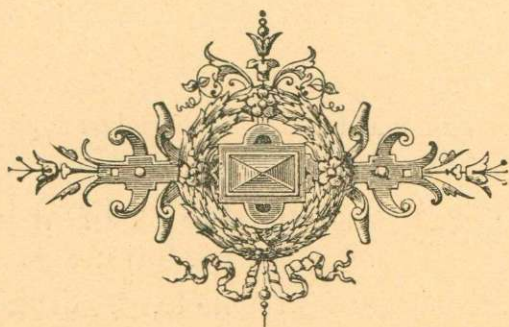
Predmete, katere hočemo opazovati, pokladamo na stekleno ploščico in jih pokrivamo navadno s tankim steklom pokrivalcem; to vse skupaj položimo na predmetno mizico pod objektiv. Predmetne ploščice se vrežejo iz navadnega tankega stekla, ki naj je belo ali

zelenkasto, da je le čisto in nima mehurčkov ali madežev.

Navadno se takim ploščicam ostri robovi nekoliko obrusijo. Oblika in velikost ploščic mora biti taka, da predmete na njih lahko prirejamo, jih pod drobnogledom, obračamo in da ostane še nekaj prostora za kak napis. Le ako nameravamo predmete stalno hraniti, le tedaj je koristno, če imajo vse ploščice enako obliko in velikost; tako jih je namreč mnogo lažje razvrstiti po primernih predalčkih. Zato si tudi raziskovavci prizadevajo podati vsem ploščicam nekako enotno obliko in velikost. Najbolj razširjena je dandanes takozvana *angleška* oblika. Ploščice so *76 mm* dolge in *26 mm* široke ter ustrezajo skoraj vsem zahtevam. Pri nas se tudi rabi *dunajska* oblika, ki je pa nekoliko manjša (ploščice so *65 mm* dolge in *25 mm* široke). Na teh ploščicah se predmet položi prav na sredo, na obeh straneh pa se prilepijo majhne znamke, na katere lahko napišemo ime predmeta in še kaj drugega malega.

Predmet na ploščici pokrijemo s tankim steklom-pokrivalcem. Pokrivalce je koristno, ker ta ali oni predmet poravnava v tanko horizontalno plast; neobhodno potrebno pa je vselej, kadar hočemo dotični predmet trajno hraniti. Debelost pokrivalca znašaj po največ *0.12—0.2 mm*. Ker je tudi večina modernih objektivov že prirejena na uporabo teh pokrivalc, je umestno, da se jih poslužujemo. Njihova oblika je okrogla, ali pa čveterovoglata, velikost pa dosti manjša, kot ona predmetnih ploščic (največ *15—20 mm* v premeru). Vendar so v rabi tudi mnogo večja ali manjša pokrivalca.

(Dalje.)

Na skrajnih mejah vročine in mraza.

Spisal *prof. dr. Simon Šubic.*

(Dalje.)

Devar je poizkušal zvodeniti vodenec s posebno umetno osnovanim novim aparatom, ki so mu ga celo leto izdelovali trije odlični inženêrji. Stlačil je vodence do 180 atmosfer in ohladil do -205°C . Tako stlačeni in ohlajeni vodenčev plin je neprenehoma iztekal iz grla zvite še bolj mrzle cevi v posrebrnjeno zraka prazno posodo s podvojenimi stenami. Iz te posebno umetno izdelane posode je jel kapati zvodeneli vodenec v drugo po dvakrat osamljeno posodo, ki je stala zopet v tretji zraka prazni posodi.

Iz te posode se je dne 10. maja 1898. v petih minutah nateklo 20 kubičnih centimetrov zvodenelega vodenca. Čez pet minut pa je od prehudega mraza zmrznil vodenčev curk, ker se je strdil zrak po cevéh!

Zvodeneli vodenec je čista tekočina brez barve, podobna zgoščenemu in zvodenelemu zraku.

Večina omenjenih sredstev, s katerimi so vodenili pline Raoul Pictet, L. Cailletet, Wroblewski, Olszewsky, I. Dewar in drugi, se opira na uporabo močnega pritiska, ohlajevanja in izpuhtevanja pri znižanem tlaku in pri hudem mrazu.

Nedavno je R. Pictet precej olajšal to delo. V Berlinu in v Parizu je osnoval posebne delavnice za zgoščevanje in ohlajevanje plinov. Da se plini izdatnejše hladé, je vpeljal tako imenovano Pictetovo tekočino, ki ni nič drugega kakor zmes ogljikove kisline in žveplene sokisline. To zmes stisne do 2 atmosfer, na to zniža tlak nad njo do 2 milimetrov barometrovega tlaka. V takem stanju izpuhtevajoča Pictetova zmes zniža toplino do -80°C . S to zmesjo hladi do 14 atmosfer stisnjeni duškov oksidul, ga ohladi do -80°C . Ko zvodení ta snov,

jo prelije v drugo posodo, v kateri je malo zračnega tlaka; tedaj nastane vsled hitrega izpuhtevanja tak mraz, da s to posodo v dotiki stoječi zrak kar naravnost zvodení.

Jako enostaven način za vodenjenje plinov je v zadnjem času iznašel prof. Linde v Monakovem. On ne potrebuje nič drugega za zvodenitev plina, nego tisti mraz, ki ga naredi stlačeni plin sam, ko se razteza, ko premaguje nasprotni tlak in se ohlajuje od tega dela.

Ko je Linde ohladil zrak do -140°C , se mu je zrak v aparatu izpremenil v tekočino. V dvajsetih urah je pridelal osem litrov zvodenelega zrak! Ta zrakova tekočina je imela nekoliko modrikasto barvo.

Ko je Linde znižal tlak v notranji cevi, kjer je stala zrakova tekočina, do ene atmosfere, je zvodeneli zrak jel vreti pri toplini -192°C . Če primerjamo ta mraz vročega zvodenelega zrak s toploto $+100^{\circ}\text{C}$. vroče vode, spoznamo, da stojita vrelišči zrakovo in vodeno narazen skoraj za celih 300 Celzijevih stopinj.

Kaj zanimivi so nekateri poizkusi z zvodenelim zrakom. Lep je Leidenfrostov poizkus. Zvodeneli zrak se vlije na vodo. Svetli modrobarvni zračni mehurčki se potopé v vodo, pa močno izpuhtevanje jih goni iz vode na površje; gledavcu se zdi, kakor bi skakali čvrsti modri plameni iz vode in v vodo nazaj, ali kakor da bi ognjeni mehurčki rajali v vodi in po vrhu. Ko se vlije zvodeneli zrak na vodo, se včasih naredi ledena skorja čez vodo. Tedaj plameni nehajo skakati in rajati, a zopet začnó, ko se predere ledena skorja.

Novi svetilni plin acetilen se strdi in kristalizira, kadar postaviš z njim napolnjeno cev nad zvodeneli zrak. S tem poizkusom

si vliješ pravo svečo! Če tedaj potegneš zmrznjeni acetilen iz cevi in ga prižgeš, ti gori, kakor sveča!

celó s tlečo trsko se ga smeš pritakniti, pa se ne zgodi nič drugega, kot da se trska živeje vname in gorí s prelepim čvrstim pla-

Levi napadajo žirafa.

Prof. Charles Tripler v New-Yorku pravi: Zvodeneli zrak ni prav nič nevaren; menom. Če se pa košček volne napoji z zvodenelim zrakom, če se dene ta volna v

kovinsko cev in če se z gorečo žveplenko, na dolgi palici prižge ta volna, pa se vse hipoma z veliko močjo razleti, kot da se je cev izpremenila v nabasano puško.

Zvodeneli zrak se bo dal porabiti na razne načine. V takih shrambah, kjer se hranijo snovi, katerim škoduje toplota, n. pr. meso, pivo itd., dela zvodeneli tok hlad, da tiste snovi ne trpé nobene škode.

Veliki mraz, ki ga dela izpuhtevajoča zračna voda, se priporoča tudi za bolnišnice ker ž njim se v kratkem pomoré in preženejo zdravju škodljive kalí: nalezljivi bacili kužnih bolezni.

Kaj zanimivi so Pictetovi poizkusi o vplivu hudega mraza do živalskega telesa.

Fiziki, kemiki in njihovi pomagači, ki se pečajo s pripravljanim nizke toplote, s katero zvodenjujejo pline — ne morejo drugače nego da pridejo z rokami v dotiko z zelo ohlajenimi stvarmi.

Nekako čudno, nepopisno počutje nastane po mišicah v roki, katero drži poizkuševavec nad posodo, ohlajeno do $105^{\circ} C.$, ne da bi se je dotaknil. Koj začetkoma je ta občutek brez bolesti. Kmalu pa sledi huda bolečina. Ako se pa kdo dotakne kovine ali tekočine, ohlajene le do $80^{\circ} C.$, se opeče in si sežge prste ali roko kakor ob razbeljeni kovini. Pri opeki je pa učinek drugačen. Roka čuti srbečino, mehurčki se narede na nji in v tednu dni se koža odlušči. V hujšem mrazu naredi opeka rdečo liso, katera dobi drugi dan višnjevo barvo. V naslednjih dnéh se lisa poveča, srbi in boli. Mine pa komaj v petih do šestih tednih. Še hujši mraz opeče tako, da koža kar zamrje.

Potem ko je R. Pictet s poizkusi dognal, kako prestanejo hudi mraz živali, n. pr. domači zajčki, morski prešički in psi, se je zaprl sam v omaro, ohlajeno do 100 ali $110^{\circ} C.$ Gorko se je bil oblekel in si pokrill ude s kožuhovino. Stopil je tako globoko v pripravljeno omaro, da je le glava gledala vun. Prve štiri minute ni čutil nič posebnega; potem ga je pa jelo čudno srbeti po životu, in takoj se je oglasil silovit glad. Udarci žile so se pomnožili od 63 do 67 in

74, in dihal je hitreje. Črez dobrih osem minut je zapustil omaro. Mraza posebnega ni čutil, a glad je bil tolik, da ga je skoraj peklo v želodcu. Dve ali tri minute potem se ga je lotil občutek, kakršnega še ni imel nikdar v svojem življenji. Po celem životu mu je bilo, kakor bi ga kdo zbadal z brezštevlnimi iglami. To je trajalo četrte ure. — Pictet, ki je šest let bolehal na želodcu, je čutil po tem poizkusu nenavadno zboljšanje v prebavanju. Zategadelj je ponavljal v naslednjih dnéh te poizkuse. Zaprl se je osemkrat po osem do enajst minut v mrzlo omaro. S tem je odpravil popolnoma želodčno bolezen in je odslej tako dobro prebaval, da se je v štirih mesecih zredil za deset kilogramov! ¹⁾

¹⁾ Amerikanski zdravniki se prizadevajo že dalje časa, da si ustvarijo novo zdravilo v podobi zvodenjenega zraka. Dosedanje poizkuse opisuje dr. Campbell Whitte v zdravniškem časniku „Medical Record“ v New-Yorku. Iz tega poročila je spoznati, da so kaj očevidni učinki, ki jih dela zrakova voda v dotiki s človeškim telesom. Kakor hitro, pride le malo zvodenjenega zraka na polt, izgine kri izpod dotičnega mesta, in polt postane bela kot novopobeljeni zid. Če sikaš zvodenjeni zrak na polt nekaj trenutkov brez prenehljaja, se pojavi odpor ali reakcija v telesu, kri se povrača in pobeljena polt dobi svojo prejšnjo barvo. Če ponavljaš taisto nekaj več trenutkov — pa še ne celo minuto — se polt strdi kakor bi bila ledena. Ko potlej prenehaš z osikavanjem, se kri povrne, polt se zopet pobarva in nič ni poznati, da bi bila kaj poškodovana. Seve konca kakega uda, n. pr. konca prsta ne smeš vsikavati celo minuto, če ne bi utegnil prst na koncu odreveneti, tako da ne bi več oživel. Bolnik ne čuti nobene bolečine, ko mu zdravnik sika zrakovo vodo na polt; le začetkom ga malo poskeli, pa tudi to mine hitreje nego bi kdo mislil. Odreveneli, pa vendar še ne do trdega stanja zmrzli del kože ne čuti potem ne ščipanja ne vezanja. Kako pripravno, kadar treba kaj vezati, operirati in celiti! Umetnost, ki uči, kako temu ali drugemu delu telesa vzeti občutnost, je sicer stara; vendar pred uporabo zrakove vode ni bilo moči dospeti do tiste popolne neobčutnosti, na katero se zdravnik lahko popolnoma zanese, da ne bo prenehala med operacijo —; zrakova voda pa je v ti stvari zanesljiva. Pa še drugo dobro nudi pri operacijah zvodenjeni zrak. On odžene z bolnega mesta kri, ki potemtakem pri operaciji ne odteka, in tako bolnik ne slabí. Zdravnik reže in reže — rana je

Zdravnik, katerega bi v podobne svrhe mikalo posnemati Picteta, bi gotovo rad izvedel, kako si je Pictet napravil tako mrzlo omaro. No iz kovinske plošče je naredil tako visok in širok cilinder z dvojno steno, da je lahko stal v njim in je le glava gledala vun. V prostor med obe steni je dejal precej zmrznjene ogljikove kisline; a njeno izpuhtevanje in ohlajevanje je pospeševal z zrakosesalko. Čim hitreje mu je ta izsesavala izmed sten soparje, tem silneje je izpuhtevala ogljikova kislina, tem hujši mraz se je delal, tako, da se je v notranjem prostoru znižala toplota do 105 ali pa celo do 110° C.

III.

Izvori hude vročine.

Gorkota ima dvoje nasprotnih obrazov: hud mraz in veliko vročino, pomanjkanje in obilnost toplote.

Svet ima orjaške množine gorkote; v prirodi je je več nego se je razvije pri kurjavi; a je do najvišjih stopinj brez velike potrate ni moči prignati ne tukaj ne tam.

Odkar si človek pripravlja kovine, odkar topí rude in železo, mu ni bilo mogoče izhajati brez tiste vročine, ki je je treba v plavžu, da se sirovo železo raztopi in odcedi od nečiste rudninske primesi. Železo potrebuje svojih 1100° do 1700° C., da se raztopi.

Obrtniki in učenjaki, ki delajo vročino v plavžih in v električnih pečeh, izkoriščajo le malo nekdanje solnčne energije, ko uporabljajo sile tekočih vodá in vetrov, premog ali drugo kurjavo. Kakor orjaška je množina

zmerom suha in se po operaciji toliko lažje zaveže. Doslej je C. Whitte poizkušal s pomočjo zrakove vode operirati manjše pohabe, in so se mu poizkusi dobro obnesli. Najprej je operiral rane na nogah, potem opekline in ture. Ko je čez par dni rano obvezal, jo je našel čisto in brez gnoja. Poizkušal je mož že toliko, da sme trditi: Doslej zdravništvo nima zdravila, s katerim bi hitreje in temeljiteje, pa brez bolečin celilo gnojne rane, kot z zrakovo vodo.

solnčne gorkote, vendar ni nikdar toplote na zemlji vzdignila do tiste vročine, ki bi bila svetovnemu požaru enako pokončala živeče in rastoče organizme na svetu; zakaj vročina je od nekdanj odletovala od zemlje in se razprševala po nezmernem vesoljnem prostoru. Vendarle se vjema na zemlji velika množina solnčne gorkote v podobi energije, ki vzdiguje vode v oblake in goni s padavinami kolesa in diname, ki nam pridelujejo elektriko, kjer nam pride bolj po ceni kakor s kurjavo premogovo. A naj si bo množina solčne gorkote kolikršna hoče, tiste hude vročine, ki je potrebuje dandanes obrt, nam ne podaja nikdar.

Hude vročine iščete, ne zadošča vam pekoče solnce, bo kdo rekel. Pred nosom jo imate, pa je ne vidite, ker jo pokrivajo skladovi zemlje! Artežki štepihi izpričujejo namreč, da je v globočini zemlje taka vročina, da raztopi vse tvarine, celó granitne skale. Neovržne priče velike vročine v zemeljskem drobu so živi vulkani. — Italijan Adolfo Bartoli je objavil svoja raziskavanja o vročini lave. Pri njenem izviru, kjer teče iz Vezuva, je opazoval v lavi toplino 980° C, pa tudi do 1080° C. In dobra dva kilometra od izтока je imela lava še 750° in celo do 870° C. Lava, ki je iztekla leta 1872 iz Vezuva, je imela štiri leta pozneje v sebi še tako vročino, da se je v njej vnel kos sirovega lesá!

Vročá lava je pred svojim iztokom požrla dosti vulkanskih plinov, enako kakor raztopljeno srebro požré dosti več kisika kot ga zamore obdržati v sebi po tem, ko se ohladi. Podobno požira raztopljeno železo toliko množino plinov, da mu jih ni moči obdržati v sebi, ko se ohladi. To lastnost železa je porabil Henri Moissan pri izdelovanju umetnih demantov. Toda preden stopimo pred Moissan-ovo električno peč, katera proizvaja sedaj največjo vročino, si moramo ogledati še nekaj drugih pripomočkov, ki nas lahko zakladajo z veliko vročino.

(Dalje.)

Ponesrečena eksistenca.

„Moderna“ zgodba. — Spisal I. M. Dovič.

I.

Solnčni žarki so plesali že davno nad posteljo Jožefa Desetnika, ko se je ta prebudil iz trdega, a teškega spanja. Rdeče oči so gledale zamišljeno izpod zelene odeje, in zabuhli obraz se je kopal v ponočni vročini. Počasi je obračal teške ude in stegal sključeni život pod zastarelo odejo. Teško je zasopel in še težje vzdihnil:

„O, ta matura!“

Prejšnji dan je delal zrelostni izpit. A ponesrečilo se mu je: v dveh predmetih so ga odložili za celo leto. Osmo šolo je dovršil, a mature ni napravil. Proklinjal je svoje profesorje v dno pekla in sklenil, da mature ne dela več.

Da si ohladi svoj padec, gre z drugimi maturanti v gostilno. Od tam pride pozno v noč domov — a kako, niti sam ni vedel. Domišljal si je kako je bilo, a ni se mogel domisliti. Vinski duhovi so mu bili razgrelili možgane, da naposled ni vedel, kaj dela? Prijatelji so ga spremili domov in položili v posteljo.

— Naj ima svoje veselje — ta revež! so ga pomilovali — — —

In zdaj se je prebudil. Na stotine misli se mu je podilo po glavi, po teški glavi. Žeja ga je trla in oziral se je po sobi —

Strastno poseže po vrču, ki je stal poleg postelje na stolu, in srče vodo v dolgih potegih.

„Aaa! Kako dobra je voda, a samo včasih!“

Pa se sklone in potegne k sebi hlače, ki so visele na končnici. Posega v levi žep, posega v desni žep, a niti beliča ni bilo notri...

„Ah suša, vsestranska suša! Ni je petice, da bi šel na golaš in sifon!“

In še potegne iz vrča. Pa zopet zaspi.

Sanjal je lepše sanje. V groznih mukah se mu prikaže — izvoljena devica in ga tolaži in pomiluje.

II.

Jožef Desetnik je kot šestošolec poučeval v neki slovenski družini. Kot tak se je seznanil z več deklicami, ki so zahajale v hišo njegovega učenca. Kot takega so ga tudi vabili na izlete. Kot tak je tudi pohajal v „Čitalnico“ na plese.

In tedaj je zaplavala žareča kresnica nad njegovim srcem. Zaiskrela je, se vnela, in Desetniku je srce plavalo v cvetju goreče ljubezni...

Seznanil se je na plesu s hčerjo poslovodja v tovarni za lončevino. Mlada, drobna, živa in lepa Ninica je bila raztegnila svoja jadra in srčno zajadrjala čez široko in globoko morje življenja. Kar nič se ni obotavljala, odpreti Jožetu svoje kipeče srce, in Desetnik je brezskrbno sedel na ladjico, ki jo je krmila nežna roka. Otročji pozdravi začetne ljubezni so se razvijali jadrno ter se preobrnili v strastno pisana ljubavna pisma. Primerjal je trdnost svoje ljubezni z vsemi gorami, kar jih je zapomnil iz zemljepisa, obetal je zvestobo čez vse doline domače dežele in tja doli v črni grob. Ninica pa je sipala z botaniko v roki vse spomladne cvetke na beli popir in zagotavljala s srčno krvjo — bila je bledica — gorečo in nepozabno ljubezen. In ni ga bilo, da bi zajezil vodo, ki je drla nebrzdana čez prod in čez polje...

Jože Desetnik je bil zaverovan, tako zaverovan, da ni videl, da ni slišal... Dan je podajal roke noči in noč je segala v roke dnevu — a noč in dan sta Desetniku mamila hladni razum in grela kipeče srce... Razum bi bil Jožetu povedal, da je Ninin temperament povse nasproten njegovemu. Razum bi bil Jožetu oči odprl, da je uresničenje te ljubezni še silno dolga povest... Razum mu je dokazoval, da raste njegova ljubezen v aritmetični progresiji, veselje do učenja pa v geometrični. Ali Jože je bil gluh,

je bil slep — kadar mu je šlo za njegovo Ninico. Nazadoval je v šoli in komaj je prišel v osmo.

Večkratni opomini so ga sicer zbudili toliko, da je izdelal tudi osmo šolo. Toda mature ni prestal — in zdaj ne ve, kam bi se obrnil?

Že se je oglašala v njem huda vest, že je zapihal mrzel veter v njegovem vročem srcu, da je zahrepenel, ohladiti svojo vročino ter srce podrediti razumu. Pa ni šlo. Tisti mili pogled Ninin — pa se je vse pokazilo... Proklinjal je včasih na tihem mrežo, v katero se je bil ujel in želel si je nazaj brezskrbnih uric — pa ženski obraz ga je potisnil nazaj v razprto mrežo. Že je hotel hipoma in siloma raztrgati nespametno zvezo — pa Ninica ga je znala z železno besedo prikleniti na mukotrpni stolec.

Kako rad bi bil potožil komu svoje nezadovoljno stanje, pa ni mogel. Vsi tovariši so ga zavidali, češ da je srečen v ljubezni! Kaka ironija!

In vendar bi bil zamenjal z vsakomer.

In zdaj še ta polom pri zrelostnem izpitu! Že se je veselil, da odrine na Dunaj in da se vsaj nekoliko oprosti železnih vezij, ki so ga priklenile na neizprosno ljubljenko!

In vendar! Železna volja je bila v njenih prsih. A kakor hitro se je Jože vdal, je izlila potoke ljubeznivosti na njegovo razdejano srce. In tedaj je zopet vzkipela stara strast.

Vse bi bilo, vse — a volje, močne, odločne volje je Jože pogrešal. In Ninica je to dobro vedela. Zato ga je vodila z jekleno voljo, kadar je omahoval.

Hladno je sprejela njegovo novico, da ni napravil zrelostnega izpita. Niti besedice ukora ni bilo v njenem odgovoru:

„Nič ne maraj, Jože! Živi se tudi brez mature. Ljubezen prestavlja gore“ — —

In Jože ni spoznal v Nininih besedah njene slabosti. Ni umel porabiti prilike, da preloži potok v novo strugo. Še dobro mu je dela dekličja tolažba in vesel je bil, da ga ima kdo tolažiti. Samota je poganjala lenobo in lenoba je čimdalje bolj budila strast...

Ni se odločil, da bi ponavljal osmo šolo. Ni mislil na to, da bi privatno študiral in se leto osorej zglasil k zrelostnemu izpitu.

„Dovolj bodi študij! Zakaj bi še trgal hlače po šolah, ko že lahko kruh služim!“

Tako je sklenil Jože Desetnik, in advokat dr. Sever ga je sprejel v svojo pisarno.

III.

Jožef Desetnik je bil zadovoljen s svojo službo. Vesel je bil, da je služil trideset goldinarjev na mesec. Saj se mu ni še nikoli tako godilo, odkar je padel v ta božji svet. Čez dan je pridno delal, zvečer pa je hitel v gostilno, da požene svoj goldinarček. Ob nedeljah je obiskaval Ninico in zdaj ne več na skrivnem. Poslovodju Lešniku sicer ni bilo po volji, da se je Desetnik zadovoljil s službo navadnega pisarja in upal je, da Jože napravi ob letu zrelostni izpit. Ali leto je minilo, in diurnistu se ni niti sanjalo o maturi. Pometal je vse šolske knjige v vodo in sklenil, da ne prestopi več šolskega praga. Vendar Lešnik ni branil hčerki znanja ž njim. Zadovoljen je bil, da Ninico odda, zakaj imel je še štiri mlajše hčere in tri dečke.

Hitro so potekali dnevi diurnistu Desetniku. Advokat je umel dobro izrabiti njegove moči. Sčasoma pa je jel Jože venderle previdevati, da tako ne more živeti vse življenje in da je pri najmanjši bolezni ali nesreči lahko največji revež. Ni bil ravno zapravljiv, zmerno je živel. Dà, skrbno je računal, da je mogel svoji izvoljenki kupiti kako obleko. In Ninica je vedno bolj pritiskala nanj. Za vsak krajcar ji je moral povedati, kam ga je dejal, in še ni bila zadovoljna, ako ji je koncem meseca prinesel celih dvajset goldinarjev za hrano, ki jo je imel pri Lešnikovih. Stanoval pa je v majhni, podstrešni sobi za pet goldinarjev na mesec.

In spet je Jože Desetnik začel premišljevati svojo usodo. Spoznal je, da je boren diurnistov kruh, in groza ga je bilo, pomisliti, kaj bo, ako tudi Ninico vzame pod svojo streho.

In vendar je bil skrajni čas, misliti na to. Lešnik mu je rekel, da mora biti poroka še pred novim letom. Ako ne, da so mu vrata v njegovo hišo zaprta.

Kako je Jožetu plulo srce! Kako bi bil takrat lahko odgovoril odločno besedo! Pa ni mogel. In tisti pogled Niničin — Jožeta je vselej podrl na tla.

Prijatelji so mu prigovarjali, naj zahteva večjo plačo. In Desetnik je čutil, da pusti pri advokatu vse svoje najboljše moči. Ali kam naj se obrne, ako mu pa dr. Sever odpove službo?

Kar izve iz časnikov, da dr. Račun na Dolenjskem išče solicitorja. Brž mu piše. „Plača po dogovoru“ — je stalo v časniku. In Desetnik se je pogodil z doktorjem za petdeset goldinarjev mesečne plače.

Drugi mesec se je že preselil na Dolenjsko. Z novimi močmi se je posvetil svojemu novemu poslu, in dr. Račun je bil kmalu ž njim povse zadovoljen. Desetniku so se obetali boljši časi, in pisal je svoji Ninici nebeško-lepa pisemca. Dasi ni omaroval v zvestobi, mu je vendar izpremembra kraja in zraka in družbe dobro dela in ves se je pomladil. Čutil je v sebi večjo samostojnost, čutil, da ima več spoštovanja do sebe, in z nekakim ponosom je pisal Lešniku, da v dveh mesecih naj se le pripravijo na poročni dan.

Pa dnevi pričakovanja so se vendarle raztegnili, in ko je listopad metal listje raz drevje, so pisali Desetniku iz Ljubljane, da se mora poroka odložiti do spomladi. Pri Lešnikovih so namreč vsak čas pričakovali prezgodnjega „veselega“ dogodka...

Desetniku se je lice potemnilo. Sramež mu je zapiral besedo in iskreno je obžaloval, da je bil tako lahkomišljen. Vesel je bil pa vendar-le, da se je še o pravem času odtegnil mestu nesreče in pogube. Z novimi silami mu je vrel na dan trdni sklep, da hoče vse popraviti in začeti prej ko mogoče redno in čedno življenje.

Ko pa je kobiljekar zapel v bližnjem gozdiču svojo spomladno pesem, tedaj je peljal Jože Desetnik Ninico pred oltar.

„Dom in Svet“ 1901, št. 9

IV.

Skromno življenje — za petdeset goldinarjev, skromno življenje — petdeset goldinarjev za tri ali štiri ljudi! Skromno življenje — za petdeset goldinarjev na mesec v mestu in pri gosposkih ljudeh! Skromno, ali vendar zadovoljno, ako vlada ljubezen in mir v hiši.

Ali tega v Desetnikovi družini ni bilo. Že prve tedne je bilo vse nekako hladno. Le mali deček se je nepristranski smejal očetu in materi. A čez nekaj tednov pa je tudi otrok pokazal, da ne mara za očeta. Mati ga je tako naučila...

In to je Desetnika najbolj žalilo.

Moj otrok, pa se skriva pred mano in zajoče, ko ga pogledam!

To je očeta bolelo. A potrpel je.

Ali Nina, ah, ta Nina! Zdaj je še-le pokazala, kaj zna. Oblastno je nastopala in Jože je bil bolj vesel v pisarni kakor v domačem krogu. Vselej je s trepetajočim srcem odprl duri, ker je vedel, da ima Nina že nekaj pripravljenih zanj. Jože ni znal prav stopiti, ni znal prav jesti, ni znal prav računati, ni znal prav niti — spati. Vsako besedo mu je prerekla, vsako stopinjo mu je preklela, vsak dihljej mu je zagrenila.

„Kje si hodil, ker je že četrť čez poldne?“

In Jože se je pohlevno izgovarjal.

„Kam si dejal dva goldinarja od tega meseca? Tu je le 48 goldinarjev!“

In Jože je pohlevno povedal, da jih je dal za udnino kot čitalnični ud.

„Nikdar več se nimaš upisati v čitalnico!“

Drugič je spet nekaj dvojč vrnil tovarišu, ki mu jih je posodil — za reveže...

„Mi smo sami reveži!“ odvrne osorno žena.

Nekega dne se je pomudil v gostilni. Prijatelj ga je obiskal, in izpil je ž njim par meric vina.

„No, lepa reč to! Doma stradamo, ti pa popivaš po gostilnah. Le čak — danes pojdeš spat brez večerje!“

Tako je Nina strahovala svojega soproga. In Jože je bil čudovito pohleven. Molče je odšel spat brez večerje.

Ali Desetnikove potrpežljivosti je bilo vendar-le konec. Njegovi tovariši so vedeli dobro, kako ga ima soproga v strahu, in so se norčevali iz njega. To ga je bolelo hujše kakor sprogina zadirljivost. Že se je vnel v njem notranji duševni boj in čakal je le prilike, da pokaže, kdo je gospodar v družini.

Nekega dne se je mudil dalje časa po svojem poslu na deželi. Ko se vrne zvečer v mesto, ni šel naravnost domov, da se opraviči svoji soprogi, ampak je zavil v gostilno. Tam je našel prijateljsko družbo, in ker je bil truden od dela in pota, se ga je rujno vince kmalu prijelo. Bil je dobre volje in razvezal se mu je jezik.

Kar mu zašepeče natakara na uho, da ga čaka soproga v veži.

„Naj pride semkaj!“ srčno odgovori solitator.

In Nina je stopila v pivsko sobo. Toda ni pozdravila svojega soproga prijazno, ampak kričala je nad njim kakor vpije desetnik nad ubogim rekrutom. Gostje so se spogledavali ter klicali krčmarja.

Nina pa je le kričala in obdelavala soproga s priimki, ki niso delali časti ne Jožetu ne nji.

Tu pristopi krčmar ter jo prijazno nagovori:

„Gospa! Tu ni kraj za prepir. Kar imate soprogu povedati, povejte mu doma. Jaz nimam pivnice samo za vaju!“

Nina je tudi krčmarju zbadljivo odgovorila. Ali gospod Desetnik je vzel svoj klobuk in odhitel iz gostilne.

Pa ni šel domov. Stopal je hitro vunkaj iz mesta in obupne misli so mu rojile po glavi. Toda premagala je njegova čudovita pohlevnost in vrnil se je v mesto.

Bilo je že pozno, ko je stopil v gostilno. Poprašal je za prenočišče in spal je v gostilni. Sklenil je, da ne gre več domov, dokler ga soproga ne pride ponižno prosit.

V.

Nina ni spala tisto noč. Za trdno je mislila, da se sprog povrne. Toda ni ga bilo. Ni si mogla misliti, da bi njen Jože kaj

takega napravil. In sklepala je, da ga drugi ščujejo. Vsake vrste misli so ji rojile po glavi in po svojih prijateljicah je izvedela to in ono. — Toda Jožeta tudi drugi večer ni bilo.

Pa Nina ga ni šla iskat. Še vedno je bila uverjena, da se Jože poniža in da jo pride prosit odpuščanja.

In tako so minili dnevi — minili celo tedni. Pa Jožeta le ni bilo.

Nina je znala denarje hraniti. In zato radi denarne stiske ni prišla kmalu v zadrego. Celo norčevala se je iz svojega soproga in njemu na kljub je začela iskati moške družbe.

Celo v gostilne je zahajala. Bilo je že javno pohujšanje.

Pa Jože je ostal pri svojem sklepu. Ves njegov temperament se je predrugačil. Veselo je začel živeti in vsak večer je pozno v noč s težko glavo stopal v prvo nadstropje k počitku.

Tudi v pisarni ni bil več oni molčeči in pridni Desetnik. Dostikrat je prišel z močnim mačkom pozno v pisarno, in dr. Račun ni bil več tako zadovoljen ž njim.

Nekega dne je solitator zamudil važno razpravo pri okrajnem sodišču. Bil je kontumaciran.

Dr. Račun ga je ostro prijel radi tega. Pa Desetniku so še vinski duhovi udarjali na možgane in osorno je odgovarjal svojemu šefu.

Šef pa je bil kratkih besedi. Odpovedal mu je službo.

In Desetnik je pri tej priči pograbil svoj klobuk, zahteval račun, in šef ga je izplačal.

Jože Desetnik je bil brez službe.

VI.

Brez slovesa je Desetnik zapustil mesto in odšel po svetu.

Bila je dolga in mučna pot. Dokler je imel kaj cvenka v žepu, je še šlo. Ko pa so mu pošli zadnji denarci, je začel stradati in prosjačiti.

Napotil se je na Štajersko.

V Celju je dobil neko službo v pisarni nemškega advokata. A ni bila zanj ta služba, in odšel je dalje proti Nemškemu Gradcu.

In tedaj so se začeli zanj bridki časi.

Bila je zima, mrzla zima. Sneg je ležal po zemlji in božični prazniki so se bližali.

Jože Desetnik je prenočeval pri kmetih. Raztrgan in izstradan se je potikal po graški okolici.

Bilo je o sv. Treh kraljih. Desetnik je izpil kozarček žgane pijače v gostilni in odšel dalje. Pa ni dolgo hodil. Glad in mraz sta mu prihajala v noge, da je jel pešati. Daleč naokoli ni bilo nobene hiše. Obupan stopa dalje počasnih korakov... Pa noge ga ne nesó več. Krene v stran v bližnji gozdiček in tamkaj sede pod star hrast ter kmalu zadremlje.

Zaspal je, trdo zaspal. Zveženj je dejal pod glavo in tesno se je zavil v tanko suknjo. Raztrgani podplatje so gledali tja v beli svet, in ob koncih črevljev so se videle boste noge.

Jože je le spal. Ko pa se prebudi v sredi temne noči, začuti, da so noge ostrpnele. Hoče vstati, a ne more. Noge niso hotele služiti. Ozebel je na obeh stopalih tako, da se ni mogel geniti...

Bolečine so se zbujele in Jožetu je prihajalo tesno okrog srca. Sam, tako sam, v sredi temne noči, po zimi, v gozdu! Kaj drugega naj pričakuje kakor — smrti? Mrzel pot mu oblije čelo in mučne misli mu roje po glavi. Kes se mu zbudi v srcu, in vse življenje se razgrne pred njegovimi očmi... Hudi duhovi so oblegali njegovo dušo, in vest mu je slikala grozne pošasti pred oči. Tresel se je kakor šiba na vodi in začel je moliti. Molil je tako, kakor že ne izza mladih let in zaupno je prosil božje pomoči...

Pa spet ga premaga zaspanec. Napol bdeč, napol speč je sanjal grozne sanje...

Kar nekdo zakliče tam od ceste sem... Jože hitro odpre oči in nastavlja ušesa. Neznani človek se oglašá vedno bliže. Bil je neki kmet, ki je poganjal svoja volička. Šel je v gozd po drv.

„Kaj delate tu, človek božji?“

„Ozebel sem v noge tako, da ne morem nikamor“, odgovori Desetnik z razveseljenim obrazom.

„In kam ste namenjeni?“

„V Gradec. Usmilite se me in me pripravite pod streho.“

In kmet poseka par bukev, pa jih naloži na voz. Na bukve pa položi neznanega popotnika.

Peljal ga je na svoj dom, in žena mu je stregla. Več dni je ležal Jože Desetnik pri kmetu, a noge se mu niso zboljšale toliko, da bi mogel vstati in hoditi.

Zato ga kmet naloži na svoj voziček in ga popelje v Gradec — v bolnico.

VII.

Desetnik je bil v bolnici usmiljenih bratov. Užival je toplo postrežbo, a bolečine je prestal neznanske. Zdravnik ga je ogledal in izjavil, da se morajo prsti na nogah odrezati; drugače ni upanja na ozdravljenje.

Desetnik je dovolil. In pri popolni zavednosti njegovi so mu odrezali vseh deset prstov do drugega členka.

Grozovite so bile bolečine, a zdravnik je čez par dni izjavil, da bode treba še rezati.

Desetnik se je spravil z Bogom in trpel voljno. Božja tolažba mu je bila edina zavetnica.

Čez pet dni so ga omotili, porezali ostanke prstov in mu izrezali tudi iz srednje leve noge tri kosti za četrtem in petim prstom.

In zdaj še-le mu je dal zdravnik upanje, da ozdravi.

Zvijal se je na postelji, kričal in klical vse svetnike na pomoč. In to je trpelo več dni... Počasi so se mu noge jele celiti, in naposled je izvedel, da so mu namesto kosti vtaknili v stopala nekaj drugega.

Plašno je gledal Jože Desetnik okrog sebe. Bil je v kapelni dvorani. Postelja pri postelji se je vrstila ob stenah. Bolniki vsake vrste in starosti so ječali na posteljah. To je bilo Desetniku v tolažbo, da ni sam.

Pa dnevi so bili le dolgi. In Desetnik je veliko premišljeval. Skesanega srca je prejemal sv. zakramente in obetal poboljšanje. Tudi svoji ženi je pisal genljivo pismo... Pa odgovora ni prejel.

Okrog velike noči je Desetnik zapustil bolnico. Posebne vrste črevlje so mu nateknili na noge, in prijatelji, do katerih se je obrnil, so mu doposlali toliko denarja, da se je odpeljal z vlakom na Dunaj — službe iskat.

VIII.

Jože Desetnik je dobil službo pri nekem advokatu. Kakor hitro se je ustanovil, je spet pisal svoji ženi na Dolenjsko pristrčno pismo in jo vabil, naj pride za njim.

Pisal je pa tudi pismo do Lešnika, njegovega očeta.

In tedaj je Jože prejel odgovor iz Ljubljane.

Jožefu Desetniku,
odvetniškemu uradniku
na Dunaju.

Naznanja se vam, da ste po sodni razpravi z dne 20. marca 189.... dolžni za vzgojo svojega otroka prispevati njegovi vzgojiteljici Nini Lešnik 30 goldinarjev na mesec.

Okr. sodišče v....

To je bil finale —

In Jože Desetnik še vedno pošilja mesečno vsoto za svojega sina.

O šahovi igri.

Sestavil E. I.

(Konec.)

Po Stautonovem prizadevanju se je vršil l. 1851. prvi „mejnarodni šahovski kongres“ ali „turnir“ v Londonu, kjer je dobil prvo darilo Nemec profesor A. Anderssen. Ta je ostal dolgo časa na glasu kot eden najmočnejših igravcev in je dobil zopet prvo darilo leta 1862. na drugem mejnarodnem šahovskem turnirju v Londonu in l. 1870. na kongresu v Baden-Badenu.

V istem času je živel največji šahovski umetnik vseh časov, katerega še dandanes ni prekosil v duhovitosti noben drug mojster, Amerikanec Paul Morphy (roj. 1837). Ta je že kot dvanajstleten deček zbujal občudovanje s svojo igro. Pozneje je premagal vse prve domače mojstre in prišedši v Evropo vse najboljše evropske igravce, med drugimi tudi prvega takratnega matadorja, Anderssena, s katerim se je meril v posebnem dvoboju, „matchu“ (mėč); izmed enajst igranih partij jih je dobil sedem, izgubil dve, dve pa sta bili remis. Po teh svojih triumfih, ki jih je

dosegel v Starem in Novem svetu, se je radi bolehnosti kmalu odtegnil šahovskemu življenju in živel v New-Orleansu kot odvetnik.

Turnirje prirejajo od onega časa vedno bolj pogostoma, krajevne in mejnarodne, večje in manjše. Izmed največjih naj omenimo le nekatere: na Dunaju l. 1873. (prvo darilo je dobil Avstrijec Steinitz, ki je ostal dolgo časa „champion of the world“), v Parizu l. 1878. (prvo darilo Nemec Zukertort), v Berolinu l. 1881. (zmagovavec Anglež Blackburne), na Dunaju zopet l. 1882. (kjer sta zmago dobila Steinitz in Rus Vinaver), v New-Yorku l. 1889. (Rus Čigorin in Dunajčan Weis), v Manchesteru 1890, v Dresdenu 1892, v Hastingsu na Angleškem 1895, lansko leto v Parizu, in letos v Monte Carlu (zmagovavec Rus Janovski). Sedaj ne mine leto, da se ne bi vršil vsaj en večji turnir; vse polno pa je po raznih deželah manjših; lanskega leta se jih je vršilo vseh skupaj, kolikor je nam znano, skoraj do sto.

Da čitatelj nekoliko bolj spozna razmere in življenje na šahovskem turnirju, imena in moč sedaj živečih mojstrov šaha, opišimo malo natančneje „veliki mejnarodni šahovski turnir l. 1900 v Parizu.“

Turnir je priredil o priliki lanske svetovne razstave v Parizu tamošnji šahovski klub „Grand cercle des échecs“. Prvo darilo je bila dragocena od predsednika republike darovana sèvres-vaza in 5000 frankov v zlatu. Tri druge enake vaze in vsote po 2500, 2000, 1500 frankov so bila drugo, tretje in četrto darilo. Peto je znašalo 1500 frankov in šesto 1000. Poleg teh sta bili dve darili po 500 in 300 frankov za najlepši partiji celega turnirja. Udeležili so se tekmovanja sledeči mojstri: S Francoskega Didier in Rosen (oba manjše spretnosti); iz Amerike: Mason, Marshall, Pillsbury, Shovalter;

z Angleškega: Burn, Mortimer; z Avstrije: Brody, Maroczy, Marco, Schlechter; iz Mehike: Sterling; iz Nemčije: Lasker, Mises; z Ruskega: Čigorin, Janovski. Število urednikov je bilo izprva določeno na 20, katero se je pa skrčilo iz raznih vzrokov na 17.

Vsak igravec je moral igrati z vsakim drugim po eno partijo. Če je bila ta neodločena, se ni štela v končni rezultat, ampak se je morala ponoviti; šele izid druge je prišel pri štetju v pošte. Dobljena partija šteje 1, izgubljena 0, neodločena $\frac{1}{2}$. Igralo se je štirikrat na teden: v ponedeljek, torek, četrtek in petek, od 2–7 popoldne, in 9–12 ponoči. Za vsako uro je bilo določenih dvajset potez. Turnir se je začel 17. vel. travna in končal 20. rožnika; trajal je skoraj pet tednov. Naslednja tabela nam kaže končni rezultat turnirja, kakor se navadno šteje.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	Dobil skupaj
	Brody	Burn	Didier	Čigorin	Janovski	Lasker	Marco	Maroczy	Marshall	Mason	Mises	Mortimer	Pillsbury	Rosen	Schlechter	Shovalter	Sterling	
1. Brody	—	0	1	0	0	0	0	r0	r0	0	0	1	0	r1	r0	0	1	4
2. Burn	1	—	1	r0	1	0	r0	1	0	r1	1	1	1	1	1	0	1	11
3. Didier	0	0	—	0	0	0	0	0	0	r0	0	0	0	r0	0	0	1	1
4. Čigorin	1	r1	1	0	1	r $\frac{1}{2}$	1	r $\frac{1}{2}$	r $\frac{1}{2}$	1	0	1	0	1	0	0	1	10 $\frac{1}{2}$
5. Janovski	1	0	1	r $\frac{1}{2}$	—	0	1	0	1	r1	0	1	0	1	0	1	1	9
6. Lasker	1	1	1	0	1	—	r1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	14 $\frac{1}{2}$
7. Marco	1	r1	1	r $\frac{1}{2}$	0	r0	—	0	0	1	1	1	0	1	1	1	1	10
8. Maroczy	r1	0	1	r $\frac{1}{2}$	1	0	1	—	1	1	1	1	0	r1	r $\frac{1}{2}$	1	1	12
9. Marshall	r1	1	1	0	0	1	1	0	—	1	1	r1	1	1	r $\frac{1}{2}$	0	1	12
10. Mason	1	r0	r1	1	r0	0	0	0	0	—	r0	r1	0	r0	0	r $\frac{1}{2}$	1	4 $\frac{1}{2}$
11. Mises	1	0	1	0	1	0	0	0	0	r1	—	—	r0	1	r1	1	r1	10
12. Mortimer	0	0	1	1	0	0	0	0	0	r0	r0	1	0	1	0	0	0	2
13. Pillsbury	1	0	1	0	1	0	1	1	0	1	r1	0	—	1	1	r $\frac{1}{2}$	1	12 $\frac{1}{2}$
14. Rosen	r0	0	r1	1	0	0	0	r0	0	r1	0	1	0	—	0	0	r1	3
15. Schlechter	r1	0	1	1	1	0	0	r $\frac{1}{2}$	r $\frac{1}{2}$	1	r0	1	0	1	—	r1	1	10
16. Shovalter	1	1	1	0	0	0	0	0	1	r $\frac{1}{2}$	0	1	r $\frac{1}{2}$	1	r0	—	1	9
17. Sterling	0	0	0	—	0	0	0	0	0	0	r0	1	0	r0	0	0	—	1

Potemtakem je dobil prvo darilo dr. E. Lasker s 14 $\frac{1}{2}$ dobljenimi partijami; drugo njegov konkurent H. N. Pillsbury z 12 $\frac{1}{2}$; tretje in četrto sta delila G. Maroczy in Marshall z 12; peto A. Burn z 11; šesto M. Čigorin z 10 $\frac{1}{2}$; sedmo in osmo skupaj G. Marco in I. Mises. Prvo darilo za naj-

lepšo partijo je dobil I. Mises za svojo partijo z Janovski-jem, drugo pa M. Čigorin za partijo z Mortimerom.

Pariškega turnirja se niso udeležili vsi ali večina živečih mojstrov; več jih je bilo službeno ali drugače zadržanih; mnogo jih ni prišlo zaradi svojega zdravja, ker sodelo-

vanje pri tako velikem turnirju zahteva telesnih in duševnih naporov, katerim ni vsakdo kos.

Izmed drugih šahovskih mojstrov naj omenimo še sledeče najznamenitejše. Rusi: Alapin, Seyboth, Šiffers, Vinaver; Angleži: šahovska veterana Blackburne in Bird, I. Gunsberg; Nemci: zdravnik dr. Tarrasch (eden izmed najboljših igravcev), v. Scheve, v. Schalopp, Walbrodt; Avstrijci: Albin, profesor politehnike v Gradcu, I. Berger, ki je tudi znan skladatelj problemov; Italijan Reggio, in še mnogo drugih.

Med šahovskimi igravci se prirejajo tudi dvoboji, imenovani 'matchi' (izgovori: mčč). V tacih slučajih se gre za denar, za stavo ali za slavo prvega igravca na svetu. Pred nekaj leti so bili taki boji med najboljšimi takratnimi mojstri Steinitzem na eni, in Zukertortom in Čigorinom na drugi strani. Steinitz je premagal najprvo Zukertorta, in za nekoliko časa tudi Čigorina in dobil naslov 'Champion of the world'. Omenjeni matchi so jako znameniti in njih prireditelvi kaže, kako živo se zanimajo za igro v nekaterih deželah. Match med Steinitzem in Čigorinom se je vršil v Havani na otoku Kubi l. 1889. Tamošnji šahovski klub je povabil obadva mojstra, naj se prideta kosat v Havano. Obema je plačal potne stroške, Steinitzu iz New-Yorka, Čigorinu iz St. Peterburga; in poleg tega sta imela za časa matcha vse prosto. Za vsako igrano partijo so vrh tega plačali zmagovavcu 100 mark, podleglemu 50 mark, in za neodločene partije vsakemu po 50 mark. Matadorja sta morala vložiti po 600 dolarjev, katera svota bi pripadla onemu, ki zmaga. Zmagovavec pa bi bil oni, ki bi dobil od dvajset partij večino. Igralo se je štirikrat na teden; po preteku petih tednov je Steinitz ob končani 17. partiji imel deset dobljenih in je torej zmagal; Čigorin jih je vdobil šest, ena je bila neodločena.

Podobnih matchov se vrši vedno več; ne samo med posameznimi mojstri, tudi šahovski klubi raznih mest in dežel tekmujejo med seboj. Taki boji so se bili n. pr. med Parizom in St. Peterburgom, med Parizom in

Dunajem, med Dunajem in St. Peterburgom in med drugimi manjšimi mesti; na Angleškem se vrše vsako leto matchi med univerzami v Cambridge-u in Oxfordu, med obema skupaj in severo-amerikanskimi univerzami (Zed. drž.), med Anglijo in Zedinjenimi državami. Kdor trikrat zapored match dobi, postane lastnik dragocenega srebrnega pokala, katerega je daroval Sir G. Newness. Boji se vrše na različen način, ali potom pošte, (korespondenčni turnirji in matchi) ali — sedaj večina običajno — telegrafično, med Anglijo in Ameriko po kabelu, in telefonično!

Šaholjubi v mestih in večjih krajih sploh so ustanovili šahovska društva ali klube. Njih namen je seznaniti med seboj igravce istega bivališča, da gojijo med seboj kraljevo igro, se v njej vežbajo, jo študirajo, diskutirajo igrane partije; v ta namen naročajo šahovske časopise in knjige, katerih radi visoke cene posameznik ne bi mogel v večji, potrebni množini si naročiti. V Avstriji še ni posebno mnogo šahovskih klubov; vseh skupaj kakih dvajset. Na Ruskem, Nemškem, v Angliji in Ameriki, kjer je društveno življenje v veliki meri razvito, se nahajajo v vsakem večjem mestu.

V klubih prirejajo šahovski mojstri, kadar pridejo tja slučajno ali na povabilo, jako radi takozvane simultanne partije, t. j. da igrajo naenkrat z več igravci več partij, zelo velikokrat celo na pamet, ne da bi imeli pred seboj deske in ne da bi si zaznamovali poteze. V St. Peterburgu je n. pr. preteklo zimo igral Janovski v enem tamošnjih klubov 30 partij naenkrat z jako izvrstnimi domačimi igravci; dobil jih 20, izgubil 6, in 4 naredil remis; Lasker jih je igral v nekem londonskem klubu 25 z najboljšimi angleškimi igravci (izvzemši svetovne mojstre); dobil jih je 14, izgubil 7, 4 so bile remis. V Berolinu pa je igral Walbrodt 60 partij naenkrat z izrednim uspehom; tekom petih ur je dobil 49 partij, izgubil samo 3, 8 je bilo neodločenih. Lasker je pred nekaj meseci igral na Dunaju pet partij naenkrat na pamet, istočasno pa še tarok! V igranju brez deske, na pamet, se odlikuje pred vsemi Amerikanec

Pillsbury, ki je letos igral že nekoliko sto partij na pamet, in to vedno več skupaj, po 10, 12, 16 in 20, enkrat celo 25 !! partij šaha z močnimi igravci, katere je večinoma vse premagal. Kako čudovit spomin mora imeti, naj cenjeni bravec sodi še po tem, da je dostikrat napovedal mat naprej v več potezah, enkrat celo v 6!!

Šahovsko življenje je, kakor vidimo, povsod zelo razvito, in mnogo se žrtvuje v igrine namene. Gotovo se to ne bi vršilo v tolikem obsegu, v takej meri, če bi bila naša igra navadna igra. Toda že vsestransko zanimanje zanjo od najstarejših časov pa do danes, ki ni nikdar opešalo, marveč se vedno bolj razširjalo, nam svedoči, da je po pravici „kraljeva igra“ imenovana šahova igra nekaj nad navadne igre visoko vzvišene, neka posebna umetnost. V teh vrsticah smo hoteli to trditev dokazati cenjenim čitateljem, katerim je večinoma šah bržkone malo znan, ter smo jim v dokaz podali prav na kratko način igranja, zgodovino igre in vsestransko živo zanimanje zanjo drugod. Če bodo te vrstice zbudile v cenjenih bravcih vsaj željo seznaniti se s to igro, bo njih namen dosežen.

H koncu naj omenimo še nekaterih šahovskih znamenitosti, ki bodo vsakogar zanimale

O posebnih slavnostnih prilikah so tu intam igrali šah z živimi figurami. Tako n. pr. za časa razstave v Pragi pred nekaj leti. Žalibog nam manjkajo nekatere podrobnosti, da bi popolno in natančno popisali to zanimivo igro. Zato poročamo o drugi partiji, katero sta pred leti (1879) igrala v New-Yorku svetovno-znana mojstra kapitan Mackenzie in Delmar z živimi figurami v dvorani manchattanskega šahovskega kluba.

Šahova deska je bila velikansko, rdeče obrobjeno pregrinjalo, razdeljeno na 64 belih in črnih polj, katerih vsaka je merila štiri kvadratne črevlje. Kralji so nastopili v kostumu Karola Velikega, eden z zlato, drugi s srebrno krono na glavi; njihova obleka je bila dragocena in z dragimi kameni posuta. Kraljici sta bili oblečeni v zgodovinsko nošo,

krasni dijademi so jima blesteli na glavi, in vsaki je stregel mlad plemič (paž). Skakače (angl.: knight = vitez) so predstavljali vitezi v sijajni bojni opravi, tekače (angl.: bishop = škof) pa svečeniki v dragocenih ornatih. Na poljih pešcev je stalo šestnajst mladih dam, polovica oblečenih modro, polovica rdeče.

Nekaj družega zanimivega je „šahovska“ vas Ströbeck (okraj Magdeburg) na Nemškem, broječa okoli 1300 duš. Vsi stanovalci te vasi brez izjeme, stari in mladi, možki in ženske, znajo dobro igrati šah. Ta čudna navada je že več stoletij stara in se tekom časa ni izpremenila. To je tudi vzrok, da je način igranja nekoliko drugačen od danes veljavnega; vendar jih tudi mnogo zná igrati na sedaj običajen način. Še sedaj kažejo neki šahovski turen, kateri je po tradiciji v zvezi z vpeljavo šahovskega življenja v vasi, in pa šahovo desko s figurami, katero je l. 1645. podaril občini veliki knez Friderik Viljem Brandenburški. O priliki kronanja pruskih kraljev prinese deputacija iz te vasi kralju v darilo srebrno šahovo desko s figurami. — V vsaki hiši, v vsaki družini imajo po več šahovih desk in figur in stariši med drugim posebno skrbé za to, da se otroci kmalu in dobro priučé igri. O Veliki noči in o Binkošti vsakega leta se vršé med šolskimi otroci, učenci in učenkami, pod nadzorstvom učiteljstva šahovski turnirji. Igrajo vselej po trikrat. Pare, ki igrajo vedno med seboj, določi žreb. Oni dečki in deklice, ki so v vseh treh slučajih ostali nepremagani, dobé v darilo šahove deske in figure, katere občina na svoje stroške vsako leto v ta namen radevolje daruje.

Koncem 18. stoletja je vitez pl. Kempelen, dvorni svetnik takratne ogrsko-sedmograške dvorne pisarne in slovit mehanik, izumil stroj, ki je igral šah in zbujal splošno občudovanje. Stroj je imel obliko človeka in je bil opravljen kakor Turek. Ta je sedel za mizo, na nji šahova deska in figure, in je igral z vsakim, kdor je hotel. Igral je pa tako dobro, da se je le prav redko prigodilo, da bi katero igro izgubil. Izumitelj je med

igro stal poleg mize ali pa je gledal venomer na omarico, ki je stala na oddaljeni mizi. Rad je kazal tudi notranjost avtomata; tu je bilo polno koles, vzvodov in vzmetov in podobnih, pri strojih navadnih reči. Ker Kempelen vsled radovednosti ljudi ni imel miru niti po dnevi niti po noči, je raztrosil vest, da se je stroj polomil in da ne igra več šaha. Vsled tega so ga kmalu pozabili, in šele čez dalje časa je zopet na novo zaslovel, ko ga je na željo cesarja Jožefa pokazal visokim dvornim gostom, ki so ga bogato obdarili. Kasneje je šel Kempelen s svojim Turkom-avtomatom na potovanje po Evropi in je povsod, zlasti pa v Parizu, Londonu in Berolinu zbujał isto občudovanje kakor doma na Dunaju. Pruski kralj Friderik II., strasten in precej spreten šahovec, ki je z Voltaire-om celo pismeno igral šah, je Turka, potem ko je bil od njega večkrat premagan, kupil. Ko pa je kot lastnik izvedel za skrivnost,

se mu je zanimanje za Turka znatno ohladilo; dal ga je postaviti v kot, kjer se ga je spomnil šele Napoleon, ko je prišel v Berolin ter igral ž njim šah. No, Turek je tudi Napoleona premagal. Iz Berolina je kmalu prišel v Monakovo, kjer je postal last slovitega mehanika Mälzla. Ta ga je navadil igrati še whist in šel nato ž njim v Ameriko. Kakor v Starem je tudi v Novem svetu, potujoč po vseh krajih, zbujał občno pozornost, dokler se ni pri nekem požaru v Philadelphiji ponesrečil. Skrivnost avtomata, katero so v listih pojasnili, je obstajala v tem, da se je v stroju poleg množine koles in drugih mehaničnih priprav med igro vedno nahajal tudi človek, ki je stroj vodil. Čuditi se je le, kako se je zamogel vedno dobiti tako spreten igravec, ki je moral vendar v stroju po ure dolgo skoraj nepremično bivati, da je vse druge, tudi jako slovite igravce premagal.

Književnost.

Slovenska književnost.

Zaščitnikom Levčevega pravopisa v predudarek. Spisal prof. V. Bežek. V Ljubljani 1901. 11. str. v 8°. —

Tako slove brošurica, ponatisnjena iz 6. številke letošnjega „Ljubljanskega Zvona“. V nji zahteva g. prof. Bežek, da naj se, preden se uradoma odobri Levčev pravopis, skliče posebna „anketa“, ki naj prične vso pravopisno akcijo iznova, češ, dozdanja je popolnoma zavožena.

Zakaj je zavožena? Jasnega odgovora na to vprašanje bo bravec zaman iskal v brošurici. Kaj neki so „zaščitniki“ Levčevega pravopisa zakrivili, da je naš pravopisni voz tako zavlečen v stran, da po dozdanjem potu ne more več dalje? Ker se je poglavitni boj dozda bil vendar samo o vprašanju „rākäll - rékŭw“ in o vprašanju „bralec - brávc“, in ker so vsa druga obravnavana vprašanja bila manjšega in bolj postranskega pomena, smemo sklepati, da je navedena huda nesreča zadela naš pravopis pač vsled rešitve prvih dveh vprašanj. Kako pa so mogli „zaščitniki“ Levčevega pravopisa pripraviti naš pravopis s tema dvema vprašanjema v tako nesrečno

zagato, iz katere ga je moči rešiti samo s tem, da ga porinemo spet „nazaj“?

To so „zaščitniki“ storili s tem, da so dokazali, in sicer neovržno dokazali, da *zgodovinska resnica* in *ogromna večina naroda* zahtevata izreko „rékŭw“ in pisavo „brávec“, da to, kar so si samovoljno izmislili, iz prsta izsesali, narodu podteknilo *psevdofilologi* ali „jezikoslovne uši“ (kakor jih prelepo imenuje prof. R. Perušek), *ne more* in *ne sme* biti in se ne sme poštovati za *odločilni faktor*, kadar vstanavljamo pravopisna pravila; da se to, kar si je izmislil človek našega časa, ne sme še imenovati „usus“, dasi je za svojo izmišljenino pridobil nekoliko takih privržencev, ki slepo sprejemljejo vsako novost, in naj si bo še tako kosmata in neumna, samo ker se oni mislijo s tem obdržati na površju modernosti. Neovrženi dokaz, da je pisava *bralec* in izreka *rākäll* po zgodovini in rabi („usus“) našega jezika *znanstveno sleparstvo*, ki se je vtihotapilo še le v najnovejši dobi našega jezika, ki pa ni nikdar postalo splošni usus, ta dokaz torej je naš pravopisni voz zapeljal tako v stran! Znanstvena *resnica* je pravopisni akciji zadala tako bridko rano, da ji ni drugači pomagati kakor z

J. M. M.

Mačja godba.

znanstveno ležjo in podtikanjem! Zato ni „aletheja (resnica) fonetike, etimologije in jezikovne zgodovine“ gosp. prof. Bežku nič; njemu in nasprotnikom Levčevega pravopisa je zvezda vodnica to, kar so si izmislile „jezikoslovne uši“ „izza l. 1870.“, torej to, kar je staro trideset let in kar dokazno ni narodno!

Zakaj se sklicujejo nasprotniki Levčevega pravopisa ravno na l. 1870., zakaj bi to leto moralo biti mejnik, nikakor ni jasno. Bežek res ne misli — *horribile auditu phylloxerae philologicae!* — na imenitno Škrabčevo razpravo „O glasu in naglasu našega knjižnega jezika“, ki je izšla ravno tega leta, ampak v prvi vrsti na Stritarjev „Zvon“. Toda ni li vprašanje o elanju starejše, ni se li že l. 1861. nazpravljalo o njem v Novicah? ni li bralec vzbudil prigovor Cigaletov že l. 1863., Marnov l. 1864. in 1866.? In „bralec“ se je rodil ravno l. 1863., kolikor morem jaz soditi; oča mu je ravno tisti Levstik, ki mu tudi g. prof. Bežek pripisuje precej „vratolomnih skokov“, katerih smo se pozneje srečno rešili. Ravno l. 1870. je celo Stritar sprejel v „Zvon“ nekaj takih Levstikovih izmišljenin in novotarij (nij, kedor, kedo itd.), ki se jih je pozneje otrešel; bralec pa je pisal že prej v Janežičevem „Glasniku“ tudi on, zapeljan po modi, katero ukazati se je bilo zljubilo prešernemu „despotu in gospodu slovenskega jezika“, Levstiku. Čemu torej začenjati novo dobo slovenskega jezika ravno z l. 1870.? Ni li Stritarjev jezik in pravopis takrat popolnoma tak, kakor v „Glasniku“? Se-li Stritar ni ravnal tudi v „Zvonu“ (razen zgoraj omenjenih malenkosti) popolnoma po jeziku Janežičevega „Glasnika“ in Janežičeve slovnice, in ni li segel deloma celó nazaj v starejšo Janežičevo dobo (vert!)? Kak razložek je neki med jezikom Stritarjevim v „Glasniku“ l. 1867. in 1868. in pa med njegovim jezikom v „Zvonu“ l. 1870.? Če se pa Stritar drži Janežiča, zakaj začenjati z l. 1870.? In na drugi strani, če je Stritar „odločno zavrnil Levstikove eksperimente“ še le leta 1876., zakaj ni potem Bežku to leto pričetek nove jezikovne in pravopisne dobe? Najbrž se mu je ta doba zdela malo prekratka, da bi se mogel sklicavati nanjo; neko „dobo“, četudi le majčkino, četudi le navidezno, pa je vendar bilo treba ustanoviti za bralca in räkäll, ker bi si taka pisava in izreka sicer ne mogla zasvojiti ali (kakor pravijo naši juristi) priposestvovati pravice do bitja. Toda posest elanja in bralca je bila tudi v tej novi dobi dostikrat motena; omahovanje med bravcem in bralcem ni nikdar prenehalo, in elanje je ravno Stritar jasno zavrnil v „Zvonu“ l. 1876. na str. 272; to seveda „zaščitnikom“ Levčevega pravopisa ni morda kak poseben razlog njih učenju, ker jim je Stritar sicer začetnik nove dobe v slovenskem slovstvu, ne pa tudi nove dobe v zgodovini našega jezika. Naposled opominjam, da gospodje, ki

vstanavljajo napačne trditve o razvijanju našega jezika izza l. 1870., napeljujejo ž njimi vodo na mlin najhujših nasprotnikov našega naroda, ki nam tisto očitajo ob vsaki priložnosti, toda po — krivici!

Pravopisni in pravorečni usus po pravilu „pišimo in govorimo, kakor smo pisali in govorili dozdaj“ priporočajo po moji misli pač tisti, ki se držé dozdanjih pravopisnih in pravorečnih pravil, ne pa tisti, ki uvajajo izmišljenine „jezikoslovnih uši“ izza l. 1870., dasi se jih je morda nekaj pisateljev in govornikov poprijelo po lastnosti, „po kateri z opico smo v rodu“. Izmišljenine posameznika, zlasti v oblikovju, nimajo v jeziku nobene pravice; slovničar in vsak pisatelj, ki ceni svojega naroda jezik, jih mora preganjati, ako mu je res kaj do čistosti jezika, ter ostro zavrniti vsakega, ki jih hoče vtihotapiti iz svoje fabrike. Pameten slovničar bo seveda znal ločiti izmišljene oblike od dijalektičnih, katere meri z drugačnim merilom. Taka izmišljenina (apokrifna oblika!) je pri nas ravno bralec, ukradena je iz srbsčine; naši najbližji hrvaški sosede jo poznajo prav tako malo kakor mi. Če damo po zgledu nasprotnikov Levčevega pravopisa domovinsko pravico bralcu, koliko drugih takih izmišljenin bi morali še dopustiti, ako hočemo biti dosledni in se sklicavati na dobo izza l. 1870.? Tako bi morali na srce pritisniti tisti ij v množinskem roditelju i-debel, ki je pač toliko razširjen kakor bralec in vzet ne morda neposredno iz stare slovenščine, ampak iz hrvaščine, kakor so jo pisali v letih šestdesetih (Rački!); objeti bi morali nij, ki je strašil po slovenskih knjigah in časnikih okoli 25 let; sprejeti bi dokončno morali večkrat napačno rabo veznika n e g o, glagole n a i v a t i (kakor r a z m o t r i v a t i) in še več enakega. Zlasti pa bi se morali okleniti tudi krivega nauka, da moramo i e r e n nemških glagolov nadomeščati z o v a t i, nauka, katerega véliki „zaščitnik“ je ravno gospod profesor Bežek in ki je prav tako iz prsta izsesan, kakor bralec. Ko je l. 1877. izrekel Stritar subjektivno mnenje, da so mu oblike kakor „korespondirati prave spake“, so se tedanje „jezikoslovne uši“ takoj stresle in izglele zametek „korespondovati“, mené, da bo to bolj ugajalo tenkočutnemu ušesu Stritarjevemu; storile so to, ker so videle, da enako delajo tudi Hrvatje v Zagrebu, ki so se v tem oziru zopet zagledali v severne Slované. Tam je o v a t i navaden sufiks samo pri Poljaki v glagolih, ki pa ne sloné morda na nemškem i e r e n, ampak so izposojeni n a r a v n o s t iz francoščine, italijanščine ali latinščine; pri n e m š k i h glagolih na i e r e n pa imajo tudi Poljaki svoj e r o w a ć (faszerować, komenderować, kwaterować, maszerować, plejzerować, polerować, prenumerować, spacerować, wizerować, sztafirować). Neposredno iz nemščine izposojenim glagolom južni Slovani nikdar ne pritikajo sufiksa o v a t i, ampak

samo ati; v starejši dobi so enako ravnali tudi severni slovanski jeziki, v novejši dobi pa se je tam bolj razširil nastavek ovati, prim. p. žegnać, p. szukać, wagać... poleg hecować (hetzen), holować (holen), kierować (kehren)... Vsled tega so tudi nemški glagoli na ieren vsprejeli v češčini, poljščini in ruščini sufiks ovati, v južnih Slovanih pa ati. Ker so potem češki, vsakemu navideznemu in očitnemu germanizmu v oblikah sovražni pisatelji opazili, da imajo Poljaki, ki so dotične glagole vsprejeli naravnost iz romanskih jezikov, v primeru s češčino malo besed na erować in da tam navadno manjka ir, er, zato so začeli po poljskem vzgledu, nanašajočem se na romanske glagole, tudi oni prikrojati slično izposojenke iz nemškega jezika in, kjer se je le dalo, zatirati zlog ir zoper narodnega jezika zgodovino. V hrvaščini in slovenščini so oblike na ovati za nemške glagole na ieren mogoče samo tedaj, kadar pozná jezik dotično podstavo kot samostavnik, kar je izvrstno opazil že Luka Pintar; sicer pa je nam, ako nečemo hoditi ob tujih berglah in se smešiti, pisati v vsakem takem primeru, če sploh rabimo tujko, povsod irati ali erati, torej polirati, eksercirati itd. To edino je primerno našemu jeziku in ne polovati, ekserkovati, kakor so se nekateri že začeli spakovati, zlasti po receptu g. Bežka, ki je naenkrat pozabil na Paulove „Principien der Sprachgeschichte“ ter nasvetoval, da si moramo v takih primerih poiskati najprej prvotno latinsko, grško in ne vem še kako osnovo in ji potem obesiti slovanski rep ovati: iz identificieren moramo napraviti identificus (ploskajte!!), odkršiti us in zveržiti identifikovati! Tako umetno pretvarjanje je v jeziku nemogoče in v praksi vzbuja samo smeh, kar se je res pokazalo pri našem „identifikovanju, preparovanju, preterevanju, korespondovanju“. Pametni ljudje so se tem spakam smejali, dovoljevali so si jih večinoma gigerli, kakor si ravno oni špogajo tudi bralca. Toda kakor moramo tvorbe identifikovanje, legalizovanje itd. kot prazne izmišljenine pognati čez plot, z isto pravico smemo zapoditi v stran tudi bralca in vse enake, našemu narodnemu jeziku nasprotujoče in nepotrebne novotarije. Če smo se otesli, kakor priznava g. prof. Bežek, mnogih Levstikovih eksperimentov kakor nij, potij, živienije..., zakaj naj bi nas kurja polt obšla pred Levstikovim bralcem ali pred identifikovanjem, ki je za naš jezik iste vrednosti in nepotrebnosti, prazna izmišljenina jezikoslovcev, katere je Perušek tako krasno krstil? Ti ljuba „pišoča masa“, „inteligencija“ in „gentry“, ki si se uprla Levstikovim eksperimentom, bodi vendar nekoliko dosledna in vrzi vse one apokrifne oblike med smeti!

Kakor gledé bralca, so enako nevместni vsi prigovori g. prof. Bežka tudi gledé elanja. Tega

vprašanja sem se obširno doteknil v svoji kritiki „O Levčevem pravopisu“, ki jo upam v kratkem izdati v posebnem ponatisku iz „Slovenca“; zato napotujem bravca, naj si tam prebere omenjeni del tega spisa, ki obravnava pač tudi vse Bežkove prigovore. Tam sem po svojih močeh konstatiral občno pravilo gledé elanja, kakoršno velja glede ogromne večine našega naroda, ter dokazal, da so vsi prigovori nasprotnikov Levčevega pravopisa nevtemeljeni, prisiljeni in narodnemu jeziku nasprotni, ter da smemo elati samo tam, kjer je po analogiji že sprejel elanje narod sam (ne inteligenca ali „gentry“, kakor se sama oholo imenuje), in da slovničarji nimajo pravice predpisovati narodu novih pravil, kakó naj govori. Če misli gospod prof. Bežek o nasprotnikih Levčevega pravopisa, da so vox populi, je to pač domišljavost; vox populi so pač tisti, ki hočejo, kakor „zaščitniki“ Levčevega pravopisa, narodu obdržati staro izreko (vocem populi), ne pa tisti, ki mu jo hočejo pokvariti in pograbititi in so se odtrgali od narodove govornice ter začeli slovenski jezik spakovati, sramovaje se svojega kmetiškega naroda: ti so vox gigerlorum!

Ako zahteva g. prof. Bežek, da naj bodo pravila kolikor moči pregledna in kratka, mu prav rad pritrdim. Toda vprašam ga, ako hoče vpeljati v šolo bralca, ne bo mu li treba več pravil kakor pri bravcu, kjer si mora učenec zapomniti le štiri, pet besed z l-om? Ali si potem ničevdedci, zlasti časnikarski, ne bodo privoščili še bolj vsak svoj pravopis in pisali n. pr. tudi delalec, pilec, pelec, brilec ali celo poslalši, dalši, olnov, olca, kar se je res že pripetilo? Kar se tiče trditve, da sem jaz dogotovil nauk „o pravilni trdi in izjemni mehki izreki trdega l-a“, moram naravnost povedati, da o tem prav nič ne vem. Ako misli g. prof. Bežek tisti oddelek mojega spisa, ki govori o izjemah, kedaj se l na koncu, oziroma pred soglasniki izgovarja kakor l (ne mehki!), potem naj pogleda v kak hrvaški pravopis (Broz, Kušar) ali v Maretićevo slovnico, pa bo videl, da je tudi Hrvatom treba kompliciranih pravil. Meni sploh ne gre za to, da „narejam“ pravila za šolo ali prakso, ampak samo za to, da konstatiram dejstva; zato tudi kot nekoliko „zaščitnik“ Levčevega pravopisa zavračam zadnjo opomnjo „Zvonovega“ vrednika, ki je mislil, da mora „s svobodomiselnega stališča“ (!) tudi svojo povedati o vprašanjih, ki so mu pač kolikor toliko tuja. To kaže ne samo z besedovanjem o podstavi našega knjižnega jezika, ampak tudi s stavkom, kjer pravi, da je Levstik vedno stavil svojo ribniščino za vzor. In ta slovničar je vendar „v svoji izvrstni (ribniški!) slovnici“ priporočal preljubo končnico oj v orodniku, katero identificira „Zvonov“ vrednik seveda po krivici z rusko končnico! So li res tisti, ki rabijo to končnico „Vseslovenci, ne pa tesnosrčni

provincijalci?“ Mnogim se ona zdi nekaj res posebnega; zlasti ako jo rabiš v verzu, razliješ črezenj nekako po medu dišečo sladkobo, pa naj bo verz še tako hripav in hrapav! Kopitar je ob vsaki priliki povdarjal, da je jezik tem blagoglasnejši, čim več besed se končuje v njem na samoglasnike, in da je tem trši, čim več je v njem besed s soglasnikom na koncu; to se zlasti spozna v petju. Potemtakem je torej blagoglasnejša oblika na o kakor oblika na oj. Sicer pa tudi tukaj ne odločuje blagoglasnost, ampak zgodovina in večina naroda.

Na druge posameznosti Bežkove brošurice nečem reagirati, ker bi moral napisati še dvakrat toliko, kolikor sem spisal v tej tako že preveč narastli oceni tega delca. Anketa, ki jo predlaga g. profesor Bežek, se mi zdi pri nas danes nemogoča, ker je prezgodnja in še niso niti znanstveno niti s praktičnega stališča popolnoma prerešetana niti mnoga druga vprašanja, ki se tičejo pravopisa. Kaj neki bi nam pomogla anketa, na kateri bi se morda v enem dnevu pri čaši piva razglasila z glasovanjem znanstvena laž za resnico, ali na kateri bi jezičar doktor Žveplo o vtemeljenih dvomih, ki bi se pokazali zjutraj prvega dne, referiral že takoj istega dne popoldne v dveurnem govoru, kajpada brez „natrpanih“ dokazil, v tem ko bi potreboval drugi preiskovavec, ki ni dr. Žveplo, tedne in mesece, da sme izreči sodbo o teh dvomih?

Dr. K. Štrekelj.

Spomenica desetletnice slovenske župnije Sv. Jožefa v Jolietu, Illinois. Izdalo in založilo župnijsko predstojništvo. Tiskalo „Slovensko-amerikansko Tiskovno društvo“ v Jolietu, Illinois. 4°. Str. 32. — V Jolietu je ena največjih in najbolj organiziranih slovenskih naselbin v Ameriki. Velika obrtna podjetja so privabila tja mnogo slovenskih izseljencev, ki jim domača zemlja ni mogla dati več kruha. V uvodni pesmi popisuje pesnik P. čuvstva, ki navdajajo naše rojake onstran morja ob tej lepi slovesnosti. Evo tu odlomek iz pesmi amerikansko-slovenskega pesnika:

Kadar gre Slovenec kam od doma,
svetinj dve s seboj na pot ponese.
In kjeržekoli hodi, koder biva,
ostaja zvest svetinjam domovine,
najdražji vsepovsod so mu zaklad. —
Svetinji dve: neomahljivo vero
v neskončnega Boga in pa ljubezen
do krasnega jezika matere,
prinesli tudi mi smo sem čez morje.
A tu za naše ideale slabo,
preslabo vse je bilo poskrbljeno.
In od nekod je ostra, mrzla sapa
svetinjam našim malce že grozila....

Slovenec pa ne dá se tako hitro —
in zvesto brani vse, kar mu je sveto;
tako i zoper to se je zabranil.
Pomoči prosil ni, iskal nikoder,
opr t v Boga, pomagal si je sam.
Iz žuljev pridnih rok si je sezidal
na tuji zemlji lastno, svojo cerkev.
In v lastnem hramu božjem je poslej
po svoje molil večnega Boga;
v jeziku materinem Ga je prosil,
v jeziku svojem Ga zahvaljeval.
Spočetka res je bilo breme težko,
za težko breme malo le nosilcev,
a vstrajni bili vneti so možje,
in božji blagoslov jih je bodril.
Počasi pa se je povečal krog,
naselbina je vedno rastla, rastla....

Potem se obširno popisuje „Slovenska naselbina v Jolietu“. Slovensko izseljevanje v Ameriko se je začelo v drugi polovici prošlega stoletja. V veliki množini se izseljujejo Slovenci od l. 1880. dalje. V Združenih državah so se naseljevali večinoma v severne države, ki imajo našemu podobno podnebje. Največ jih je po tovarnah, mnogo po rudokopih, nekaj pri kmetijstvu in trgovini. Take naselbine so v krajih Calumet, Cleveland, Pueblo, Leadville, Chicago, Crockway, Ely, Pittsburg, Soudan i. dr. Največja slovenska naselbina pa je v Jolietu, kamor so se začeli Slovenci v večjem številu priseljevati pred 15 leti. Privabile so jih velike železne tovarne, katere dajejo zaslužka tisočem mož. Od začetka so morali hoditi v nemško cerkev. Obiskoval jih je č. g. J. M. Solnce iz Št. Paula in neki poljski frančiškan, ki se je naučil za silo slovenskega jezika. Leta 1891. je pa chikaški nadškof P. A. Feehan imenoval č. g. F. S. Šusteršiča župnikom slovenske župnije v Jolietu. Takoj so začeli zidati svojo cerkev. Velike težave je imela cerkvena občina po chikaški razstavi; takrat je nastala gospodarska kriza, in tovarne so bile osemnajst mesecev zaprte. Vkljub temu so izvršili svoje delo. Leta 1898. so zgradili šolo in župnišče. Zdaj imajo Slovenci v Jolietu 19 saloonov (gostilnic), pet prodajalen za obleko, pohištvo in jestvine, tri mesnice, eno izdelovalnico smodk in en pogrebniški zavod. V Jolietu je sedež „Katoliške Slovenske Kranjske Jednote“. Tudi političnega življenja se jolietški Slovenci krepko udeležujejo. Tu izhaja zdaj „Amerikanski Slovenec“. — Knjižico sklepa obširnejši popis mesta Joliet in njegovih industrijskih podjetij. Okrašena je z lepimi podobami.

Dr. E. L.

Prvi listi. Spisali slovenski in hrvatski učiteljski abiturijenti. — V Ljubljani, 1901. Tiskala Narodna Tiskarna. Založili abiturijenti. — O tej knjigi morda prihodnjič kaj. Trudili smo se,

da bi jo prebrali vso že topot, zopet in zopet smo jo vzeli v roke — toda, oprostite, stvar je preveč neprebavljiva: ustavila se nam je ta jed zopet in zopet! Zato o vsem, kar je v knjigi, še ne moremo soditi; o tem pa, kar smo prebrali — z največjim trdom je šlo menda skozi prvi oddelek „pesmi“, tja do 51. strani — rečeno naravnost in brez vsakega strahu: Škandal, da se kaj tacega tiska, in to še celo na — lep papir!

Dr. M. O.

Hrvaška književnost.

Knjige „Matice Hrvatske“ za god. 1900.

Viktor Car Emin: **Pusto ognjište**. Povijest iz istarskoga života. Zabavne knjižnice „Matice Hrvatske“ svezak 234—236. 8°. Str. 262. Ciena 1 Kr. 50 fil.

Pisatelj nam je podaril s to povestjo prav lep književni dar, ki smo mu zanj lahko hvaležni tudi Slovenci; saj nas v njej seznanja z bratskim narodom v Istri. Povest se vrši največ v Ložicah blizu Reke.

V tej z globokim čuvstvom prepojeni povesti zremo na dno nepokvarjene idealne narodne duše. Glavni predmet povesti je ljubezen, a poleg tega nam pisatelj s spretnim vpletanjem v živih karakterističnih potezah slika žalostni socialni in narodni položaj ondodnih Hrvatov.

Vsebina povesti je na kratko ta-le: Bartol Šimetić, hrvaški kapetan, je po nesreči zapal s svojim brodom „Mimico“ v kremplje laške zarovalnice „Mutue“. Ko pride z daljše morske vožnje domov, izve strašno nesrečo. Njegova žena je v zadnjem viharju našla smrt v valovih (ko se je peljala ob poroki svoje hčerke v Reko po opravkih). Ostala mu je še edina hčerka Mimica. Bila je zaročena z bledoličnim, iredentovsko vzgojenim mladim kapetanom Ninom Beličem. A ta brezvestno zapusti svojo zaročenko in se zaljubi v živahno in razposajeno Amalijo iz Reke; Marijan pa, krepki in pošteni hrvaški mladenič, ki je služboval na Bartolovi ladji, razodene grdo ogoljufani devotki svojo, že davno gojeno, a dosedaj skrivano ljubezen do nje in jo prosi njene roke. V devotki navstane strašen boj. Ona spozna, da ljubi Marijana in da Nina pravzaprav ni ljubila; a njena duša se zgraža nad mislijo, da bi privolila v novo ljubavno zvezo, in po strahovitem, vztrajnem boju mu odreče prošnjo. Marijan, čigar srce je razdejano, obupno zapusti stariše in dom ter odpluje v daljne kraje... Pa tudi devotka ne more prenesti strašnega udarca. Premagala je sicer svoje srce, a ti boji so ji ugonobili nežno življenje. Jela je hirati. Prej pa je že morala nesrečnica zapustiti s svojim očetom ljubljene domači

krov, ki ga jima je iz narodnega sovraštva vzel upnik odpadnik Andretič. Šla sta v bližnjo vas k sorodnikom. Malo mesecev preteče, in Mimica kakor uvela cvetka zatisne oči za vedno. Nesrečni oče pa zapusti kot podkapetan na veliki ladji vse, kar mu je bilo najdražjega...

Tehnika povesti je v obče dobra. Dejanje se naravno in še dovolj hitro razvija. Tudi glavni konflikt je že ob začetku zadostno naznanjen. Menimo pa, da je začetek, posebno vožnja kapetanova proti domu, malo predolg, ker dejanje povesti precej ovira in enotnost nekako moti. Prav lahko bi izostale one neizogibne sanje, ki so kapetanu toliko pomenljive, kar se njegovemu značaju ne prilegajo in so že sila izrabljen pripomoček. — Sicer pa moramo priznati, da je pisatelj dober psiholog. Tu ni nič prisiljenega, ampak vse je naravno in sveže, tako da zremo osebe kar žive pred seboj. Slog je dober, jezik gladek, na več mestih prav lep. Divno opisuje pisatelj naravo in kar dá njegovim popisom še posebno vrednost, je to, da jih zna zlivati v lepo harmonijo z dušnim stanjem glavne junakinje... Tužna narava in tugopolno srce se kaj lepo zlagata. — Kar se tiče značajev, bi skoraj dejali, da je ponesrečen značaj Mimičine matere. Njena podoba stoji sicer le nekako v ozadju, vendar pa ona mnogo vpliva na razvoj dejanja in je vsaj posreden vzrok tragičnega konflikta. Da je moči globokoverno mater, ki v moralnem oziru visoko stoji nad navadnimi ljudmi, z lepodonečimi frazami mlečezobega mladeniča tako očarati, da ne neti samo mladeničeve ljubezni, ampak jo pravzaprav v svoji hčerki šele zbudi, to se nam zdi malo verjetno. — Prav dobro pa je risan značaj Marijanov. Ne lepi in ne duhoviti, a krepki in odkritosrčni mladenič se nam na prvi mah priljubi. Njegova skromnost se kaj lepo druži z odločnostjo, ki jo pokaže ob raznih prilikah. Njegova ljubezen je res globoka, čista in junaška. — Temu docela nasproten značaj je Nina Belić. Pred sabo imamo mehkužnega mladeniča, ki napravlja na nas s svojim sladkim obnašanjem kaj neprijeten vtis. — Lepo nam pisatelj slika Bartola Šimetića. Res ljubezniv soprog, izvrsten oče in navdušen narodnjak, ne samo v besedah, ampak tudi v dejanju! — File, Marijanov oče, poštena hrvaška duša, je prav iz naroda vzet tip. Skromni mornar obožuje svojo dobro in izobraženo Tonico in svojega sina. — Plemenit je značaj Tonice, ki je v vsem svojem dejanju in nehanju pristna hči svojega naroda. — Izborna je zadet Ninetov oče Jože Belić. Na take in enake originale, izgubljene reveže, naletimo večkrat med preprostim narodom. V povesti je prav na mestu, ker se po njem značaji glavnih oseb bolj razodevajo. Tudi na tragičen konec konflikta precej vpliva poleg neotesane, a

poštene služkinje Tonke, ki ima v tem skoraj odločilno vlogo. — Najboljše in najbolj dosledno pa je slikan značaj poštene in toliko izkušane glavne junakinje.

Vso povest preveva neka otožnost. „Tužna Istra“, „tužni istarski puk“ so slike, ki se nam kažejo, ko beremo žalostne prizore... Res, žalostne so razmere tam doli med našimi brati in skrajni čas je že, da se ubogemu narodu pomaga in sicer gmotno in moralno! S. R.

Na obali Bosne. Črtice. Spisal Edhen Mulabdić. Vsebina knjige je dvajset črtic, iz katerih odseva življenje in mišljenje Hrvatov in Mohamedancev, živečih v Bosni. V deželi propada mohamedanski življenjski boljši in boljši. Vzrok temu so njegovi verski poglavarji s svojim strogim konservativizmom. Mladina teži po novi kulturi, a greši mnogo s tem, ker vzprejema zgolj le njene slabe strani, ne pa tudi dobrih. Zato je treba mladino dobro odgajati in jo pošiljati v šole. To tendenco izraža pisatelj v večini črtic, zato so pa tudi značaji, katere nam riše, semtertja veliki ekstremi. Nikakor ni verjetno, da bi zanikaren mladenič v „Razsipniku“ po govoru svojega predstojnika nakrat postal zgled vsem drugim. — Ponekod nam slika pisatelj Bošnjake kot ljudi polne ljubavi do rodne zemlje. Tu postaja liričen in subjektiven. Vidi se, da posnema v teh črticah Turgenjeve „Lovčeve zapiske“.

Najbolj dovršen je v humorističnih črticah in mej temi se odlikuje črtica „Lov“, kjer pripoveduje, kako je kratkovidni Zenilaga ubil namesto srne — jarca. Tudi „Garil“ je dobro-uspela humoreska. Najslabša pa je zadnja „Ala franka ili a turka“. Stvar je preneznatna in slabo utemeljena. Kar je že grajal hrvaški kritik in kar dela pri branju tudi Slovencu težavo, to je preobilna raba turških besedi, dasi je koncu pridejan precej dolg tolmač. Prav je, da rabi pisatelj karakteristične izraze tujega jezika, katerim se ni moči ogniti, n. pr. „harem“, „hodža“ itd.; toda rabiti tujke „kazap“ namesto „mesar“; „merak“ namesto „želja“ — v književnem jeziku ni dovoljeno! Sicer pa — Edhen Mulabdić kaže lepo nadarjenost. F. P.

Osvrt na kritiku druge hrvatske umjetničke izložbe. Napisao Stjepan Korenić. (Preštampano iz „Katoličkoga lista“.) U Zagrebu 1901. Tiskara C. Albrecht. 8°. Str. 45. Cena 1 K. — Ob zadnji umetniški razstavi v Zagrebu so se vnele po listih živahne razprave o umetniških delih hrvaških slikarjev. Posebno Medovićeve velike zgodovinske slike so obračale nase veliko pozornost. Kritiki so soglasno priznali slikarju veliko nadarjenost in spretnost, a nekateri

so se izpodtikali nad idejami, ki jih izraža Medović. Med temi tendencioznimi kritiki je prvi dr. Kršnjavi, ki je sicer jako izobražen, a ima take nazore, da ne moremo ž njim soglašati niti s krščanskega niti s slovanskega stališča. Pred vsem je očital Medoviću zgodovinsko neistinitost. G. Korenić krepko brani Medovića proti kritiki Kršnjavega in z veliko učenostjo pobija njegove razloge. Med drugim pravi Korenić: „Kakor v pravi poeziji in v dramatični umetnosti, tako mora tudi v pravi slikarski umetnosti resnica, lepota in dobrota imeti svoj sijaj. Ona mora človeškega duha voditi in razsvetljevati tudi v najglobljih blodnjah, da tudi v najhujših vihrav privlačuje, oplemenjuje in dviga človeško srce. Kakor v leposlovju pesnik, tako tudi v lepi umetnosti umetnik prikazuje poleg kreposti kot njeno nasprotje to, kar je grdo, nenravno, nevzorno, da pokaže krepost v lepšem svitu in da odvrne od nenravnosti duha in srce. Živi veri prvih kristjanov v enega pravega Boga je postavil Medović v „Bakanalu“ nasproti malikovavstvu in poganski politeizmu. Nasproti krščanski nedolžnosti in kreposti je postavil razkošnost in krvoločnost pogansko. Ako bi Medović iz svojega „Bakanala“ odstranil krščanske mučenike, kakor želi g. dr. Kršnjavi, ako na sliki ne bi bilo omenjenih krščanskih kreposti — vprašamo dr. Kršnjavega: Katera krepost, katera vzvišena ideja bi pač na sliki odsevala iz temine one poganske moralne izkvarjenosti in katera bi gledavcu oplemenila duha in srce in ga povzdignila? Ravno ono protislovje, ki ga delajo na sliki krščanski mučeniki, dela sliko idealno in ji daje značaj umetnine, ker po njem se krepost v najhujših nasprotjih sijajno kaže in zmaga. Kak vzor bi nam podal Shakespeare v svojem „Othellu“, ako nam ne bi pokazal Desdemone v znani ulogi? Kako bi mogli spoznati Desdemoneine kreposti, če nam ne bi pesnik nasproti barbarstvu in spletkarjenju mojstrsko prikazal one divne dušne lepote — nedolžnosti, dobrote in čiste neomadeževane ljubezni Desdemoneine? Ko bi ne bilo v „Bakanalu“ krščanskih mučenikov, kako bi nam mogel umetnik predložiti ono živo vero prvih kristjanov in ono krepostno krščansko življenje, katero ni le nasprotno poganskemu nenravnemu malikovanju, ampak tudi najvzvišenejši vzor, za katerim mora človek težiti na zemlji, da se približa izviru vsake kreposti, vsake lepote, vsake dovršenosti — Bogu?“ — Ker dr. Kršnjavi brani pogane, da niso bili tako kruti, kakor jih slika Medović, mu dokazuje Korenić nasprotno z mnogimi zgodovinskimi podatki. Knjižica je jako poučna in lepa apologija Medovićeve umetnosti. Dr. E. L.

Prešernov „Krst pri Savici“. — U slavu stogodišnjice rodenja Fr. Prešerna čitao u sjednici filol.-hist. razreda Jugosl. akademije znanosti i

umjetnosti dne 3. prosinca 1900 Dr. A. Musić. U Zagrebu. Tisak Dioničke tiskare 1901. — To je drobna, 30 strani broječa brošurica, ponatisnjena iz „Ljetopisa“ zv. XV. l. 1900., v kateri razlaga pisatelj z globokim umevanjem in čutečim srcem našega Prešerna največje in najlepše delo. Govori o zgodovini „Krsta“, o njega prevodih,

vsebin, umetniški tehniki in o smotru, ki ga je imel pesnik pri stvarjanju te svoje najkrasneje pesmi. Pisatelj ne more verjeti, da je „Krst pri Savici“ rodila le želja, da si pesnik „pridobi naklonjenost duhovništva“. Tudi mi ne — pa bodisi, da je Prešeren v temelju humoriškega navdiha sam tako trdil!

M. O.

To in ono.

Štiridesetletnico svojega umetnega pesništva bodo svečano proslavljali Hrvatje meseca listopada t. l. Slavnost bode priredilo v Zagrebu „Društvo hrvatskih književnikov“ v sporazumu z „Jugoslavensko akademijo“, „Matico Hrvatsko“, „Društvom sv. Jeronima“ in „Hrvatskim pedagoškim književnim zborom“. Slavnost utegne biti zares velikanska, vredna tako lepega jubileja. Osredni slavnostni odbor v Zagrebu je že zasnoval v glavnih obrisih spored proslave. Sredi meseca vinotoka se skličejo na proslavo v Zagreb vsi hrvaški književniki in prijatelji narodne prosvete. Slavljenje se bo vršilo v treh oddelkih: V „Društvu hrvatskih književnikov“ za književnike in njihove goste; v hrvaškem narodnem gledališču za širje občinstvo; po celi Hrvatski za ves narod. Glavne točke programov bodo slavile početnika hrvaškega umetnega pesništva, pesnika Marka Marulića, za čigar spomenik v Zagrebu so namenjeni čisti denarni dohodki ob ti proslavi. — Pozivljamo, da se udeležé tega velikega jubileja hrvaške prosvete v kar najmnogobrojnem številu tudi Slovenci. Naš list ga bratski pozdravlja s spisom o Marku Maruliću.

Vladimir Št'astný. Dne 6. vinotoka l. 1899. je stopil v pokoj mnogozaslužni češki pesnik Vladimir Št'astný, c. kr. profesor verouka na prvi češki gimnaziji v Brnu. Rodil se je dne 17. mal. travna 1891 iz učiteljske rodbine v Rudikovu pri Velikem Mezeříču na Moravi. Ko je bil ustanovljen tu češki učni zavod, je začel poučevati na njem in je marljivo vzgajal na njem srednješolsko mladino celih triintrideset let. Poleg te svoje službe je pa pridno deloval ves čas na slovstvenem polju. Ustanovil je „Obzor“, ki izhaja že štiriindvajseto leto, in je v njem objavil mnogo poučnih in zabavnih spisov. Častno ime si je pridobil pa zlasti s svojimi pesmi, katerih je izdal pet zvezkov. V pesništvu je bil učenec Sušilov in je nadaljeval njegovo delo. L. 1869. so izšli lirični „Majové kvíty“. L. 1879. je izdal „Kytku z Moravy“, ki obsega pet epičnih spevov: „Bouře“, „Poklad černomorský“, „Rostislav“, „Slavomir“, „Svatopluk“ in nekaj drobnejših pesmic. L. 1887. je izdal „Drobné Květy“, 117 krasnih pesmi, katere

se po pravici vzporejajo s slavno zbirko, ki jo je Boleslav Jablonský izdal z naslovom „Moudrost' otcovská“. L. 1892. je izdal „Hlasy a oblasy“, v katerih proslavlja Velehrad in sveta apostola Cirila in Metoda. Iz te zbirke je najbolj znana pesem „Bože, co's náčil před tisíci roky rozžáti otcům víry světlo blahé“, katera se peva po napevu poljske narodne himne „Bože co's Polske“. Ko so Moravani l. 1899. romali v Rim, so zapeli to pesem pred svetim očetom v sikstinski kapeli. Pesem je papežu tako ugajala, da je dal pri izhodu ustaviti spreved in je poslušal še dve kitici tega krasnega speva. Poljaki so se veselja jokali, ko so slišali svoj ljubljenski spev. Mnogo cerkvenih pesmi Št'astnega sta uglasbila Chmelfčec in Musil. Št'astný ni „moderen“ pesnik. Vera in domoljubje mu dajeta najlepše snovi. Njegova oblika je lahka in gladka, njegova beseda ljubezniva in prisrčna, in iz vseh njegovih pesmi diha neskalsena harmonija. Kot predsednik društva „Dědictví Cirillo-Methodějské“ se posebno trudi, da dobiva preprosto ljudstvo dobrega beriva. To društvo izdaja svoje knjige že v 9500 iztisih. Sivi starček pa zasluži, da ga spoštujemo tudi Slovenci.

Jubilej pisateljice. Maloruski pisateljici O. Kosačevi so priredili ukrajinski slovstveniki lepo slavnost k petdesetletnici njenega pisateljstva. Dr. Čemjaluvski je predaval o njenem slovstvenem delovanju in o njenih zaslugah za zbujanje maloruskega naroda. Ona je dala Malorusom prvi zgled izobražene narodne rodbine in je v mnogoštevilnih spisih razširjala malorusko narodno zavest.

Nemško slovstvo često bogaté talenti slovanškega pokoljenja. Dne 13. kimavca prošlega leta je praznovala sedemdesetletnico svojega rojstva slavljena pisateljica Marija Ebner pl. Eschenbach. Rojena je bila v Zdislavcih na Moravi. V mladosti je spisala več gledaliških iger, ki pa niso propele. V poznejših letih je začela pisati povesti. Živela je večinoma na Dunaju in živo popisovala dobre in slabe strani dunajskega življenja. Posebno krepko črtani so značaji iz njene moravske domovine. Dasi nemško vzgojena, ni mogla pozabiti vtiskov iz mladosti, ki so jasno izraženi v njenih

selskih povestih. V opisovanju spominja mnogokrat Turgenjeva. — V Berlinu je pa umrl 2. grudna prošlega leta pesnik Ludovik Jakobovski, rojen l. 1868. v Strelni na Poznanjskem, ki je bil vzgojen samo nemško. Da bi spoznal slovanske odnose, potoval je l. 1899. po Ruskem in pisal svojim prijateljem: „Za nas Nemce ima rusko tiho in molčeče carstvo nekaj nepojmljivega, a moji prijatelji, ki so bivali v Rusiji, so se vračali od tam s čisto novimi mislimi. Meni se zdi, da ko stopimo na rusko zemljo, moramo zavreči celo kopo predsodkov.“ Smrt ga je prehitela, ko je hotel natančneje proučiti slovanske razmere.

Rusko šolstvo. Iz „Literaturno - naukovega Vistnika“ povzemamo sledeče podatke o ruskem šolstvu. Šolstvo na Ruskem sicer napreduje naglo, a seveda bo preteklo še precej časa, preden bo celo ogromno cesarstvo tako preskrbljeno s šolami, kakor so zapadne države. L. 1896. v sedemnajstih gubernijah še ni bilo v proračunu šolskih potrebščin, v dvanajstih se je dalo za šolstvo 10%, skupnih izdatkov, v osmih pa od 20 do 40%. Zdaj je pač mnogo bolje. Najbolj se množe cerkvene župnijske šole, ki so osnovane na verski pravoslavni podlagi. L. 1885. je bilo teh cerkvenih šol 7.700 s 184.000 učenci, čez pet let — l. 1890. — 19.135 s 530.000 učenci, l. 1898. pa je bilo že 39.650 šol z 1.450.000 učenci, katerih vzdržanje je stalo 10.154.000 rubljev. Primeroma mnogo je ženskih srednjih šol. Po uradnem izkazu jih je sedaj 476 s 129.462 učenkami. Te šole stanejo 7.138.047 rubljev, od katerih pa plačuje vlada samo 600.000 rubljev.

Kako se množe Madjari. Madjarov se na Ogrskem uradno našteva vedno več, dasi je znano, da se madjarski narod sam ne množi po številu. To množenje je čisto umetno. Tam deluje zdaj že dvajset let „Osrednje društvo za pomadjarjenje rodbinskih imen“. To društvo je izdalo letos statističen izkaz o svojem delovanju. Iz tega izkaza posnemamo, da se je uradno pomadjarilo od l. 1853. do 1900 nič manj, nego 25.283 imen. Zadnjih deset let so se Madjari umetno pomnožili za 2667 rodbin. Med temi so večinoma judje, ki svoja nemška imena (Rosenstingl, Bernstein, Jeiteles itd.) zamenjujejo s pristnimi madjarskimi imeni. Tu pa seveda niso všteti tisoči Slovanov, ki svoja slovanska imena pišejo z madjarskim pravopisom in veljajo za prave Arpadovce.

Brzobjavljenje brez žic se vedno bolj izpopolnjuje. Kakor znano, je iznašel tako brzobjavljenje Italijan Marconi. Združene države severo-ameriške so se pogodile z njim, da napravi celo mrežo takih brzobjavnih postaj ob njihovem morskem obrežju.

Te postaje bodo sprejemale brzobjavke od ladij, ki prihajajo iz Evrope na daljavo 200 morskih milj. Marconi izjavlja, da bo kmalu tako izpopolnil svojo iznajdbo, da bo moči brez žice brzobjaviti 400 milj daleč. Potem bi bilo mogoče po pomorskih prehodnih postajah brzobjaviti brez žice iz Evrope v Ameriko. To bi bilo desetkrat ceneje od sedanjega brzobjavljanja po kablu.

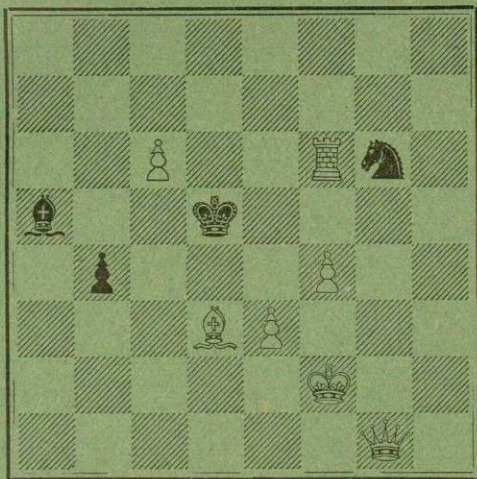
Sestavine zraka. Doslej je bilo že znano, da je zrak, ki nas obdaja, sestavljen iz kisika in dušika in da ima v sebi tudi ogljikovo kislino, amoniak, argon, helij, rudninske delce in neke organske tvarine. Ramsay in Travers sta pa našla v njem še doslej neznanne pline: neon, ksenon, kripton in metargon. Neon pride samo en delec na 40.000 delov zraka. V šaru (spektrum) ima svetle rudeče, oranžne in rumene črte. Gostota mu je 9·6, atomska teža 19·2. Ksenon je jako malo v zraku in še ni natančneje določen. V šaru ima iste črte, kakor argon, samo da so drugače vsporejene. Kripton je manj hlapljiv od dušika in kisika, ima gostoto 22·47; o njem se sodi, da je prvina, in zato so mu dali znak „Kr“. V šaru ima dve sijajni črti, rumeno in zeleno. Metargon ima gostoto 19·87, njegov šar je jako podoben šaru ogljikovega kisa. Charles F. Brush pa naznanja, da je našel nov plin — eterion, ki je v zraku in se razteza tudi še izven ozračja v svetovje. Našel ga je, ko je prevajal toploto v razredčenih plinih. Silno hitro prevaja eterion toploto. Tako je redek, da prešinja tudi trde tvarine. Ugovarja se sicer, da eterion ni samostojen plin, a Brushevi poskusi so vsaj opozorili kemike, da proučujejo ta važni plin. Koliko tvarin dihamo vsak hip, a se jih niti ne zavedamo!

O. Anton Petruševič, kanonik v Lvovu, je slavil dné 24. prosinca osemdesetletnico svojega rojstva. Napisal je mnogo zgodovinskih in jezikoslovnih razprav. Rojen 18. prosinca l. 1821. v Dobrjanah v Galiciji, je obiskal prve šole v Striju, gimnazijo in bogoslovje v Lvovu. Preiskal je mnogo arhivov, iz katerih je nabral obilno gradivo za kulturno in književno zgodovino Malorusov in Poljakov. Z bistrim razumom je presojal vire, pri čemer mu je dobro služil njegov čudovito krepki spomin, ki ga tudi v visoki starosti ni zapustil.

Etnografični koncerti. V Peterburgu je sklenilo „Obščestvo ljubitelej estestvoznanija, antropologiji i etnografii“, da bo prirejalo koncerte, pri katerih se bodo izvajali napevi raznih narodov. Za te koncerte so določene velikanske, ukrajinske, beloruske, poljske, litavske, bolgarske, češke, židovske in gruzinske pesmi. Pri teh koncertih bo mogoče primerjati glasbenega duha raznih narodov.

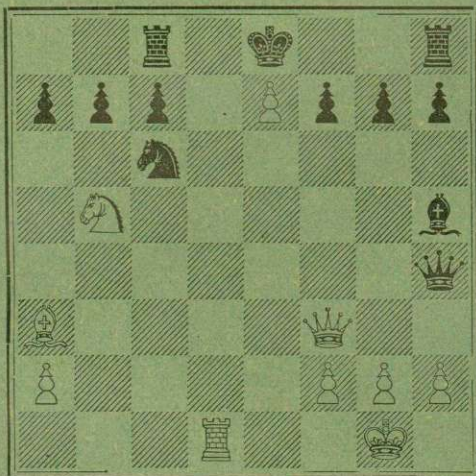
Šah.¹⁾

Naloga št. 2. — Vaclav Košek. — (O.).

Mat v dveh potezah. — (7+4).

Končna pozicija št. 1. — Iz partije igrane pred kratkim v Ljubljani.

Po potezi črnega L h5 je beli napovedal mat v 3 potezah.

Naloga št. 3. — K. Kondelik. — D. W.

B: K h8, D c7, T f6, L b2, S c6, k g2, h3.

Č: K g5, T c3, S e2, k e3, h5.

Mat v dveh potezah. — (7+5).

Naloga št. 4. — P. Palecki (D. W.)²⁾

B: K f1, D g8, L b8, c8, k g4, f6

Č: K h3, S e6, k f7, h4.

Mat v treh potezah. — 6+4).

Naloga št. 5. — Burske kroglice. (Šala).

B: K g1, T h1, k a4, f2, h2.

Č: K a8, L b8, h3, S e5, k a6, c7.

Mej obleganjem Mafekinga po Burih sta igrala angleška vojaka Monkhouse (B) in Nias (Č) partijo šaha, ki je dospela do označene pozicije. Črni hoče ravno v prvi potezi postaviti mat, ko prifrči burska kroglica ter odnese z deske S. „Preklicani Buri“, pravi Nias, „ravno častnike najbolj streljajo. Sedaj seveda morem šele v drugi potezi narediti mat.“ Komaj izreče, že vzame druga kroglica k a6. „Zdaj pa še po ostalih vojakihi!“ reče Nias. „Toda nič ne dé. Zamorem pa še vsejedno, in sicer v treh

potezah mat nare ...“ Beseda mu ostane v grlu, ker tretja kroglica mu odnese kralja. „Že vidim“, pravi Monkhouse, „te igre ne končava; Buri nimajo pred kralji nič več strahu, kakor pred našo kraljico Viktorijo.“ Nias pa hladno-krvno odgovori: „Kaj to; vkljub vsemu naredim mat, seveda šele v četrti potezi.“ — Kako se doseže mat v 1, 2, 3 in 4 potezah?

Partija št. 1. — Igrana v pariškem turnirju l. 1900. — Steinitz-ev gambit. — Čigorin — Mortimer.

1. e2 — e4,	e7 — e5,	15. D f2 : e2	L g4 : e2,
2. S b1 — c3,	S b8 — c6,	16. L d3 : e2	S f6 — e4+,
3. f2 — f4	e5 : f4	17. K d2 — d3	S e4 — f2+,
4. d2 — d4	D d8 — h4+,	18. K d3 — c4	D h5 — h6,
5. K e1 — e2	d7 — d5,	19. L e2 — f3!	c7 — c5,
6. e4 : d5	L c8 — g4+,	20. S e5 — f7+	K b8 — c7,
7. S g1 — f3	0 — 0 — 0,	21. L c1 : f4+!	D h6 : f4,
8. d5 : c6	S g8 — f6,	22. S c3 — d5+	K c7 : d7,
9. D d1 — e1	T d8 — e8+,	23. S d5 : f4	S f2 : h1,
10. K e2 — d2	D h4 — h5,	24. d4 : c5	L b4 — a5,
11. D e1 — f2	L f8 — b4,	25. b2 — b4	L a5 — c7,
12. L f1 — d3	T e8 — e3,	26. T a1 — d1+	K d7 — e8,
13. c6 : b7+	K c8 — b8,	27. L f3 — c6+	se vdá.
14. S f3 — e5	T c3 — e2+,		

Čigorin je dobil za to partijo II. darilo za lepe igre.

Partija št. 2. — Igrana istotam. — Španska partija. — A. Halprin — H. N. Pillsbury.

1. e2 — e4	e7 — e5,	13. L c1 : g5	D d8 — d7,
2. S g1 — f3	S b8 — c6,	14. b5 — b6!!	c7 : b6,
3. L f1 — b5	S g8 — f6,	15. S c3 — d5!!	e6 : d5,
4. 0 0	S f6 : e4,	16. T f1 — e1+	K e8 — f8,
5. d2 — d4	S e4 — d6,	17. T a1 — a3	S g6 — e5,
6. d4 : e5	S d6 : b5,	8. T e1 : e5!!	d6 : e5,
7. a2 — a4	d7 — d6,	19. T a3 — f3+	K f8 — g8,
8. e5 — e6	f7 : e6,	20. L g5 — h6!!	D d7 — e7!
9. a4 : b5	S c6 — e7,	21. L h6 : g7+	K g8 : g7,
10. S b1 — c3	S e7 — g6,	22. T f3 — g3+	K g7 — f8,
11. S f3 — g5	L f8 — e7,	23. T g3 — f3+	K f8 — g7,
12. D d1 — h5	L e7 : g5,	24. T f3 — g3+	K g7 — f8,

in remis vsled ponavljanja potez. — Jedna najzanimivejših kdaj igranih partij (D. W.).

Rešitev nalog v št. 8. „Dom in Sveta.“

Naloga 1. — Iv. Kos.

I. 1. Dg2 — d2, Te8 — f8; 2. Dd2 — d1! Tf8 — h8 (ali a, b, c, d); 3. Dd1 — a1+, Ka8 — b8; 4. Da1 : h8 mat. — a) 2. ... Tf8 — e8 (c8); 3. Dd1 — a4+, Ka8 — b8; 4. Da4 : e8 ali a7 mat. — b) 2. ... Tf8 — f3 šah, 3. Dd1 : f3, Ka8 — b8; 4. Df3 — f8 mat. — c) 2. ... Tf8 — g8, 3. Lh7 : g8, Ka8 — b8; 4. Dd1 — d8 mat. — d) 2. ... Ka8 — b8, 3. Dd1 — d6+, Kb8 — a8 (c8), 4. Dd6 : f8 (c7) mat.

II. 1. ... Ta8 — h8; 2. Dd2 — a5+, Ka8 — b8, 3. Da5 — e5+, Ka8 (c8), 4. De5 : h8 (c7) mat. — III. 1. ... Ka8 — b8, 2. Dd2 — f4+, Kb8 — a8; 3. Df4 — a4+, Ka8 — b8; 4. Da4 : e8 mat.

Študija I. — 1. e7 — e8D, h2 — h1D (ali a, b). 2. D e8 — g6+, K g4 — h3; 3. D g6 — h5+, K h3 — g2; 4. D h5 — g4+, K g2 — h2 (ali a); 5. K e3 — f2! in črni je mat v prihodnji potezi ali pa zgubi D. — a) 4. ... Kg2 — f1; 5. D g4 — e2+, K f1 — g1; 6. D e2 — f2 mat. — a) 1. ... Kg4 — g3; 2. D c8 — h5, K g3 — g2; 3. Dh5 — f3+, K g2 — g1; 4. D f3 — f2+, K g1 — h1; 5. D f2 — f1 m. — b) 1. ... Kg4 — h3; 2. Dd8 — h5+, K h3 — g3; 3. Dh5 — g5+, K g3 — h3; 4. Ke3 — f2 in dobi.

¹⁾ Vsi dopisi gledé šaha naj imajo na naslovu označeno, da so za šahovo rubriko.

²⁾ D. W. = Deutsches Wochenschach. O = original.

Izmed 17 reševalcev so naloge prav rešili sledeči gg.: Gorenjski šaholjub Anonymus (kterega pa dobro poznamo!); Milan Vidmar, dijak v Lj. (obe nalogi; ta dva gospoda dobita nagrado); Andr. Groschel v Lj nalogo 1; F. Tuma v Lj. nalogo 1. (a ne v vseh varijantah); Franjo Herrman, bogosl. v Osieku in Fr. Šemrov, c. kr. poštni asistent v Lj. (oba študijo I.) — Naloga 1. je duhovita, fina in elegantna, zato tudi jako težka. Večina ostalih gg. in gospic je smatrala igro prelahkim. Nekateri moramo opomniti, da se v nobeni nalogi (razun študij) ne dá v prvi potezi šaha Druge zopet prosimo, držati se običajne notacije. Skrb gospic-reševalk je bila opravičena: niso „prav zapisale“. Upamo, da jih „napačno zapisanje“ ne „odveže“, temveč osokoli i za prihodnje naloge!

Cenjenim gospodom: Vaclavu Košek v Bohumlicah na Českem, Andr. Uršiču v Orehku (p. Cerkno) in drju. Ant. Schwabu v Celju najlepša hvala na poslanih izvernih nalogah, katere radi priobčimo. —

Životopisi. — Mihael Ivanovič Čigórin, rojen l. 1850. v St. Peterburgu, je prvi ruski igralec. Po dovršenih študijah je nastopil diplomatsko karijero, ktero je pa kmalu pustil ter se popolnoma posvetil šahu. Najprvo je nastopil v berlinskem turnirju 1881, kjer je dobil z Vinaverjem tretje in četrto darilo. V Londonu l. 1883. je bil za Blackburneom, Steinitzem in Zukertortom četrti. V New-Yorku l. 1889. pa prvi in drugi z Maksom Weissom z Dunaja. Sploh doseže v vsakem večjem turnirju, ktere pridno obiskuje, jedno izmed prvih daril. L. 1889. in 1890. je podlegel v matchu s Steinitzem, zoper katerega pa je dobil match, katerega sta igrala pismeno; match z dr. Tarraschem je ostal neodločen, istotako z Gunsbergom 1895. Tega leta je v Hastingsu igral do konca izvrstno, kjer je pa postal slabo razpoložen ter radi tega dobil drugo darilo. V Budapešti si je priboril četrto darilo. Je igralec prve vrste, zastopnik že bolj stare šahovske šole. Kot pravi Rus je nedosežen, drzen napadalec, podoben Morphyju in Anderssenu, v brambi trdovraten, v končni igri pa premalo potrpežljiv. Njegova igra se odlikuje po množini kombinacij; ker rad hodi po svojih potih, se mora večkrat zadovoljiti z zadnjimi darili. —

Dr. E. Lasker roj. l. 1868. v Berlinchinu (Prusko) po poklicu matematik, je najmočnejši sedanji šahovski mojster. Z igro se je seznanil dvanajst let star, in kmalu se začel ž njo znansteno pečati. Njegovo ime je prišlo

prvič v javnost l. 1889., ko je dobil v turnirju kavarne „Kaiserhof“ v Berolinu, in v postranskem turnirju „nemške šahovske zveze“ v Breslavi prvo darilo. Po teh zmagah se je mogel prištevati mojstrom, in dobil v mojsterskem turnirju v Amsterdam l. 1889. drugo, l. 1890. v Berolinu prvo, v Londonu 1892 prvo. L. 1893. v New-Yorku prvo in istotako lani v Parizu prvo darilo. V matchih je premagal med drugimi Birda, Blackburneja, Shovalterja in Steinitza.

Géra Maróczy, roj. 1870 v Szegedinu, je študiral politehniko v Zürichu, kjer se je seznanil s šahom. Živi sedaj v Budapešti kot inženir. Prvi veliki uspeh je dosegel l. 1895. v Hastingsu, kjer je v glavnem turnirju dobil prvo darilo. V mojsterskem turnirju v Nürnbergu l. 1896. je dobil drugo darilo pred dr. Tarraschen in Pillsburyjem. Istega leta je premagal v matchu svojega rojaka Charousek-a s 6:2:6; lani je dobil v pariškem turnirju tretje in četrto darilo z Marschalom.

Pretekli mesec se je vršilo več matchov. V Karlovih Varih na Českem med Ad. Albinom in G. Marcom z Dunaja. Tamošnji občinski svet in šahovski klub sta darovala skupaj 400 K za darilo zmagovavcu. Zmagal je Marco z 5½:4½.

V Londonu se je vršil match Lee-Teichman; zmagal je zadnji z 5:2:1, t. j. pet partij je dobil, dve izgubil, ena bila remis. V matchu Jones-Mortimer je zmagal prvi z 7:4:1.

Istotam so razni šaholjubi in mecenji za H. E. Birda, starega šahovskega veterana, kateremu so noge odpovedale, zbrali svoto, ki bo dajala onemu letno rento 72 funtov šterlingov.

Letošnjo zimo se bo vršil zopet velik mejnarodni turnir v Monte Karlu.

Literatura. Začetnikom, ki bi se radi seznanili s šahom, priporočamo J. Dufresne: Kleines Lehrbuch des Schachspiels. Leipzig. I. Reklam, stane 60 kr.; v tej znani knjižnici je izšlo več izvirkov šahovih nalog in partij slavnih mojstrov. — O. Cordel: Führer durch die Schachtheorie. I. Springer. Berlin 88. — I. Berger: Theorie und Praxis der Endspiele. Leipzig. Veit in Co. 1890.

Zadnja tvrdka je znana radi izdavanja šahovskih del na Nemškem.

Razpis nagrad.

P. t. gg. pisatelje iznova opozarjamo na **nagradi**, kateri smo razpisali v aprilovi številki t. l., in sicer:

1. Za povest v obsegu 7—8 tiskanih pol našega lista — **nagrado 500 kron.**
2. Za povest v obsegu 2½—3 tiskanih pol — **nagrado 200 kron.**

Rokopisi naj se po običajnem načinu pošljejo

do 1. oktobra t. l.

Uredništvu „Dom in Sveta“.

Dobé se še naslednji letniki „Dom in Sveta“: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII., IX., X., XI., XII. in XIII. po 8 K.

Naročajo se pri

Upravništvu „Dom in Sveta“
v Marijanišču.